



T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

PROF. DR. SABAHADDİN ZAİM VE
SOSYAL SİYASET EKSENLİ
İKTİSADİ GÖRÜŞLERİ

Hazırlayan
Üzeyir ÖLMEZ

İktisat Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Doç. Dr. Fehim BAKIRCI

TOKAT – 2010

SABAHATTİN ZAİM VE SOSYAL SİYASET EKSENLİ İKTİSADİ
GÖRÜŞLERİ

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 06 / 08 / 2010

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Prof. Dr. Yusuf Ziya TAŞKAN

Üye : Doç. Dr. Fehim BAKIRCI

Üye : Doç. Dr. Birol ÇETİN

Üye :

Üye :

İmzası



Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun
.05../.05../2010.. tarih ve 2010/15 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul
edilmiştir.

Enstitü Müdürü: ~~prof. Dr. Mustafa BALOĞLU~~
Enstitü Müdürü

Mühür
İmza


T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçlara atıf yaptığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

(11/08/2010)

Adı ve Soyadı

Üzeyir ÖLMEZ



TEŞEKKÜR

Tezimin oluŐmasında değerli zamanını ve katkılarını esirgemeyen danışmanım sayın hocam Doç. Dr. Fehim BAKIRCI'ya çok teşekkür ederim. Tezimin çerçevesini belirlememde kıymetli vaktini ayırıp görüşlerini paylaŐtıęı, bana yol gösterdiği ve kaynak temininde yardımları için Sayın Prof. Dr. Sedat MURAT'a gönülden teşekkür ederim. Ayrıca Prof. Dr. Sabahaddin ZAİM hakkında bizimle görüşlerini paylaşan ve yine özellikle tezimin istikametiyle ilgili yol gösterici olduğu için değerli hocam Prof.Dr. Adem ESEN'e çok teşekkür ederim. Prof. Dr. Yusuf Ziya TAŞKAN hocama tezimle ilgili düzeltme önerilerinden dolayı da çok teşekkür ederim.

ÖZET

Prof. Dr. Sabahaddin ZAİM ile ilgili yapılan bu çalışma da; bir iktisat profesörünün sosyal-siyaset eksenli görüşleri belirtilirken hayatından da bahsedilmiştir. Eserleri tek tek incelenerek konuyla ilgili görüşleri değerlendirilmiştir.

Çalışmayla bir iktisat profesörünün özel ve akademik yaşamı değerlendirilmekle beraber, üretken ve örnek bir yaşamın kesitleri verilerek akademik çevrelere ve genç araştırmacılara akademik yaşamda liyakat ve özverinin örnekleri aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sabahaddin Zaim, Endüstrileşme, Ekonomi, Sosyal Siyaset

ABSTRACT

In this research which is made about Professor ZAIM; while the social policy centered opinions of an economy professor is specified, his life is cited too. By analyzing his works, his views about the subject have been assessed.

By this study it is not only evaluated an economy professor's special and academic life, but also it is tried to transfer to academia and young researchers examples of self- sacrifice and merit by displaying slices of a productive and model life.

Key words: Sabahaddin Zaim, industrialization, economy, social policy

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM: HAYATI.....	3
1.1. EĞİTİM.....	3
1.1.1. İlk Ve Orta Öğretimi.....	3
1.1.2. Lisans: Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1947.....	4
1.1.3. Lisans: Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, 1950.....	5
1.1.4. Doktora: İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, 1955.....	5
1.2. AİLE.....	6
1.3. ALDIĞI GÖREVLER.....	8
1.3.1. Akademik Görevler.....	8
1.3.2. Akademik Ek Görevler.....	10
1.3.3. Diğer İlmî Ek Görevleri.....	10
1.3.4. Akademik Ek İdarî Görevleri.....	10
1.3.5. İdari Görevler.....	11
1.3.6. İş Hayatı.....	11
1.3.7. Sosyal Faaliyetleri ve Cemiyet Üyelikleri.....	11
II. BÖLÜM: ESERLERİ.....	13
2.1. ESERLERİNE GENEL BİR BAKIŞ.....	13
2.2. KİTAPLARI.....	19
2.2.1. İstanbul Mensucat Sanayinin Bünyesi Ve Ücretler.....	19
2.2.2. Türkiye'nin İktisadi ve Sosyal Gelişmesinde İşgücü Ve Produktivite Meselelerinin Önemi ve Tesiri.....	20
2.2.3. Türkiye Fikir İşçileri Ve İstihdam Şartları.....	20
2.2.4. Bursa Vilayetinin İktisadi Bünyesi ve Gelişme İmkânları Hakkında Ön Proje.....	21
2.2.5. Modern İktisat Ve İslam.....	21

2.2.6. Bölge ve Şehir Planlaması Yönünden İstanbul Sanayi Bölgeleri.....	21
2.2.7. Çalışma Ekonomisi.....	22
2.2.8 Türkiye’de Ücret ve Gelirler Siyaseti.....	23
2.2.9. Türkiye’de Nüfus Meselesi.....	23
2.2.10. Ortadoğu Ülkeleri Arasında İktisadi İş Birliği İmkânları.....	24
2.2.11. İslam’ın İktisadi Görüşü.....	24
2.2.12. İslam, İnsan Ve Ekonomi.....	24
2.2.13. Survey of Muslim Education: TURKEY.....	25
2.2.14. Türk Ve İslam Dünyasının Yeniden Yapılanması.....	25
2.2.15. Türkiye’nin Yirminci Yüzyılı.....	25
2.3. MAKALELERİ.....	26
2.3.1. İstanbul Sanayisinin İş Gücü Bünyesi Bakımından Bölge Ve Şehir Planlaması Yönünde Gelişme İmkânları Ve Sanayi Bölgelerini Tespit Ve Tanzim Meselesi.....	26
2.3.2. Endüstrileşme Süreci İçin Temel Politikalar (Türkiye Tecrübesi)	27
2.3.3. İş Piyasası.....	27
2.3.4. İktisadi Gelişmemizde İşgücünün Ehemmiyet.....	29
2.3.5. İşgücünün Eğitilmesi Ve İş Piyasasının Tanzimindeki Rolü.....	32
2.3.6. Türk Tekstil Endüstrisinin Durumu.....	32
2.3.7. Montaj Sanayinin İktisadi Yönü.....	34
2.3.8. İstanbul’un Yeni Sanayi Bölgesinde Sanayiciler Tarafından Aranılan Şartlar.....	36
2.3.9. Ortadoğu Ülkeleri Arasındaki İktisadi İşbirliği İmkânları.....	38
2.3.10. Sendikaların Milli Gelir Dağılışına Ve İşçi – Gelir Payına Tesiri	40
2.3.11. Toplu Sözleşme Sisteminde İş Piyasası Ücret Araştırmaları.....	44
2.3.12. Ücret Siyasetimiz.....	46
2.3.13. Türkiye’de Toplu Pazarlık Sisteminin İktisadi Meseleleri.....	48
2.3.14. Türkiye’de İşçi İşveren İlişkileri.....	49
2.3.15. Türkiye’nin AT Meselesi.....	52
2.3.16. Türkiye’de Sendikacılık.....	57

2.3.17. Türkiye’de Toplu Sözleşme Düzeninin İktisadi ve Sosyal Sahadaki Tesirleri.....	58
2.3.18. Türkiye’nin İktisadi Meselesi İç Borç-Faiz Sarmalı.....	65
2.3.19. Türkiye’nin Sosyal Ve İktisadi Siyaseti (İşçi Meseleleri).....	69
2.3.20. İşçi-İşveren Kuruluşlarının Sosyo-Ekonomik Önemi.....	74
2.3.21. Türkiye’de Basın Mesleğinde Çalışan Fikir İşçilerinin İstihdam Şartları.....	81
III. BÖLÜM: GÖRÜŞLER.....	84
3.1. Prof. Dr. Sedat MURAT.....	84
3.2. Prof. Dr. Sabri ORMAN.....	93
3.3. Prof. Dr. Selim ZAIM.....	116
3.4. Doç. Dr. Adem ESEN.....	118
SONUÇ.....	121
KAYNAKLAR.....	123
ÖZGEÇMİŞ.....	129

GİRİŞ

Türkiye'nin yetiştirmiş olduğu önemli bilim adamlarından Sabahaddin ZAİM'in hayatının, eserlerinin ele alındığı ve 81 senelik ömründe direkt veya dolaylı olarak hocalık yapmış ve halen geride bıraktığı akademik çalışmalarla emeğin, sermayenin bulunduğu her alanda, özellikle iktisat fakülteleri bölümlerinde istifade etmeye açık bıraktığı bilgi birikimiyle akademik dünyaya bir kaynak teşkil eden zatıâlilerinin, ana bilim dallarında ismi bilinen akademisyenlerin görüşlerine de yer verildiği bu çalışma bize hayata bakışımızı değiştirebilecek bir takım düsturları ortaya çıkarmamızı sağlamıştır.

Her şeyden önce yapılan bu çalışma da: bir ömre; dur durak bilmeden, yılmadan, yorulmadan, ihtiyaç duyulduğu her yerde hazır bulunup, şucu bucu ayırmadan bir engin kaynak olabilmenin nasıl sığdırılacağını...

Bakıldığında belki akademik birikim olarak yerinin doldurulabileceği ki bu bile çok zor elde edilir, ancak ahlaki yönden yerinin belki dolmayacağını idrak ettiğimiz Sabahaddin ZAİM'in akademik dünyada zirveye çıktıkça nasıl alçakgönüllü olabildiğini...

Yine kendi söylemiyle "insanın bilgisi motoru, ahlaki direksiyonudur..." sözündeki ince nüansı kavrayabilmeyi, özellikle insanla uğraşan meslek gruplarındaki kişilere, müspet manada nasıl örnek olunabileceğinin panoramasını göz önüne sermeye çalışılırken Sabahaddin Zaim'in kitaplarından, makalelerinden, tebliğlerinden, raporlarından, analizlerinden özetler geçilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde Prof.Dr. Sabahaddin Zaim'in hayatı başlığı altında Zaim'in okul hayatı, iş hayatı, akademik görevleri ile ilgili ve ailesi hakkında bilgiler yer almaktadır.

İkinci bölümde Zaim'in eserleri hakkında bilgiler yer almaktadır. Bugüne kadar çıkarmış olduğu toplam 18 kitabından, çeşitli yerlerde verdiği sempozyum, seminer ve bildirilerden derlenen 9 tane tebliğsinden, ve toplam 90 tane makalesinden seçilmek suretiyle, sosyal-siyaset ile ilgili eserlerinden özet geçilmiştir.

Üçüncü bölümde ise; Zaim'in öğrencisi, çalışma arkadaşı, dostu konumunda olan ve seçtiğimiz kişilerin, Zaim hakkında bugüne kadar birikimlerini paylaştıkları görüşlerine yer verilmiştir.

I. BÖLÜM: HAYATI

Hocaların hocası olarak anılan Prof. Dr. Sabahaddin Zaim, 1926 yılında Osmanlı İmparatorluğunun Rumeli Vilayet-i Celile'sine* bağlı İştîp kasabasında doğdu. Babası Mehmet Efendi annesi Saime Hanım'dır. Ailesi zeamet sahibi olduğu için Zaim soyadını almıştır. Osmanlı İmparatorluğu tarafından Selçuklunun asil ailelerinin yerleştirildiği bir bölgede yaşamakta olan Sabahattin Zaim, 1934 yılında ailesiyle birlikte İstanbul'a yerleşmiştir. Liseyi Vefa Lisesinde, yüksek öğrenimi Mülkiye Mektebinde tamamlayan Prof. Dr. Sabahaddin Zaim, 1953 yılında İstanbul Üniversitesine girdi (<http://www.sabahattinzaim.org>).

1.1. EĞİTİM

1.1.1. İlk Ve Orta Öğretimi

İstanbul Fethiye İlkokulu, 1937

İstanbul Fatih Ortaokulu, 1940

İstanbul Vefa Lisesi, Klasik Şube (Latince-İngilizce), 1943

* Vilayet-i Celile: Selanik yakınlarında Güney Makedonya kısmında bulunan Manasdır (veya Manastır) Vilayetinin orijinal adı

1.1.2. Lisans: Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1947

Vefa Lisesini bitirdikten sonra, Mülkiye imtihanına girdi. Aslında üniversitelere giriş imtihansızdı. Herkes istediği fakülteye girebilirdi. Bunun tek istisnası Mülkiye ile şimdiki ismi Teknik Üniversite olan Yüksek Mühendis Mektebi, yatılı okullar ve yurtlardı. Türkiye'de o zamanlar bir tek mühendis mektebi vardı. Ülkede fazla mühendis olmadığı için mühendis mektebinden yetişen insanlar çok kıymetli görünürlermiş.

Mülkiye Mektebi imtihanı, o zamanki ismiyle “Leyli Meccani” yani parasız yatılı imtihanıymış. Mülkiye prensip olarak talebelerini imtihanla almış. Mülkiye'ye giren herkes ya kaymakam ve vali, ya da sefir veya maliye müfettişi olur, devleti yönetecek insanlar arasına girermiş. Zaten devlet de Harbiye, Tıbbiye ve Mülkiye'den yetişenler tarafından yönetilirmiş.

Mülkiye'nin idari, siyasi ve mali şubeleri arasından idari şubeyi seçen Zaim; kaymakam olmak istiyordu. Tam karar öncesi günlerdeydi. Gönlünde Mülkiye vardı ama J. R. Cronin'in “Şahika” isimli romanını da o sıralarda daha yeni okumaya başlamıştı. Romanda anlatılan köy doktorunun hayatı kendisini hekimliğe özendirmişti. Böylece “Acaba tıbbiyeye mi, yoksa Mülkiye'ye mi gitsem” diye ikisi arasında bir müddet kararsız bırakmıştı. Çünkü Mülkiye'ye giriş imtihanla, tıbbiye ise imtihansızdı. Hocası olan Hilmi Bey'e sordu: “Hocam! Hangi mesleği tavsiye edersiniz?” Buna cevaben Hilmi Bey: “Evlâdım! Hayatta her mesleğe ihtiyaç vardır. Mesleğin iyisi kötüsü olmaz. Her insan iyi yapabileceği mesleği seçmelidir. Onun da şartı sevebileceğin mesleği seçmendir. Çünkü seversen çalışırsın, çalışırsan muvaffak olursun. Üstelik sevdiğin meslekte çalıştığın için mutlu da olursun. Bu sebeple sana tavsiyem, iç dünyanı dinle, hangisini seviyorsan ona git!”

Bu sözlerden sonra Zaim; Mülkiye'yi tercih etti. Aynı şekilde, daha sonraları da hocalığı tercih etti. Kaymakamlık yaptı, siyasete girmedi. Bir süre kaymakamlık yaptıktan sonra kendi kendine “Yerim ilim hayatı olmalıdır” diyerek tercihini ilimden yana kullandı.

1.1.3. Lisans: Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, 1950

Zaim; kaymakamlık kursuna devam ederken aynı zamanda hukuk fakültesine de başvurmuştu, Mülkiye’de aldığı dersler hukuk fakültesinde görülen derslerden 7 tane eksikti, bu fark derslerini de vererek hukuk fakültesi mezunu olmuştu.

1.1.4. Doktora: İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, 1955

1947–1949 yılları arasını kapsayan dönemde İstanbul Üniversitesindeki doktora seminerlerine devam etti. 1949'da kaymakamlık kursuna katıldı. 1950'nin Nisan ayında ise Kâhta kaymakamlığına başladı. Kâhta kaymakamlığını 1951 yılında girdiği yedek subaylık devresi takip etti. Yedek subaylıktan sonra 1952–53 yılları arasında Ayancık ve Abana kaymakamlıklarında bulundu. Böylece 1947 Temmuzunda başlayan İçişleri Bakanlığı'ndaki görevi 1953'ün Temmuz ayında sona ermiş oldu. O tarihten sonra da İstanbul Üniversitesinde başladığı görevle ilim hayatı safhası başladı.

Zaim’in; Mülkiye’de yaptığı seminerler tez olarak kabul edildiği için doğrudan doktora girme hakları oluyordu. 8 Aralık 1947’de dil sınavına girmiş ve kazanmıştı ve İktisat Fakültesi’nde açılan doktora programına kayıt yaptırmıştı.

Doktora seminerleri için biri mecburi olan üç bölüm seçmişti. Mecburi olanı İktisat, diğer ikisi ise Maliye ve Sosyal Siyasetti (Bütçe ve Maliye; Sosyoloji ve Sosyal Siyaset). İktisatta doktora dersi olarak “Harp Sonrası İktisadı”, İşletme’de de “Muzaaf Metod Sistemi” diye bir dersleri okutuluyordu. İktisat dersine Prof. Dr. Gerhard Kessler, Maliye dersine Prof. Dr. Fritz Neumark, Sosyal Siyaset dersine yine Prof. Dr. G. Kessler, İşletme İktisadı dersine ise Alfred Isaac giriyordu.

1.2. AİLE

Sabahattin Zaim 10 Eylül 1959'da Kayserili Galip Cıngıllıoğlu ile Ankaralı Halide Hanım'ın kızı Ulya Hanım'la evlenmiş ve beş çocuk sahibi olmuştur. 1989'da by-pass ameliyatı geçirmiş olan Sabahattin Zaim, 2001 Ekim'inde enfarktüs olmuş, 2002'de normal sağlığına kavuşmuş iken 21 Ağustos 2002'de sevgili eşi Ulya Hanım'ı bir safra kesesi ameliyatı esnasında kaybetmiştir. Prof. Dr. Sabahattin Zaim, eşinin ölümünden tam beş yıl sonra, 81 yaşında 10 Aralık 2007 tarihinde, bir Pazar sabahı saat 4.15'de vefat etmiştir.

Kızı Doç. Dr. Mehveş Tarım 17 Temmuz 1960 İstanbul doğumlu olup 1983'te İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirerek doktor çıkmış, bilahare 1998'de İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi'nde Hastane Yönetimi dalında İşletme doktoru olmuştur. Şu anda Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde Hastane Yönetimi Bölümü'nde doçent olarak görev yapmaktadır. Mehveş 24 Nisan 1988'de Eskişehirli (ve aslen Kırım kökenli olan) göz doktoru Mesut Tarım ile evlenmiştir. Tarım ailesinin 1989'de Merve ve 1994'te Safa adında iki çocuğu olmuştur.

Sabahattin Zaim'in büyük oğlu Prof. Dr. Selim Zaim, 22 Eylül 1962 İstanbul doğumludur. İTÜ Makine Fakültesi mezunudur. Bilahare İstanbul Üniversitesi'nde İşletme Enstitüsü'nü bitirmiş ve İşletme Fakültesi'nde Üretim Yönetimi Kürsüsü'nde asistan olarak 1994'te doktorasını verdikten sonra ABD'de Cornell Üniversitesi'nde post doktora çalışması yapmış, Türkiye'ye döndükten sonra 2002'de doçent, 2007'de de profesör olmuştur. İşletme Bölüm Başkanlığı yapmıştır. Halen Fatih Üniversitesi İşletme bölümünde öğretim üyesidir. Selim, 24 Ağustos 1997'de Esin-Gündoğan Gökçin çiftinin kızı Funda Hanım'la evlenmiştir. Selim ve Funda'nın 1999'da Zeynep ve 2003'te Ulya Elif adlı iki kızları olmuştur.

Sabahattin Zaim'in üçüncü evladı Kerim Zaim 12 Aralık 1963'te İstanbul'da doğmuştur. Kerim Zaim İTÜ Sakarya Mühendislik Akademisi Makine ve Teknik Resim bölümünden mezun olduktan sonra TÜSTA inşaat proje şirketinde ve Metro inşaatında rol alan Gün Sazak şirketinde görev yapmıştır. Bilahare kendi şirketini kurmuş inşaat müteahhidi olarak çalışmıştır. Bir dönem, İstanbul-Ümraniye belediye meclis üyeliğiyle büyük şehir divan kâtipliği görevinde bulunmuştur. 2004 Haziranında, akrabadan, Kayserili Naci-Aysel Arslan çiftinin kızları İclâl Hanım'la evlenmiştir. 28 Eylül 2005'te Mustafa adında bir oğlu olmuştur.

Dördüncü evlât Doç. Dr. Abdulhalim Zaim, 2 Ocak 1969 İstanbul doğumludur. İstanbul Saint Benoit lisesini, Yıldız Teknik Üniversitesi Bilgisayar Mühendisliği bölümünü birincilikle bitirdikten sonra Boğaziçi Üniversitesi'nde aynı dalda yüksek lisans yapmıştır. İstanbul Üniversitesi Mühendislik Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışırken YÖK tarafından doktora yapmak üzere ABD'ye gönderilmiştir. North Carolina'da Raleigh'teki NCSU'da doktorasını ve post doktora çalışmalarını yaparak görevine dönmüş ve 2004'te doçent olmuştur. Halen Avcılar Kampüsü Bilgisayar

Mühendisliği Bölüm Başkanıdır. Abdulhalim 6 Temmuz 1997'de Sivashı Hikmet Kaya Bey ile Sakine Hanım'ın bilgisayar mühendisi olan kızı Özlem Hanım'la evlenmiştir. 1998 ABD North Carolina doğumlu Keremcan ve 2003 Aralık İstanbul doğumlu Ekrem ve Ediz adında üç çocukları vardır.

Sabahattin Zaim'in en küçük oğlu Yrd. Doç. Dr. Halil Zaim 10 Kasım 1974 İstanbul doğumlu olup Fatih Koleji'ni ve bilahare İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İngilizce İktisat Bölümünü bitirdikten sonra aynı Fakültede Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü'nde araştırma görevlisi olmuş ve 2003'te doktorasını tamamlamıştır. Halil Zaim 10 Eylül 1999'da Malezya'da Penang şehrinden Kaptan Zeynel Bey'in kızı Nur Hasimah ile evlenmiştir. Nur Hatice (2001) ile Sabahaddin Zaim (2002) adında iki evlâtları vardır. Halil Zaim; İzmir, Gaziemir asteğmen aday okulunu birincilikle bitirmiş, İstanbul Alemdağ Hava Komutanlığı 15. Füze Üssü'nde asteğmenlik görevini yapmış, 2006 Mart ayı sonunda askerlik görevini bitirmiştir. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde Yardımcı Doçent olarak öğretim üyeliğine devam ederken 2006 yılı sonunda Fatih Üniversitesi'ne geçmiştir. Halen FÜSEM'in müdürüdür.

Prof. Dr. Sabahattin Zaim'in 5 çocuğu ve 10 torunu vardır. Çocuklarının hepsi Üsküdar Zeynep Kamil Hastanesi'nde doğmuş, hekimleri hastanenin başhekimisi rahmetli Dr. Burhanettin Üstünel olmuş ve hepsi de Erenköy Özel İlkokulu'ndan mezun olmuşlardır. Bu okul, muhafazakâr kesimin İstanbul'da kurduğu ilk özel ilkokuldur.

Prof. Dr. Sabahaddin ZAİM 9 Aralık 2007 yılında saat 04.15 sularında dolu dolu yaşadığı hayata 81 sene sonra lenf kanserine yenik düşerek veda etti.

1.3. ALDIĞI GÖREVLER

1.3.1. Akademik Görevler

1. Uluslararası Balkan Üniversitesi Mütevelli Heyeti Üyesi, 2006'dan beri, Üsküp-Makedonya.
2. Kurucu Rektör: International University of Sarajevo, 2003–2004, Saraybosna.
3. YÖK (Yüksek Öğretim Kurulu Üyesi), 1997–1998.
4. Dekan: Sakarya Üniversitesi, İktisadî ve İdarî Bilimler Fakültesi, 1993–1996, Profesör, 1993–1998.
5. Profesör: İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, 1965–1993.
6. Doçent: İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, 1957–1965.
7. Misafir Profesör: Melik Abdülaziz Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Sosyo-Teknik Etütler Bölümü, Cidde Suudi Arabistan, 1980–1982 (İ.Ü.'den izinli).
8. Misafir Öğretim Üyesi: Batı Almanya, Münih Üniversitesi, 1963–1964 (İ.Ü.'den izinli).
9. Misafir Üye: Cornell Üniversitesi, ABD, 1955–1957 (izinli).
10. Asistan: İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, 1953–1957.

1.3.2. Akademik Ek Görevler

1. İstanbul Üniversitesi, İşletme Enstitüsü Öğretim üyeliği, 1973–1980, 1983–1993.

2. Bursa Üniversitesi İktisadî ve İdarî Bilimler Fakültesi Öğretim üyeliği, 1976–1980 ve 1983–1986.

3. Sakarya, Kadıköy, Işık Mühendislik Akademileri ve Galatasaray Y. İktisat ve Ticaret Akademisi, 1967–1980.

1.3.3. Diğer İlmî Ek Görevleri

1. Türk-İş Sendikacılık Koleji, Öğretim Üyeliği, 1965–1976, Ankara.

2. İşçi-İşveren Seminerleri, Konferansları, 1955–1980.

3. İslâm Kalkınma Bankası Yöneticileri Seçme ve Değerlendirme Komitesinde part-time müşavirlik, 1977–1978.

4. İslâm Konferansı (OIC), İslâm Bankacılığı Temsilciliği, 1980–1981.

1.3.4. Akademik Ek İdarî Görevleri

1. Ankara, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mütevelli Heyeti Üyeliği, 1977–1979.

2. Milletlerarası İslâm Üniversitesi, Mütevelli Heyeti Üyeliği, İslamabat, Pakistan, 1985'den beri devam ediyor.

1.3.5. İdari Görevler

1. Millî Prodüktivite Merkezi Yönetim Kurulu Üyeliği, 1975–1977.
2. Türkiye Millî Birlik Komitesi Sosyal İşler Sivil Komitesi Üyeliği, 1960–1961.
3. İstanbul Maiyet Memurluğu, Eyüp Kaymakam Vek. ve Bel. Reis Vekili; Kâhta, Ayancık ve Abana İlçeleri Kaymakamlıkları, 1947–1953.

1.3.6. İş Hayatı

1. Pancar Motor, Yönetim Kurulu Üyeliği, 1958–1963.
2. Koç Holding İşçi-İşveren Münasebetleri Müşavirliği, 1966–1967.
3. Anadolu Cam Sanayii A.Ş. Murakıplığı, 1975–1978.
4. Uzel Traktör Sanayii Murakıplığı ve Yönetim Kurulu Üyeliği, 1977–1980.
5. TŪMOSAN Yönetim Kurulu Üyeliği, 1977–1979.
6. SOYTAŞ ve SOYTUR A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanlığı, 1975–1980.
7. FAİSAL FİNANS KURUMU A.Ş. Yönetim Kurulu Başkan Vekili, 1998–2001.
8. KUVEYT-TŪRK FİNANS KURUMU Müşavir ve Denetim Kurulu Üyesi, 12.4.1995

1.3.7. Sosyal Faaliyetleri ve Cemiyet Üyelikleri

1. Milletlerarası Endüstri İlişkileri Cemiyeti, İsviçre.
2. A.B.D Milletlerarası Endüstri İlişkileri Cemiyeti.

3. Milletlerarası Müslüman Sosyal Bilim Adamları Cemiyeti, Indiana, ABD.
4. Milletlerarası İslâm İktisatçıları Cemiyeti, Kurucu Üyesi, Leicester, İngiltere.
5. İlim Yayma Cemiyeti ve Vakfı, Mütevelli Heyeti Üyesi ve Kurucu Üyesi.
6. Türkiye Millî Kültür Vakfı, Kurucu Üyesi.
7. Türkiye Aydınlar Ocağı, Kurucu Üyesi.
8. İslâmî İlimler Araştırma Vakfı, Kurucu Üyesi.
9. Mülkiyeliler Birliği Üyesi, No. 367.
10. Türkiye Yeşilay Cemiyeti, üye no: 6985.
11. İş Dünyası Vakfı Kurucu Başkanı.
12. Anadolu Eğitim Vakfı Başkanı.
13. Vefa Lisesi Mezunları Vakfı Kurucu Üyesi.

II. BÖLÜM: ESERLERİ

2.1. ESERLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Kitapları:

- İstanbul Mensucat Sanayinin Bünyesi Ve Ücretler
- Türkiye'nin İktisadi ve Sosyal Gelişmesinde İşgücü ve Produktivite

Meselelerinin Önemi ve Tesiri

- Türkiye Fikir İşçileri ve İstihdam Şartları
- Bursa Vilayetinin İktisadi Bünyesi ve Gelişme İmkânları Hakkında Ön Proje
- İşletme İdaresi ve Moral
- Modern İktisat ve İslam
- İktisadi Doktrinler
- Bölge ve Şehir Planlaması Yönünden İstanbul Sanayi Bölgeleri
- Çalışma Ekonomisi
- Türkiye'de Ücret ve Gelirler Siyaseti
- Türkiye'de Nüfus Meselesi
- Ortadoğu Ülkeleri Arasında İktisadi İş Birliği İmkânları
- İslam'ın İktisadi Görüşü
- WTIC, Dünya İslam Ticaret Merkezi- World Islamic Trade Center
- İslam, İnsan ve Ekonomi
- Survey of Muslim Education
- Türk ve İslam Dünyasının Yeniden Yapılanması
- Türkiye'nin Yirminci Yüzyılı (Makalelerin toplandığı bir eserdir)

Makaleleri:

- Türkiye'nin İktisadi Meselesi İç Borç – Faiz Sarmalı, Ücretler,
- Ücretler ve Gelirler Politikasının Lüzumu,
- Yükselme Devrinde Osmanlı Devleti'nin İktisadi Durumu,
- Mensucat Sanayinin Türk Sanayi Hayatındaki Yeri ve Ehemmiyeti,
- Endüstrileşme Süreci İçin Temel Politikalar (Türkiye Tecrübesi),

Sanayileşmede Beşeri Unsur,

- Ekonomi ve Milli Kültür,
- Türkiye'nin İktisadi ve Sosyal Gelişmesinde Sanayileşmenin Önemi ve

İslam,

- İstanbul'un Yeni Sanayi Bölgelerinde Sanayiciler Tarafından Aranılan Şartlar,
- İstanbul Sanayinin İşgücü Bünyesi Bakımından, Bölge ve Şehir Planlaması

Yönünden Gelişme İmkânları ve Sanayi Bölgelerinin Tespit ve Tanzim Meselesi,

- Türk Tekstil Endüstrisinin Durumu,
- Devalüasyon ve İhracat,
- İktisat,
- Milli Prodüktiviteyi Teşvik Yolları,
- Zirai Prodüktivite,
- Türkiye'de Bölge Planlama Tatbikatı,
- Milli Prodüktivite Merkezi'nin Sanayi Sahasındaki Çalışma Tarzı

Hakkındaki Rapor,

- İstanbul'un Demografik Yapısı 1927- 1990
- Türkiye'de Otomobil Endüstrisi

➤ Atatürk İlkelerine Göre Türkiye'nin İktisadi ve Sosyal Kalkınmasının Dayandığı Temel Fikirler,

- Montaj Sanayinin İktisadi Yönü,
- İktisadi Gelişmemizde Produktivitenin Önemi Açısından Kamu İktisadi

Teşekküllerinin Tahlili,

- Türkiye'nin İktisadi Gelişmesinde İşgücü Meselelerinin Önemi,
- Hür Sendikacılık ve Kolektif Pazarlık Sistemi,
- Sanayileşme Modelinin Endüstriyel Münasebetlere Tesiri,
- Kolektif Pazarlık Sisteminin İş Piyasalarında Ücret Bünyesi Üzerinde İcra

Ettiği Tesirlerin İktisadi Neticeleri,

- Ücret Siyasetimiz,
- Türkiye'nin İktisadi Gelişmesinde Ücret Siyasetinin Önemi,
- Türkiye'de İşçi- İşveren İlişkileri,
- İşçi- İşveren Kuruluşlarının Sosyo- Ekonomik Önemi,
- Türkiye'de İşçi- İşveren Münasebetlerinin Genel Durumu ve Bu Konu İle

İlgili Hukuki ve İktisadi Durumun Değerlendirilmesi,

➤ Türkiye'de Demokratik Rejimin Geliştirilmesinde Sendikaların Yeri ve Önemi,

- Sosyal Siyaset Araştırmaları,
- Türkiye'nin İktisadi ve Sosyal Gelişmesinde İşgücü ve Produktivite

Meselelerinin Önemi ve Tesirleri,

- Kolektif (toplu) Pazarlık Sisteminin Mahiyeti ve Prensipleri,
- Türkiye'de Toplu Sözleşme Düzeninin İktisadi ve Sosyal Sahadaki Tesirleri,
- Türkiye'de Toplu Pazarlık Sisteminin İktisadi Meseleleri,

- Çeşitli Ücret Kavramları ve İş Piyasası Ücret Araştırmaları,
- Toplu Sözleşme Sisteminde İş Piyasası Ücret Araştırmaları,
- Kolektif Pazarlık Sisteminin Ücret Fleksibiletisine Tesiri,
- Eşel- Mobil,
- Sendikaların Verimliliğe Tesiri ve Bu Yönden İktisadi Gelişme Üzerinde

Oynadıkları Rol,

- Sendikaların Milli Gelirin Dağılımına ve İşçi- Gelir Payına Tesiri,
- İstanbul İmalat Sanayinde İstihdam Seviyesi ve İşgücünün Bünyevi

Hususiyetleri,

- İktisadi Gelişmemizde İşgücünün Ehemmiyeti,
- İşgücünün Eğitilmesi ve İş Piyasasının Tanziminde ki Rolü,
- İş Piyasası,
- Türkiye’de Sendikacılık,
- Milli Mefkûremiz ve Sendikacılık,
- Türkiye’de Basın Mesleğinde Çalışan Fikir İşçilerinin İstihdam Şartları,
- Kurtuluşumuzun Reçetesi Türk- İslam Kimliğimizdir.
- Toplum Kalkınmasında “Güzel İnsan” Örneği Ahmet Ziyaüddin

Gümüşhanevi Hazretleri.

- Modern İktisat ve İslam,
- Aile Ekonomisi Yönünden Sünnet-i Nebeviye’nin Rehberliği,
- Bediüzzaman Said Nursi’nin İktisar Risalesi Şerhi,
- Türkiye’deki Gönüllü Kuruluşların Son Yirmi beş Yıldaki Seyri,
- Vakıflarımızın İktisadi ve Sosyal Açıdan Değerlendirilmesi,
- İslam Açısından İktisadi ve Sosyal Faaliyetlerle İlgili Normatif Kaideler,

- Zekâtın İktisadi Önemi,
- Peygamberimizin İktisadi Hayatla İlgili Tebliğlerinden Örnekler,
- İslam Bankacılığı Kar Ortaklığına Dayanır,
- Adli Reform Üzerine Düşünceler,
- Bilgi Toplumu,
- İktisadi Açıdan Örtünme,
- Doğudaki Kaymakamlık Günleri,
- İktisadın Duayeni,
- Eşref Edip Hakkında,
- Türkiye'nin İktisadi Gelişmesi, İnsan Unsuru ve Mehmet Zahit Koktu

Efendi Hazretleri,

- İslam Ekonomisi ve İslam Ülkeleri İş Birliği Sahasında Son 50 Yıldaki

Gelişmeler,

- İslam Dünyasındaki Gelişmeler,
- Türkiye'nin Türk ve İslam Dünyasında İktisadi Münasebetleri,
- Irak İhtilafında Çok Yönlü ve Dengeli Siyaset Takibindeki Zaruret,
- İslam Dünyası İle İlişkilerimizde Artı ve Eksi Unsurlar,
- Türk Dünyasından ve Balkanlardan Hatıralar,
- Türk-Arap İşbirliğinin Geliştirilmesi,
- Vardarlılar Derneği Konuşması,
- İSEDAK İkinci İzleme Komitesinin Çalışmaları,
- Türkiye'nin Sosyal ve İktisadi Siyaseti (İşçi Meseleleri),
- Model Tartışması Bir Tuzak mı?

➤ İslam Konferansı Tercihli Tarifeler Sistemi Menşe Şahadetnamesi Uzmanlar Toplantısı Raporu,

- İslam Konferansının Ardından,
- Son Yugoslavya Muhacirleri Hakkında Rapor,
- Orta-Doğu Ülkeleri Arasında İktisadi İşbirliği İmkânları I,
- Orta-Doğu Ülkeleri Arasında İktisadi İşbirliği İmkânları II,
- Balkanlar da Büyük Hazinesel Yatıyor,
- Pakistan'dan İslam Dünyasına,
- Pakistan ve Bangladeş'ten Seyahat İntibaları,
- İran İntibaları,
- Türkiye İle İslam Ülkelerinde Sanayileşme Çabaları ve Ticarete İşbirliği

İmkânları,

- Türkiye'nin Batı Dünyasına Müteveccih Harici İktisadi Siyaseti,
- Türkiye'nin AT Meselesi.

Uluslar arası Seminer ve Konferanslardaki Tebliğleri

Değerli Hocamız milli düzeydeki bu çalışmalarının yanı sıra milletlerarası alanda da önemli eserlere ve projelere imzasını atmıştır. Milletlerarası seminer ve konferanslarda vermiş olduğu belli başlı tebliğleri de şunlardır:

➤ Fifth International Conference on Islamic Economics, in Bahrain, 2003; fourth in Laughboro, UK, 2000; third in Malaysia; second in Pakistan; first in Mecca, S.A. 1976,

➤ International Seminar on Monetary and Fiscal Policy in İslam, Mecca, Saudi Arabia, 1978,

- First World Conference on Muslim Education, Mecca, Saudi Arabia, 1977; third in Bangladesh; fifth in Cairo,
- Conference of World Assembly of Muslim Youth, Nairobi, Kenya; İstanbul, Çanakkale of Turkey and Girne of North Cyprus, 1982, 1980, 1979, 1978,
- International Conference of Fosis, Loughboro UK, 1976,
- First World Conference on Solidarity in Science and Technology among Muslim Countries, Riyadh, Saudi Arabia, 1976,
- Islamic World Youth Conference, Tripoli, Libya, 1973,
- Conference of International Industrial Relations, London, 1972; Geneva, Switzerland, 1967; Philadelphia, USA, 1962,
- International Conference on Industrial Relations System in İslam, Islamabad, Pakistan, April 1992.

2.2. KİTAPLARI

2.2.1. İstanbul Mensucat Sanayinin Bünyesi Ve Ücretler

Zaim'in aynı zamanda doktora tezi olan 'İstanbul Mensucat Sanayinin Bünyesi Ve Ücretler' eseri ilk eseridir.

Sabahaddin Zaim'in bütün eserlerinde olduğu gibi bu çalışması da hem seçtiği konu itibari ile hem de halen zinde olan bir sektörü ele alması sebebiyle ortaya konulduğu gün gibi bugün de önemini devam ettirmektedir.

Yapılan bu çalışmada ücret konusunda bir anketin yapılması da tezi bilinen yöntemlerin ki; resmi istatistiklerin ve konunun teorik açıdan ele alınmasının dışına çıkarmıştır.

Yapılan bu çalışma; İstanbul Mensucat Sanayisinin mevcut yapısının incelenmesi ve ülke ekonomisindeki yerinin belirlenmesi ve yine İstanbul Mensucat Sanayisinde uygulanan ücret politikalarının incelendiği iki bölümden müteşekkildir.

Sonuç olarak ele alınan konu üzerinde şunlar söylenebilir; bu sektörde ücret gelirlerinin çok düşük olduğu ve yine bu sektörde sistemli bir ücret politikasının bulunmadığı ortaya konulmuştur (Zaim, 1956).

2.2.2. Türkiye'nin İktisadi ve Sosyal Gelişmesinde İşgücü ve Prodüktivite Meselelerinin Önemi ve Tesiri

Zaim bu çalışmasında iktisadi gelişmişlikle örtüştürülen tam istihdam konusunu ele almış ve bu konuyla ilgili ülke şartları dikkate alınarak yaşanan sorunlara getirilmesi gereken çözümlere değinmiştir. Bu genel sorun üzerine Zaim; konuyu işgücü ve bu işgücünün verimliliği başlıkları altında ele almış. Ve anlaşılan çalışmada yine o günün şartlarında bir emek arzı fazlalığının bulunduğu ve mevcut işgücünün ise veriminin düşük olduğu ortaya konulmuştur (Zaim,1962a).

2.2.3. Türkiye Fikir İşçileri Ve İstihdam Şartları

Zaim; bu çalışmasında sektörlerin özellikle de basın iş kolunda olan gazetecilerin istihdam şartları üzerinde durmuş, ve bu konuda sektörlerin mevzuat baz

alınarak örgütlenmeleri noktasında, sosyal güvenlik hususunda yaşadıkları sorunlara hem ülke standartlarında hem yurt dışı standartlarında değinmiştir (Zaim,1962b).

2.2.4. Bursa Vilayetinin İktisadi Bünyesi ve Gelişme İmkânları Hakkında Ön Proje

Bu çalışma bir anket çalışmasıdır. Bu çalışmadaki işçilerle alakalı yapılan anketin değerlendirilmesi Zaim'e aittir (Zaim,1962c).

2.2.5. Modern İktisat Ve İslam

Bu çalışmada ilk dikkati çeken husus kitabın ebat olarak küçük bir kitap olması ancak muhteviyatı açısından güncelliği esas alınarak iktisadi doktrinleri ele alması ve bunun yeni sistem arayışları içinde olan ekonomilerin İslam ekonomisi ile karşılaştırılabildiği düşünülürse, kapsadığı konu itibariyle büyük kaynak sayılabileceğidir (Zaim, 1969).

2.2.6. Bölge ve Şehir Planlaması Yönünden İstanbul Sanayi Bölgeleri

Sanayileşme, bölge ve şehir planlaması ile sanayi bölgeleri gibi üç önemli konunun birlikte ele alındığı ve araştırma alanı olarak İstanbul'un seçildiği bu çalışma dört ana bölümden meydana gelmektedir.

'İstanbul'un sınaî gelişme imkânları yönünden bölge ve şehir planlamasının önemi' başlığı altında ki birinci bölümde; yeryüzünde ve Türkiye'de sanayileşme, planlı

sınai kalkınmada bölge ve şehir planlamasının yeri, bölge planlamasının teorik ve uygulamalı yapısı, Türkiye’de bölge planlama çalışmaları ile Doğu Marmara Bölgesinin ve İstanbul’un Türkiye ekonomisindeki yeri ve gelişme imkânları üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde; İstanbul sanayinde işyeri sayısının Cumhuriyet dönemindeki gelişme seyri ile işyerlerinin kapalı alan ve arsalar ile binalarının durumu, İstanbul İmalat Sanayinde işyerlerinin hukuki durumu ile bunların ilçelere göre dağılımı, kuruluş yeri şartları bakımından İstanbul İmalat Sanayinin coğrafi dağılışı ile sanayicilerin işyerlerinin yeni sanayi bölgelerine nakletmek konusunda ki davranış ve düşünceleri gibi İstanbul Sanayinin fiziki yapısı araştırılmıştır.

Kitabın üçüncü bölümünde ise İstanbul İmalat Sanayinin yapısı istihdam, vasıf, ücretler, eğitim, kültür, sosyal yardımlar ve iş kazaları vb. sosyal yönlerden işlenmiştir.

Araştırmanın son kısmında da; İstanbul İmalat Sanayin de ki su ve enerji harcaması ve ihtiyacı, sanayi artıklarının taşınması ve atılması gibi alt yapı yatırımları incelenmiştir.

Görüldüğü üzere bu çalışma hem teorik bilgiler hem de yapılan bir alan araştırmasına dayalı olarak hazırlanmış olup halen bu düzeyde kapsamlı bir çalışma yapılamamıştır (Zaim,1971a).

2.2.7. Çalışma Ekonomisi

Zaim; bu kitabı ilk olarak 1962 yılında “Günümüzün Sosyal Siyaset Meseleleri” adı ile çıkmıştır. Türkiye’de verilen Çalışma Ekonomisi derslerinde temel kaynak olarak okutulan bu kitap içerik itibariyle çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkilerinin ana konuları diyebileceğimiz ücret ve sistemleri, emeğin piyasası, emek mobilitesi, mesleki

eğitim, işsizlik, istihdam, meslek seçme ve eğitimi konularının yanı sıra bu kavramların beraberinde getirdiği toplu sözleşmelerin ana kaideleri üzerinde durulmuş ve makro ekonomik anlamda gelir politikası, enflasyon, milli gelir, verimlilik ve bunların topyekûn ülke ekonomisine etkileri gibi konuları kapsamaktadır.

2.2.8 Türkiye’de Ücret ve Gelirler Siyaseti

Çalışmada öncelikle ücret ve gelir konularında genel açıklamaların ardından ülkemiz şartlarında ücretlerin belirlenmesi ve uygulanan gelir politikaları üzerinde durulmuş ve bunların tespiti için gerekli olan argümanlar ki işçilik maliyeti, mevcut işgücünün verimi gibi konular üzerinde analizler yapılmıştır.

Ayrıca ülkemizin ekonomik kalkınma konusunda karşılaştığı sorunlara değinilmiş ve özellikle kitabın genelinde değinilen ücret ve gelir siyaseti üzerinde işçi-işveren ve devlet arasında bir ahengin yakalanması gerektiği ve bu uyum için sorunlara çözüm arayışları üzerinde durulmuştur (Zaim, 1974).

2.2.9. Türkiye’de Nüfus Meselesi

Dünya nüfusunun ekonomik sosyal ve siyasi yönleriyle incelenmesinin ardından Ülkemizdeki nüfusun yapısının ortaya konulduğu bu çalışmada farklı ülkeler seçilmiş ve aile nüfusunun ekonomik refaha etkisi araştırılmış ve son olarak ülkemizdeki nüfusun yapısı ve ülkemizin uyguladığı nüfus politikaları üzerinde durulmuştur (Zaim, 1973a).

2.2.10. Ortadoğu Ülkeleri Arasında İktisadi İş Birliği İmkânları

Zaim; bu çalışmasında ortaya koyduğu diğer eserlerinde vurguladığı İslam ülkeleri ile olması gereken ticari ilişkilerimizin seyri hakkında saptamalarda bulunmuş ve bu konun ülkemiz ekonomisi açısından önemini yinelemiştir.

Ve yine bu hususta ülkemizin Avrupa Birliği'ne girme mücadelesinin bizim üretim faktörleri olarak ve diğer yönleriyle de farklı özelliklere sahip olan orta doğu ülkeleriyle ilişkilerimizde kopukluk oluşturduğu konusunu da yine bu çalışmasında ayrıca belirtmiştir.

Bu manada bir bütün olarak izlediğimiz uluslar arası siyasetin ekonomik faaliyetlerimiz açısından önemli ve gerekli olan orta doğu ülkeleri ile ticari ilişkilerimizin uyumu noktasında gerekli olan yapılanmayı ve alt yapıyı sağlamak için tekrara gözden geçirilmesinin gerekliliğini de belirtmiştir (Zaim, 1979).

2.2.11. İslam'ın İktisadi Görüşü

Bu çalışmada genel olarak ele alınan konuyu şöyle özetleyebiliriz. İslami kaidelerin ekonomik kaidelerle karşılaştırılması yapılmış ve İslami kaidelerin bu faaliyetlerdeki yani ekonomik faaliyetlerdeki yansımaları ele alınmıştır (Zaim, 1981).

2.2.12. İslam, İnsan Ve Ekonomi

Zaim'in bu alanda verdiği eserlerinin yani, İslam Ekonomisi ile ilgili verdiği eserlerin, tekrar ele alındığı bir nevi bu konudaki düşüncelerinin derlendiği bir eser

olarak belirtebiliriz. Zaim'in aldığı birçok ödülün biri de bu eseri nazarında aldığı "İslam Kalkınma Bankası 1992 Büyük İktisat Ödülü" dür (Zaim, 1992).

2.2.13. Survey of Muslim Education: TURKEY

Nihat Dinçer'le birlikte kaleme alınan bu eser, İngiltere'de The Islamic Academy tarafından basılmıştır. Kitapta Tanzimat döneminden kitabın yazıldığı 1985'li yıllara kadar Türk Eğitim Sisteminin gelişimi ve genel özellikleri ele alınıp incelenmektedir (Dinçer ve Zaim, 1985).

2.2.14. Türk Ve İslam Dünyasının Yeniden Yapılanması

Zaim; ülkemizin özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan yeni oluşum içindeki yeri ve yerinin ne olması gerektiği konusunu ele aldığı bu çalışma da ülkemizin ortaya çıkan yeni imkânlar karşısındaki izlemesi gereken politikalardan bahsetmiş ve ülkemizin bu manada adına sorumluluk dersek bu sorumluluğun sınırlarını belirtmiştir (Zaim, 1997b).

2.2.15. Türkiye'nin Yirminci Yüzyılı

Zaim'in; makalelerinin, katıldığı sempozyumlarda yaptığı konuşmaların, seminerlerinin toplandığı bir çalışmadır (Murat ve Uçma, 2005).

2.3. MAKALELERİ

2.3.1. İstanbul Sanayisinin İş Gücü Bünyesi Bakımından Bölge Ve Şehir Planlaması Yönünde Gelişme İmkânları Ve Sanayi Bölgelerini Tespit Ve Tanzim Meselesi

Zaim; iktisadi gelişme planları yapılırken, bölgeler arası dengeli kalkınma prensibinin dikkate alınmasının gerekliliği düşüncesiyle, sosyal ve kültürel seviye, tabii ve iktisadi kaynaklar itibariyle bölgeler arasında gelişmişlik yönünde farklılık gösterdiğini belirtmiş ve bu çerçevede Doğu Marmara bölgesi üzerine bir çalışma yapmıştır.

Bu çalışmada Zaim; o dönemin konuyla ilgili istatistikî verileriyle Doğu Marmara'nın iktisadi yapısını ortaya koymuştur.

İktisaden gelişmiş ekonomilerde, şehir nüfusunun kır nüfusuna oranının yüksek olması başka bir ifadeyle tarım işgücü payının, tarım dışı işgücü payına oranla düşük olması genel kabulünden hareketle bu bölgede şehirleşmenin diğer bölgelere nazaran iyi bir seviyede olmasıyla beraber sürekli nüfus artışının gözlemlendiğini belirtmiştir.

Zaim sonuç olarak; bu şehirleşmenin sanayileşmeyle paralel olarak geliştiğini, işgücü talebiyle nüfus artışının mesken ihtiyacı problemini çıkardığını ve daha düzenli yeni sanayi bölgelerinin kurulması gerektiğini söylemiştir.

2.3.2. Endüstrileşme Süreci İçin Temel Politikalar (Türkiye Tecrübesi)

Zaim; iktisadi kalkınmanın bir süreci olan sanayileşmenin nasıl gerçekleştirileceği konusu itibariyle;

- Seçkin veya büyük aileler öncülüğünde sanayileşme
- Orta sınıfa dayanan sanayileşme
- Milli liderler öncülüğünde sanayileşme
- Devrimci ve doktriner düşünceler öncülüğünde sanayileşme modellerinden

örnekler vermiştir.

Türkiye'deki sanayileşme sürecini de ele aldığı bu çalışmada Zaim; karma ekonomik sistem içinde kalkınan ülkemiz ile Japonya'yı karşılaştırmış ve

Ülkenin tabii kaynaklarının en iyi şekilde değerlendirilmesi

Katma değeri yüksek olan sektörleri geliştirmek, organize sanayi bölgelerinin kurulması,

Prodüktivite probleminin çözülmesi,

Standardizasyonun sağlanması

İşçi – işveren ve devlet arasındaki endüstriyel münasebetlerin iyi organize edilmesi gibi sanayileşme sürecinin temel politikaları ile ilgili tespitlerde bulunmuştur.

2.3.3. İş Piyasası

Zaim; üretim araçları dikkate alındığında unsurlarından bir olan emeği çalışma ekonomisi perspektifinde ele aldığı bu çalışmasında iş piyasası ile ilgili konuları şu şekilde incelemiştir.

Emeğin talebinde tetkik edilecek iki ana mevzu vardır: 1- Emeğin arzı 2-Ücret hadlerinin tespiti. Emeğin arzı ve ücretlerin tespiti karşılıklı münasebet halindedir. Emek arzı ve emek talebinin karşılaştığı ve ücretlerin tahin edildiği piyasa iş piyasasıdır.

İş piyasası konusunu çalışma ekonomisi yönünden şöyle açıklayabiliriz; İktisadi faaliyeti dört unsur meydana getirir. Sermaye, emek, tabiat, teşebbüs. Çalışma ekonomisi sadece emekle ilgilenir. Emek insan unsuru demektir. İktisadi faaliyete emeği ile katılmak isteyenler emeğe arz eder. Emek arzı ülkenin nüfus yapısı yani insan unsuru ile ilgilidir.

Ülke içinde çalışma arzusu bulunan insanlara iş sahası açılması; emek arz ile talebinin denge halinde olması demektir. Buna tam istihdam denir. İktisadi gelişme gösteren bütün ülkelerde hemen hemen aynı hedefe varmak istenir. Bir ülkede insanlar iş ararken, başka bir ülkede çalışacak insan olmadığı için tam kapasite çalışmayan iş yerleri olabilir. Diğer bir yandan da iş arayan işçi miktarı ile işlerin adedi eşit olsa dahi bazen iş arayan insanların içinde iş yerinin aradığı meslek vasfına sahip olmayan insanlar olabileceği gibi iş arayanların yetenek ve mesleklerini iş yerine uymamasında olabilir.

Emek arz ve emek talebi miktarı itibarıyla denge halinde bulunduğu halde o iş piyasasında emek arzı ve emek talebi fiilen dengeli değildir. İş gücü sürekli hareket halindedir. Emek arzı ve talebi arasında denge kurucu olabileceği gibi bozucuda olabilir. Emeğini iş piyasasına arz eden insanlar kazanç sağlamak için iktisadi faaliyete katılır. Zaim bunu bir örnekle açıklamıştır.

Mensucat sanayisinin olduğu yerde inşaat işçileri iş arıyorsa, motor sanayi ile ilgili yatırım yapıldığı bir yerde mensucat işçisi iş arıyorsa her iki bölgede de

dengesizlik olur. Türkiye’de iş piyasası çok çeşitlidir. İş piyasasındaki düzenlemelerin kademe kademe ele alınması gerekir (Uçma ve Murat, 2005, III. cilt, s.557).

2.3.4. İktisadi Gelişmemizde İşgücünün Ehemmiyeti

Zaim; ekonomik gelişimimizin seyri ile direkt bağlantı kurduğu ve önemini belirttiği işgücü kavramını ülkemiz nazarında ele almıştır, bu çalışmasında özetle şu konulara değinmiştir:

Ekonomik yönden az gelişmiş ülkelerin çoğunun iki temel problem yaşadığını ki bu problemin biri; emek arzı fazlalığı bir işgücünün olması, diğerinin ise işgücü veriminin düşük olmasıdır. Emek arzı fazlalığı gizli işsizliği ve köyden şehre doğru yönelmeyi ortaya çıkarır. Milletler ekonomik mücadele içindedirler. Mücadele içinde gayeleri ekonomiyi hızlandırıp canlandırarak refah seviyesine ulaşmaktır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için insanların hayat seviyelerini yükseltebilmek adına her türlü maddenin daha bol ve iyi şekilde olması gerekir, bu durumda geliştirebilmesi için çalışan işçi miktarının artırılması ve çalışan işçilerin veriminin yükseltilmesi gerekir. Bunların sonucunda bir takım durumlar ortaya çıkar;

Nüfus miktarını çoğaltmak: Beşeri kudret kapasitesini artırmak için nüfusun çoğaltılması yoluna gidilmelidir. Bunun akabinde nüfus politikasının takip edilmesi gerekmektedir (Uçma ve Murat, 2005, III. cilt, s.507).

Bir ülkedeki gizli işsizliği ortadan kaldırmak için emek erbabı kişilerin kapasitesini tam anlamıyla kullanması gerekir. Gizli işsizliğin iki sebebi vardır. Emegın karşılığındaki alınan ücret ile emegın uyumlu olmaması ve gizli işsizliğin bazı meslek erbabı kişilerin isteğine karşın iş imkânı bulamamasından ileri gelir.

Köylerde artan nüfus iş sahası ve gelir imkânı bulamayan meslek erbapları şehirlere göç etmeye başlamışlardır. Şehirleşme hareketi göçlerle beraber hızlanmaya başlamış ama köylü hâkimiyeti eskisine nazaran azalsa da yine hâkim durumda kalmıştır.

Köyden kente göçün sebepleri arasında kilometre kareye düşen nüfus artışı, iş sahasının olmaması, insanların ihtiyaçlarını karşılayamaması gibi sebepler bulunur.

Zaim; işgücü konusunu şu başlıklar altında özetlemiştir:

1. İşgücünün yaş ve cinsiyet itibariyle dağılışı: 1955 sayımına göre kadın- erkek toplam nüfus içindeki işgücü miktarı ve yaş kategorisinde işgücü nispeti ile işgücü içerisinde yaş gruplarının nispi önlemleri belirtilmiştir. Erkek nüfusunun işgücü kadın nüfusundan fazladır.

15 ve daha yukarı yaştaki insanların büyük çoğunluğu işgücüne dâhildir. Eğitim imkânlarının köylü vatandaşlar için zor oluşu erken yaşta iş hayatına atılmak zorunluluğunu beraberinde getirmiştir.

İhtiyarlık sigortasından büyük çoğunluğunun mahrum oluşu 65 yaşından sonra da çalışmayı gerekli kılmaktadır. Gelirin yetersi olması ve ücret düşüklüğü çocukların iş hayatına atılmalarını ve uzun süreler çalışmalarını etkilemiştir.

Türkiye' de bu çocukların erken yaşta çalışmaya başlaması oranı azken bu oran diğer ülkelerde mesela; A.B.D. İngiltere, Mısır ve Japonya'da daha azdır.

2. İşgücünün muhtelif meslek grupları arasında dağılışı: İşgücünün en büyük kısmı ziraat sektörüdür. Zirai işgücü sürekli bir artış göstermektedir. Ziraat dışındaki diğer meslekler çok az olmakla beraber en büyük artış vasıfsız işçilerde hizmet erbabı arasında olmaktadır. Artış kaybeden meslek grupları sırası ile vasıfsız işçiler, hizmet

erbabı, teknik ve serbest meslek mensupları, sanayi ve ziraatta çalışanlardır. Büro personeli, ticaret erbabı, madencilikte çalışanların işgücündeki durumu azalmaktadır.

3. İşgücününün iktisadi faaliyet kollarına göre dağılışı: İşgücününün iktisadi faaliyet kollarına göre incelediğimiz zaman sanayi işgücünde artış sağlanmıştır. Ancak bu artış devamlı olmamıştır. Sanayi işgücündeki artışa oranla, zirai işgücünde azalış vardır. Sanayi işgücünde az bir hızlanma varken zirai işgücününün artışının yüksek olduğu anlaşılır.

Nüfusun köy şehir arasındaki dağılımda köylü nüfusu düşerken zirai sektör yerini korumuştur. Memleketimiz zirai işgücü arasında en yüksek memleketler arasındadır.

4. İşgücününün imalat sanayindeki muhtelif iş kolları arasındaki dağılışı: en büyük artış tüketim sanayi grubunda olurken en düşük artış yatırım malları sanayisindedir. Nispet ve miktar itibariyle en büyük artış gıda, matbaa, mensucat ve taş toprak sanayinde olmuştur. Mobilya sanayindeki artış azdır. Sanayi işgücünde vasıfsız ve yarı vasıfsız işçilerin de önemi artmıştır. Vasıfsız işçilerin ücreti asgari ücrettir. Vasıfsız işçilerin daha çok olduğu tüketim malları imalat kıymeti içindeki işçilik nispeti sanayi anketine göre düşüktür. Vasıfsız işçilerin az olduğu yatırım malları sanayinde bu oranlar daha yüksektir.

Nüfus sayımlarına göre vasıfsız işçilerin sayısındaki artış diğer iş kolları arasında rekor seviyeye çıkmıştır. 1955–1959 arasında en fazla işçi çalıştıran gıda, tütün ve tekstilde durgunluk vardır. Buna nazaran metal eşya ve nakil vasıtaları sanayinde bir hızlanma olur.

5. İşgücününün sanayinin büyüklüğüne göre dağılışı: İşçi çalıştıran işyerlerinde çalışan işçilerin genel nüfus içindeki oranı sürekli artmıştır. Türkiye’ de faal nüfusa

oranla sanayide çalışan işçi sayısı artmıştır. 1927–1950 yılları arasında işyeri miktarının azalması işletme başına düşen ortalama işçi sayısını artırmıştır (Uçma ve Murat, 2005, III. cilt, s.513–518).

2.3.5. İşgücünün Eğitilmesi Ve İş Piyasasının Tanzimindeki Rolü

Zaim; ‘‘İş piyasasında önemli olan emek arzı ve talebinin denge halinde olmasıdır.’’ düsturundan hareketle, emek talebi ile arz dengesinin sağlanması için çalışma isteği olan insanlara yetecek iş sahasının olması gerektiğini vurgulamıştır. Emek arzı iş gücüne, emek talebi ise yatırıma bağlıdır, yatırımlarla iş gücü dengeli olmalıdır kurgulamasını geniş olarak izah ettiği bir çalışmadır.

2.3.6. Türk Tekstil Endüstrisinin Durumu

Zaim’in; Cumhuriyet’in 10. yılında sanayinin geliştirilmesi, bankacılık faaliyetlerinde bulunmak, siyasi işletmecilik yapmak, memleket için sanayi faaliyetlerine katılmak ve bunları verimli şekilde kullanmak amaçlarıyla kurulan Sümerbank’ın 38. kuruluş yıldönümü sebebiyle ele aldığı Türk tekstil endüstrisinin durumunu ortaya koyduğu bir çalışmasıdır.

Bu konu genel olarak; Türk tekstil endüstrisinin durumu, geleceği ve dünya pazarındaki rekabet şartlarının anlatılmasıyla şekillenmiştir.

Zaim bu çalışmasında tekstilin hammadde bakımından ülkemizin zengin olduğunu, gelişmeye müsait bir sektör olduğunu belirtmiş ve Türk Tekstil sanayimizin başlıca meseleleri üzerinde durmuştur:

1. *Tekstil Sanayi makineye oranla işçilik payının yüksek olduğu bir sektördür. Fakat son dönemlerdeki gelişmeler sonucunda bu durum değişmiştir. Çünkü tekstil sanayin de makinenin önemi artmıştır.*

2. *Teknolojik gelişme ve değişme makinelerin kullanım süresini kısaltmıştır.*

3. *Tekstil sanayi Asya, Afrika ve Amerika da gelişmekte Avrupa da ise gerilemektedir.*

4. *Tekstil Sanayinde yeni gelişen ülkeler tekstil makinelerini ithal ettiğinden eski tekstilci ülkeler sermayelerini tekstil makineleri üretimine kaydırmıştır*

5. *Değişen teknoloji yenilenen makineler ve hammadde olarak kullanılan tabii suni ve sentetik elyafların yeni karışım özelliklerine iş gücünün intibakını sağlayabilmek için mesleki ve teknik eğitim önem kazanmaktadır.*

6. *İş piyasasında emek arzının talepten fazla oluşundan, işsizlerin tazyiki ile kamu kesiminde ihtiyaçtan fazla insan istihdam edilmektedir.*

7. *Türkiye de ücretler Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ülkelerine nazaran daha düşük olmakla beraber verimlilikte onlara oranla daha düşüktür.*

8. *Son yıllarda ülkemizde Sanayi siyasetinde önemli bir gelişme olmuştur. Sanayinin yatırım ve işletme politikasında ithalat yerine ihracata yönelik bir tutum benimsenmiştir.*

9. *İşletme yönetiminde yöneticilerin, işçilerin ve Sendikaların zihniyet itibariyle bu yeni tutuma intibah etmesi meselesi ortaya çıkmıştır*

10. *Dış ticaret anlaşmaları ve milletler arası iş birliği siyasetinde tekstil sanayi üzerindeki tesirlerin incelenmesi ve önlem alınması gerekmektedir. Bu konuda üç ana meselemiz vardır.*

a. Müşterek pazarla olan karşılıklı hak ve vecibelerimizin tekstil sanayimiz üzerindeki tesiri

b. İran ve Pakistan olan ilişkimizin tekstil sanayiye olan tesiri

c. UNCTAD diye anılan birleşmiş milletler ticaret ve kalkınma konferansının tavsiyelerine uyarak GATT diye anılan dünya ülkeleri gümrük antlaşması esaslarına göre gelişen ülkelerin mamullerine karşı Gümrük indirimi yapmamız gerekmektedir. Böyle bir durum tekstil sanayimiz için olumlu etkiler yaratabilir ve hem ortak Pazar ülkelerine yapılan ihracatı azaltıcı hem de ithalat yoluyla iç pazarlarımızı daraltıcı etki yapabilir (Uçma ve Murat, 2005, II. cilt, s.227–230).

2.3.7. Montaj Sanayinin İktisadi Yönü

Montaj'ın kelime anlamı “birleşme” demektir. Her sanayi mamulü bir takım parçaların birleştirilmesiyle elde edilir tanımından hareketle bir nevi tümüyle sanayileşme konusunu genel hatlarıyla ele aldığı ve ülkemizdeki gidişatı hakkında bilgi verdiği bir çalışmasıdır.

Çalışmanın genelinde aşağıda belirtilen sanayileşme tipleri ele alınmıştır:

1. Orta sınıfa dayanan sanayileşme hareketleridir. İngiltere, Anglo-Sakson dünyası ve Fransa bu sanayileşme hareketlerine örnektir.

2. Büyük ailelerin sevk ve teşvik ettiği sanayileşme tipleridir. Almanya, Japonya bu sanayileşme tipine örnektir.

3. Milliyetçi liderler elinde sanayileşme tipidir. Türkiye'nin ilk devreleri buna örnektir.

4. İhtilalci sanayileşme tipidir. Kolektivist ülkelerde ortaya çıkan sanayileşme şeklini ifade eder.

Türkiye de Sanayileşme Seyri ve Tipi

19. yy. da sanayileşme başlamıştır. Tanzimat'la başlayan sanayileşme iktisadi, sosyal siyasi sebeplerle başarılı olamamıştır. 20 yy. da 2. meşrutiyet devrinde yeniden harekete geçilmiş fakat yine başarılı olunamamıştır.

1923–1930 Arası: Cumhuriyetin kuruluş safhasıdır. 1921 İzmir kongresinden sonra bu devrede, özel teşebbüsle kalkınma prensibi benimsenmiştir. Sermaye vasıflı eleman, banka ve kredi müesseseleri yönünden iktisadi kaynaklar mevcut olmadığı için sanayileşme hareketi başarılı olmamıştır.

1930 -1939 Arası: Bu dönemler arası Türkiye de ideolojik değil, fakat iktisadi ve sosyal zaruretle devlet yatırımlarına girişildiğini, buna öncelik verildiğini ifade edebiliriz. Bu devreler içinde Türkiye'nin hızlı kalkınabilmesi için özel veya kamu sanayi hareketlerine hız verilmiştir.

1940–1945 Arası: Enflasyonist durumlara duçar olduğumuz bir devredir.

1945–1950 Arası: Devletçilik tatbikatına karşı reaksiyonların ortaya çıktığı özel sektöre karşı hızlandığı bir devredir.

1950–1960 Arası: Özel teşebbüsün benimsendiği fakat buna rağmen iktisadi olaylar yüzünden, çeşitli müdahalelerin Kota sistemlerinin ortaya çıktığı enflasyona duçar olduğu ve bu arada yine devlet sektörünün devam ettirildiği bir karma ekonomi devridir.

1960' dan sonra ki devre ise: İktisadi planlamanın kabul edildiği ve planlı bir sistem içinde sanayileşmenin geliştirilmesi istenen bir devredir.

1970’de yapılan programa göre sanayimize uygulanan teşvik tedbirleri şunlardır;

- Yatırım indirimi
- Sektörel teşvik
- Yatırıma tahsis edilen karların vergi dışı bırakılması
- Gelişmiş bölge ve illerin teşviki vb.
- Tedbirlerin alınması

Zaim; ülkemizdeki montaj sanayisini ele alırken, belki iktisat literatürüne yeni bir eklenti sayabileceğimiz bir tabirle konuyu özetlemiştir: *‘‘ihracatla önden çekmek, ithalatla arkadan itmek.’’*

2.3.8. İstanbul’un Yeni Sanayi Bölgesinde Sanayiciler Tarafından Aranılan Şartlar

Zaim; ülke sanayisinin gelişmesi için sanayi bölgelerinin seçimi olgusu itibariyle bu konuda dikkate alınması gereken hususlara özellikle İstanbul örneğinden bir takım saptamalar yapmıştır.

İstanbul’un büyümesi karşısında birçok işyeri şehrin içinde sıkışık durumda kalmış ve gelişmemiştir.

Sanayinin gelişmesi sadece arsadan ibaret değil; kuruluş yeri amirlerinin iyi seçilmesine, yol, su gibi bazı temel yatırımların önceden yapılması gerekmektedir birçok sanayi kolu bol ve ucuz su ve yeterli enerji ister. Ulaşım imkânları, ham madde ve malzemeler mamullerin pazarlara nakli sanayi için önemli etkenlerdir. Bugün birçok tesisler Topkapı-Büyükçekmece veya Maltepe-İzmit arasında kuruluş yeri aramakta fakat karşısına elektrik, arsa, su, enerji gibi problemler çıkmaktadır. Birçok yatırımlar

bu yüzden yapılmamaktadır. Sanayi bölgelerinin tespiti bütün bu engelleri ortadan kaldırmak ve azaltmak hedefini gözetmektedir. Doğu Marmara bölge planı bölgenin iktisadi ve sosyal yapısını incelenirken İstanbul şehrinin iktisadi büyüme ve gelişme imkânları kanununun ağırlık merkezini temsil eder. İstanbul Türkiye sanayisinin önemli kısmını bünyesinde barındırdığı için İstanbul'un sanayi bünyesinin gelecekteki gelişme imkânları bakımından düzenlemesi bu şehrin iktisadi gelişmesi bakımından önem taşımaktadır. Türkiye de tatbik edilen planlama, demokratik bir plan içinde yürütülen planlamalıdır. Bu planlamanın tespitinde sanayi bölgesi için su, enerji, yol gibi kuruluş faktörlerinin ucuz ve uygun arz edilmesi gerekmektedir. Sanayi bölgelerinin tespitinde işverenlerin fikrinde alınması önemlidir.

Mahiyeti itibariyle 10 ve daha fazlası işçi çalıştırması gereken İstanbul büyük sanayi grubunda en önemli 4 sanayi kolunda yeni sanayi bölgelerinde nakli istenen işyerlerini de bu çalışmada aşağıda verilen oranlarla belirtmiştir (Uçma ve Murat, 2005, II. cilt, s.152).

İş kolu = yeni sanayi bölgesine nakli arzu edilen işyeri nispeti

Kimya = %51,6

Madeni eşya = %47,9

Mensucat = %47,9

Gıda = %37,1

2.3.9. Ortadoğu Ülkeleri Arasındaki İktisadi İşbirliği İmkânları

Zaim'in Ortadoğu Ülkeleri ile iktisadi münasebetlerimizi geniş bir zaman çerçevesinde gözler önüne serdiği bu çalışmasında özetle elde ettiğimiz bulguları belirtecek olursak;

Asya'daki Ortadoğu devletlerinin birçoğu Osmanlı topraklarıydı. Bu devletler maden değeri ve enerji mamulleri gibi birçok ürünler bakımından zengin olan devletlerdir. Eğer biz Ortadoğu devletleri ile iyi bir ticari ilişki kurabilirsek iyi neticeler alacağımızı ihale usulünden ziyade anlaşma yoluyla örneğin; takas usulüyle onların ihraç malıyla bizim ihraç malımızı karşılaştırarak daha iyi değerlendirebileceğimizi belirtebiliriz. Bunun için henüz yeterince ülkeyi tanımayan Ortadoğu ve İslam ülkeleriyle köprüleri yeniden kurmak gerekir.

Ortadoğu ülkelerinin hepsi aynı yapıda değildir. Zenginlik, resmi, iktisadi ve ahlaki yapıda birbirlerinden farklıdır. Bu ülkelerin içinde sermayesi bol olmasına rağmen, yetersiz insan gücüne sahip İslam ülkeleri vardır. Diğer taraftan nüfusu az olan ülkeler, sermayesi az nüfusu fazla ve sanayileşme isteği olan ülkelere vardır. Buradan da anlaşılacağı gibi İslam dünyasını çeşitli gruplara bölmek mümkündür. Örneğin; kapitalizmi, sosyalizmi benimseyenler gibi... İslam ülkelerinin imkânları çok fakat kendi aralarında işbirliği ve ticaretleri zayıftır. Dış ticaretlerinin ancak %12'sini kendi aralarında geri kalanlarını ise gayrimüslimlerden yaptıklarını söyleyebiliriz. Zaim; bu noktada Türkiye Ortadoğu ya girsin mi? girmesin mi? Öncelikle samimi olarak girmeyi istemesi gerektiğini bunu başarabilmek için uygun ortam bulursa bile bazı grupların isteyip, bazılarının karşı olması kendi içerisinde bir bütünlük olmamasına neden olacağına ve bunun bizi yine oyalayacağını söylemiş ve örneğin; Ortadoğu ve İslam

lkeleriyle işbirliği kurabileceğimiz konusunda iki lisans bilmemiz gerektiği gibi konulara, temas etmiştir. Bu ülkelerle işbirliğinin en azından bir İngilizce ve Arapça bilmekten geçtiği zorunluluğundan bahsetmiştir. Zaim; hem bu konudaki zayıflıktan dem vurmuş ve en az bu kadar önemli gördüğü bu ülkeler arasındaki bilgi alışverişinin de eksikliğini belirtmiştir.

Aslında sorunun parasal olmadığını, paranın nerede kullanılacağı konusunda bir eksiklik olduğunu batı dünyasının sürekli yeni projelerle bu ülkelerin kafasını karıştırdığını, ülkemizin böyle bir ortamda güzel bir projeler üreterek bu ülkelerle işbirliğini çok az kurabileceğini söylemiştir. Ancak sırf batı hayranlığımız yüzünden sırf bu konuda, uygulamaya geçmekte zayıf kaldığımızı söylemiş ve Türk hava yollarını birçok Avrupa ülkesine uçağı olmasına rağmen İslam ülkelerine hava ulaşımı bakımından orada çalışan birçok işçimizin olmasına rağmen yetersiz kaldığımız örneğini de vererek Ortadoğu ve İslam lkeleri arasında menfaat icabı olan ulaşım konusunda Avrupa lkeleriyle rekabet edemez durumda olup tercih edilen bir konumunda olmadığımız belirtmiştir ve öncelikle projelerimizi gerçekleştirme noktasında haberleşme ve ulaşım konusunda eksikliklerimizin giderilmesini gerektiğini vurgulamıştır. Teknolojik olarak eskiye nazaran tercih edilebilirlik konusunda önemli etken konusu ulaşım çok daha geliştirilebilir. Bazı ülkelerde ticaretin rneğin; Mekke'nin yıl içinde hac dönemi, umre dönemi gibi zamanlarda dünyanın farklı bölgelerinden insanları toplandığını ve bu gelen insanların yaptıkları alışverişler sonucunda burada ciddi bir ticaretin döndüğünü hatta ticari potansiyeli sadece iş tüketimle ölçmemiz gerektiğini bize gösterir. Ama bu ülkelerin sularını ithal ettiğini dikkate alarak basit bir mantıkla su verip petrol almayı düşünürsek ülke ekonomisi açısından önemli bir yol kat edebileceğimizi belirtmiştir. zm olarak Türkiye'nin

dođu dūřmanlıđına son vermesi veya batı hayranlığını abartmaması gerektiğini söylemiştir. Batı aslında hem teknolojiyi kullanma ve yayma konusunda yetişmesine rağmen sosyalizm ve kapitalizm gibi sistemlerin bu ũlkelerde bir řokũntũye sebep olduğunu belirtmiş ũzellikle İkinci Dũnya Savaşı'ndan sonra İşlam konferansına birşok ũlkenin katıldığını bu ũlkeleri her daim petrol rezervlerinin olduğunu ancak bunu işletmediğini, Sovyetler birliğinin yıkılmasıyla 6 Tũrk Cumhuriyetinin kurulması haliyle Rusların Tũrklere dūřman olmasıyla sonuşlanmıştır. Zaim; Tũrkiye'nin ağır sanayi konusunda zirveye yakın olduğunu belirtmek suretiyle dış ticaret konusunda ilişkilerini dũzenlemekte daha bilgili daha akıllıca davranması gerektiğini söylemiş ve bu konuda kũçük bir ũrnekle ki Tũrkiye iřin nũfus patlaması var, nũfus artışı var gibi sloganlara aldanmamak gerektiğini ũlkemizin en bũyũk ve en ũnemli kaynağının nũfus olduğunu bu nũfus artışının iktisadi hayatı kamçulamakta ve dinamize etmekte olduğunu belirtmiştir. Son olarak ũlkemizin Ortadođu ũlkeleriyle ilişkilerimiz noktasında yerimizi iyi tayin etmemiz gerektiğini, birtakım engellemeler karşısında stratejiler geliştirmemiz, jeopolitik konum itibariyle avantajlarımızı kullanabilmemiz gerektiğini vurgulamıştır.

2.3.10. Sendikaların Milli Gelir Dağılışına Ve İşçi – Gelir Payına Tesiri

Zaim; bu şalışmasında, sendikaların iktisadi fonksiyonu ve kollektif pazarlık sistemi yoluyla işçilerin milli gelirdeki karına tesirini ele almıştır. Gũnũmũzde sendikaların gelişmesinin, şeşitli ideolojik davranışlardan etkilenmesinin, meselenin ũnemini arttırdığını ve bunların farklı iktisadi bũnye içinde faaliyette bulunduğunu bu nedenle de fonksiyonlarının değişik olduğunu belirtmiş ve konuyu şu bũlũmlerde incelemiştir.

1. Tabii Sınıflar

Smith, Ricardo ve Maltus gibi klasik iktisatçılar milli gelirin, arazi sahipleri, işçiler ve sermayedarlar arasında inkısamını tayin eden tabii kanunların mevcut olduğunu kabul ederler. Bu görüşe göre işçilerin milli gelirdeki reel payı işçi sayısına göre değişen asgari geçim haddine yetecek bir seviyede bulunur, Bunu geçemez kendi payı da bu maddelerin bilhassa gıda maddelerinin fiyatına göre değişir. Gıda fiyatları düşerse, işçilerin gelir inkısamındaki payı küçülür, kâr payı artar, daha fazla yatırım ve hızlı gelişmeye yol açılır. Sendikalar ücreti artırırsa kâr'ı azaltır ve böylece gelişme yavaşlayacağı için uzun vadede işçinin mutlak payı da küçülmüş olur. Türkiye'de özellikle ekmeğin çok yendiği dikkate alınırsa zirai sübvansiyonlarla hububat fiyatında sağlanacak düşüklüğün işçi ücretlerine satın alma gücünü artırabileceği düşünülür.

2. Sosyal Sınıflar

Marks, klasiklerin milli gelirden sınıf payı telâkisini benimsemiş, ancak kâr, ücret ve rant hadlerini tayin hususunda tabii kanunlardan ziyade, cemiyetteki sınıf bünyesine ait sosyal kanunların geçerli olduğuna inanmıştı. Cemiyet geliştikçe sermayedara giden kıymet fazlası artıyor, işçi istismarı çoğalıyor. Cemiyetin sosyal bünyesi tamamen değişmeden, işçinin milli gelirden adil bir payı olması mümkün olamaz.

Dobb'a göre sendikaların; işçi payını, ancak işveren tekeline azaltabildikleri nispetinde yükseltebileceklerini ancak bu alanda güçlü olmadıkları kanısındadır. Boulding meseleyi daha yumuşak bir şekilde ele alır ve “inkısam, kararları ve bilhassa sermayedarların kararlarına tabidir” ve “sendika tarihi ve sendikacıların işçi payını yükseltme hususundaki aczi” bu görüşün doğruluğunu teyit eder demektedir.

Böylece Dobb ve Boulding sınıfların gelir payı, sermayedarların hareketleriyle tayin edilmektedir görüşünü ileri sürmüşlerdir.

3. *Tabii – Ferdi*

Bu görüş sosyal sınıfların zıttıdır. Buna göre iktisadi hayat atomist bir dünyadır, her fert arz ve talebe ve böylece ferdi gelirin tayinine tesir eder. Muayyen tabii kanunlar veya daha iyi bir tabirle fiziki münasebetler, hususiyle arz ve talep kanunu fertler arasında gelir bölüşümünü tayin eder. Bu görüş neoklasiklerin görüşüdür. Walras, Clark, Marshall, Pigou bu kategoriye dâhildir. Ücret fon'u yerine marjinal prodüktivite nazariyesinin gelişmesi bu görüşe yol açmıştır. Bu görüş mensupları, sınıf payı ile ilgilenmekle beraber, grup faaliyetlerinin ve ferdi kantübüsyonların teşvik edici rollerini müdriktirler. Sendikaların tesiri hakkındaki kanaatlerine gelince, bütün özel menfaat grupları gibi sendikalar tarafından girşilen takyit edici faaliyetlerin bu özel gruplara menfaatler sağlayabileceğine ve ancak bu faaliyetlerin mesela istihdamı azaltarak mecmu hâsılayı düşüreceğine veya başka ilgili gruplara zarar vereceğine kanidirler. Douglas'ın çalışmaları birçok memleketlerdeki gelişmelerin yukarıdaki Güney Afrika v.s misalleri hariç tutulursa marjinal prodüktivite teorisine uygun olduğunu göstermektedir. Özellikle Hicks'in "sendikalar tam istihdam da reel ücretleri devamlı olarak çok yüksek tutabilir" fikri bu klasik düşünce tarzını değiştirmiştir.

4. *Sosyal Grup*

Daha optimist bir görüş S. Mill tarafından ortaya atılmıştır. Milli, ücret fonu nazariyesini terk ettikten sonra, sendikaların ücretleri yeni bir müşterek seviyeye kadar yükselebileceklerine kani olmuş ve "servetin inkısamı, beşeri müesseselere bağlıdır" şeklinde kanaatini izah etmiş. ABD'de Carey ve Walkes, emek veriminin artabileceğini ve bu artış neticesinde işçi – gelir payının yükseleceğini savunmuşlardır. Walker'e göre sendikalar ücreti ayırabilir. Böylece teorideki müessiriyet - ücret (efficiency - wages) kavramına varılmaktadır. S. ve B. Webbs ve diğer pazarlık kudreti nazariyecileri,

sendikalar piyasaya tesir ederek, işçiyi faydalandırabilir fikrini ileri sürmüşlerdir. Son zamanlarda Golden ve Ruttenberg de sendikaların işçi payını artırabileceğini iddia etmişlerdir. Bu görüşün esası şudur: Sosyal münasebetler geliri inkisamına tesir eder; yani ferd ve grup ilişkileri kollektif pazarlık dâhil, bu hususta tesirli olabilir. Bu görüşten, sosyal sınıf şuuruna dayanmayan sendikalar, işveren sendikaları, çiftçi teşekkülleri ve diğer özel menfaat pazarlık grupları doğmuştur. Bu nazariyeciler, belirli sosyal limitler dâhilinde grup faaliyetlerinin müessiriyetini ileri sürmüşlerdir.

Bu nazariyelerde görüldüğü gibi genel olarak ele alınan husus, muayyen gelir gruplarının milli gelirdeki nispi payıdır. Hâlbuki ferdler milli gelirin sosyal ve iktisadi sınıflar arasındaki bölüşümünden ziyade gelirin ferdler arası bölüşümü ile ilgilenmektedir.

Bu görüşe göre milli gelir içindeki işçi payı uzun devrede sabit kalır, değişmez.

Bu grup mensupları fikirlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

1) İtalyan iktisatçı Pareto, Pareto kanunu adıyla anılan fikirlerinde, işçinin milli gelirdeki hissesi sabittir, değişmez neticesine varmıştır. 20. Asırda İngiliz iktisatçısı Keynes'te bu hususu tetkikleri neticesinde hayretle müşahede ettiğini belirtmiştir. Neoklasiklerden Felher, Boulding, Carter, Sedwick aynı neticeye varmışlardır. Sosyalist müellifler de farklı görüşlere dayanarak kapitalist sistemin bünyesi değişmeden işçi payının artmayacağını, azalacağını, çeşitli karşıt tesirlerle ancak müstakar kalabileceğini ifade etmişlerdir. Dobb ve Kalecki bu gruptadır. Marx ise işçi payının devamlı azaldığını ileri sürmüştür.

Bu durumdan çıkan netice şudur ki, sendikaların sırf iktisadi fonksiyonları yani (kollektif pazarlık sistemi) ile işçinin milli gelirdeki payını artıramayacakları iddiası doğru olabilir. Ancak buldukları cemiyetin sosyal ve siyasi bünyesine tesir etmek

suretiyle, sendikaların iktisadi fonksiyonlarını sosyal ve siyasi fonksiyonlarıyla tamamlamaları halinde bu neticeye varabilmeleri mümkündür. Sendikaların siyasi fonksiyonlarını kullanamayışları ve iktisadi fonksiyonlarından mahrum kalmaları halinde özellikle iktisadi konjonktürün yükselme devreleri de milli gelirdeki işçi payının nispi olarak azalması tehlikesi olabilir.

2.3.11. Toplu Sözleşme Sisteminde İş Piyasası Ücret Araştırmaları

Zaim'in bu çalışmasını incelediğimizde emeğin piyasası lafzından anlaşılanları şu şekilde özetleyebiliriz.

Dünyayı göz önüne getirdiğimiz zaman yeryüzünün 3 büyük gruba ayrılmış olduğunu görürüz. Bir yanda batı demokratik dünyası dediğimiz memleketler, öbür yanda demir perde diye ifade edilen komünist bir blok ve otoriter bir rejim ve öbür tarafta bunların dışında olarak bu iki sistemi arasında kendine kalkınma imkânları arayan az gelişmiş diye ifade edilen 3. bir dünya mevcuttur. Şu veya bu grubun sistemini aynen veya kısmen almak suretiyle kendini bir düzen içine sokmaya çalışmaktır. O hâlde dünyaya hâkim olan iki sistem mevcut bulunuyor. Bunlar batı demokratik düzeniyle otoriter demir perde sistemidir.

Toplumun en küçük parçası insan olduğuna göre her insanın bu toplum içinde kendi başına buyruk olması halidir ki, buna anarşik sistem diyoruz. Şu halde otoriter sistem ile anarşik sistem iki zıt kutbu ifade etmektir. İktisadi ve sosyal yönden demokratik düzen esasında iktisadi ve sosyal kudretin tek elde birikmeyip, atomlara da bölünmeyip cemiyet içinde gruplar halinde ahenkli şekilde dağılması halidir.

Sendika ismi altında bugün dünyanın her yerinde kuruluşlar görüyoruz. Çin’de Rusya’da Yugoslavya’da sendika var, İngiltere’de Amerika’da ve dünyanın her tarafında sendikalar mevcut.

Meseleyi sendika açısından ele aldığımız zaman mamul piyasasında fiyatların iş piyasasında ücretlerin rekabet şartlarına göre veya anlaşmalarla hükümet dışında tayin kontrol edilmesi hali demokratik düzenin ifadesidir. İşte otoriter sistemde bu görülmemektedir. Mevzu bu şekilde ele alınınca bahse konu olan toplu sözleşme sistemi yeryüzünde demokratik düzene sahip olan cemiyetlerin adeta temel unsurlarından bir tanesidir

Şu halde bir mekanizma esnasında bir fanteziden ibaret değildir. Bilakis iktisat ve siyasi rejimin ifadesi olmaktadır.

Bir cemiyette demokratik düzen varsa, karma ekonomi sistemi mevcutsa, ferdi teşebbüse yer verilmişse o cemiyette bu sistemin muvaffak olması lazımdır. Ücretler konusu gerek teorik bakımdan ve gerek tatbikat bakımından içinde bulunduğumuz konular itibariyle çok büyük bir önem arz ediyor. Ücretler işçi bakımından bir gelir meselesi, işletmeler bakımından bir maliyet problemi ve amme organları itibariyle bir gelir kaynağı meselesi teşkil ediyor. Bunlar ücret haddi, ücret geliri, nakdi ücret gibi kavramlar, işçilik maliyeti ile ücret seviyesi arasındaki ilişki gibi hususlardır.

İşletme bakımından önemli olan ücret haddidir. Çalışanlar bakımından ise önemli olan ücret geliridir.

İkincisi nakdi ve hakiki ücretlerdir. Bu konuda da işçi sendikaları ile işveren arasında yapılan münakaşalarında ve ücretlerin teshili meselesinde nakdi ve hakiki ücret tefrikini de yapmak icap edecektir. Diğer önemli konu ise işçilik maliyeti ve ücret

seviyesidir. Ücret seviyesi artarsa işçilik maliyeti yükselir, işçilik ücreti düşerse, maliyet düşer.

Ücret alanında yapılacak çalışmaları 3 noktada ele almak gerekir. Ücret seviyesi, ücret bünyesi, ücret sistemleridir.

Şahıs itibariyle ücret farkları,

İşletmeler itibariyle ücret farkları

Çalışan insanların vasıfları itibarıyla ücret farkları

Coğrafi bölgeler itibariyle ücret farkları

İş kolları itibariyle ücret farkları

Tabii piyasada baktığımızda, şu veya bu sebeple farklı ücretler mevcuttur. Karşımıza özellikle cins veya yaş farkı problemi çıkıyor, kadın ve erkek işçilerle, kadın ve çocuk işçiler arasındaki ücret farkları. Mesela; Amerika'da zenci işçiler vasıfsız bir işte beyazlara nazaran çok az bir ücretle çalıştırılırlar ve hatta vasıflı bir işte dahi bir beyaza nazaran kendilerine daha az ücret verilir.

2.3.12. Ücret Siyasetimiz

Zaim'in; Ülkemiz ekonomisi içinde ücret sistemimizi enine boyuna ele aldığı bir çalışmasıdır.

Türkiye'de bugüne kadar ücretler bir düzene sokulmamış. 19.yüzyıldan itibaren bir taraftan işçiler teşkilatlanarak sendikalar yoluyla, diğer yandan devletler ücretlere müdahale etmek zorunda kalmıştır. Bizde 1954 yılına kadar her iki bakımdan da ücretlere müdahalede bulunulmamıştır.1934 yılında planlı bir devlet sanayisinin kurulması hedeflenmiştir.1936'da iş kanunu düzenlenmiş, 1938'de I. plan tahakkuk

etmiş buna rağmen devlet sektöründe ücretler hususunda bir sistem takip edilmemiştir. Reel ücretlerdeki düşüş İkinci Dünya Savaşı boyunca devam etmiş ve 1934 yılında 1938 seviyesine oranla %45,2 ye düşmüştür. İşçi talebinin çoğalmasından ithalatın artışı yabancı rekabet neticesinde ücretlerin düşük kalmasına yol açmıştır. Devlet kendi fabrikalarında sosyal ve iktisadi bir gayeye göre ücretleri ayarlayamadığı için; demir, çelik, kimya gibi devlet sektörünün hakim bulunduğu sanayi kollarında devletten işçi lehine daha fazla fedakarlık yapması beklenemezdi. Ücretler sürekli düşük seviyede olmuştur. İşverenlerde sendika teşkilatlanmadığı ve teşkilatlanmak istemediği için tek kurulabilen sendikalara dâhil olmayan müesseselerin fazlalığı iyi niyetli işverenlerin rekabet şartları, ücretlerin yükseltilmesine mani olmuştur. Anadolu da zirai makineleşme başladığında sanayi şehirlerine işçi akını, iş gücü hızını artırmış sadece vasıflı işçilerin ücretleri yükseltilmiştir. 1950'den sonra hayat pahalılığı ve geçim kaygısıyla kadın ve çocuk işçi arzını çoğaltmıştır. Bu durum ücretlerin düşmesine neden olmuştur fakat enflasyonist bir siyasetin takibi neticesinde hayat pahalılığı artarken bir taraftan da iktisadi kalkınma ve milli gelir artmıştır ve fiyatlar yükselmiştir. Ücret sistemlerinin bozuk oluşunda, ücret siyasetinin zaafında en büyük görev devlete düşmektedir. Öyle ki 1950 yılına kadar memlekette devletçi bir sistem bulunmuyordu devletin elinde hem hukuki hem de iktisadi imkânlar bulunuyordu. Buna rağmen devlet ücret siyasetine çözüm getirememiştir.

Bütün ileri sanayi memleketlerinde sanayi ücretler sendikaların ve kolektif anlaşmaların varlığına rağmen kamu organlarının müdahalesiyle tanzim edilirken bizde çeşitli zaafı dolayısıyla ne sendikalar ne devlet organları tarafından ücret siyaseti takip edilmemiştir. Ücret siyasetini korumaya çalışan ülkeler ücret siyaseti ile birlikte fiyat siyasetini de ele almıştır. Bir taraftan asgari ücretler tespit edilirken diğer yandan

fiyat kontrolü yoluyla diğer ücretlerin düşmesini önlemeyi böylece hem ücretleri hem de fiyatları sabit tutmaya çalışmışlardır. Bu duruma örnek olan ülkeler arasında ABD ve İngiltere vardır. Bu sebeplerle ücret piyasasının Türkiye de başıboş bırakıldığı, devletin asgari ücreti tespitiyle başlayan devreye kadar sistemli bir ücret siyasetinin mevcut olmadığı ortaya çıkmaktadır.

2.3.13. Türkiye’de Toplu Pazarlık Sisteminin İktisadi Meseleleri

Nihai otoritenin devlette toplanması

Nihai otoritenin atomlaştırılması, yani cemiyetin bölünebilen en küçük cüz’ü fert olduğuna göre nihai otoritenin fertler arasında parçalanması,

Karma sistem diye ifade edilen, otoritenin teşkilatlı gruplar ve devlet arasında dağıtılması halidir (Uçma ve Murat, 2005, III. cilt, s.183).

Zaim; bu çerçevede konuyu ele almış ve ülkemizdeki toplu pazarlık sistemiyle alakalı gelişmeleri aktarmış olduğu bu çalışmasından yaptığımız çıkarımlar özetle şu şekildedir:

Toplu pazarlık sistemi, gerek ülkenin kalkınma hızına, gerek milli gelirin dağılım tarzına etki yapar. Demokratik rejim içinde ve enflasyonu önleyerek iktisadi kalkınmayı sağlayabilme, bir noktada toplu pazarlık sisteminin başarıyla uygulanması şartına bağlı hale gelmektedir.

Ülkemize doğrudan milli ücret ve gelirler seviyesi siyaseti uygulanmamıştır. Sadece I.II. ve III. Beş Yıllık Planlarda ücretlerin prodüktivite artışı nispetinde yükseltilmesi prensibi benimsenmiştir. DPT’nin 3. beş yıllık kalkınma planı için kurulan çalışma sorunları özel ihtisas komisyonu raporunda da kamu üzerinde

durulmuştur. Raporda bu görüş; 'Milli ücret siyaseti, ücretlerin hükümet, işçi ve işverenlerle birlikte ele alınması ve ücret artışlarının enflasyona ve dış ödemeler dengesinde güçlüğü yol açmayacak şekilde muayyen bir organ tarafından ve üzerinde taraflarca görüş birliğine varılan hesaplara dayanma ve tanzim edilmesi şeklinde ifade edilmiştir. II. ve III. Beş Yıllık Planlarda ve 1971-1972 yılı programlarında bir 'ücret ve gelirler' konseyi kurulması ön görülmüş ve bu konseyin kuruluş hazırlıklarından olmak üzere 'Ulusal fiyat ve ücret daimi özel ihtisas komisyonu' ihdası kararlaştırılmış ve 1973 yılı plan programında yer almıştır. Ücret ve gelirler siyasetinin amacı toplu pazarlık sisteminin esnekliğini bozmadan ücretleri objektif prensiplere dayanarak bir disiplin altına almaktır. Fiyatlara etki eden ücret dışındaki faktörlerin disipline edilememesi, makro seviyede uygulanacak bir gelirler siyaseti içindeki toplu pazarlık tatbikatının başarısını etkileyecektir.

2.3.14. Türkiye'de İşçi İşveren İlişkileri

Zaim; ülkemizin yeniden toparlanma döneminde olduğundan yaptığı düzenlemeleri de bütünden parçaya doğru ele alması ve devlet teşkilatında hâkim olan dünya görüşünü yeniden düzenlemesi gerektiği kanaatiyle yaptığı bu çalışmasında, hem konunun tarih seyrini belirtmiş ve bu meyanda konuyu detaylandırmıştır.

Çalışmada temas edilen konulara baktığımızda:

1921- 1924 anayasası yeni bir Türk devleti kurma gayesinden olduğundan devletin yönetimi otoriter ve merkeziyetçidir. Bu hususta Atatürk'ün "evet ben diktatörlük yapacağım, benden sonra diktatör gelmemesi için."sözüyle demokrasiye gidiş metodunu ifade etmiştir. Bu dönemde devlet bürokrasisi topluma hâkimdir.

1950 den sonra yapılan siyasi hareketlerle demokrasi geliştirilmiş iktisadi demokrasiye doğru bir yaklaşıma girilmiştir bu dönemde köylü-millet arasında denge sağlanmaya çalışılmıştır.1961 Anayasası batı demokrasi modelini, siyasi ve iktisadi bütün kurumlara uygulamış olarak görünse de siyasi iktidarın bürokrasisini güçlendirmiş merkezi hükümet otoritesini zayıflatmıştır.

1963- 1980 döneminde siyasi, iktisadi ve sosyal alanda güçlerin dağılmasıyla adalet içinde dengeli birliğin sağlanması hedefi zayıflamış ve demokrasi anarşiye dönüşmüştür.1971 Anayasasında yapılan bazı değişimler bu gidişi durduramamıştır. Bu durumu düzeltmek için 1982 Anayasası düzenlenmiştir.

Cumhuriyetin prensipleri ile batı demokrasisinin unsurları muhafaza edilmiştir. Siyasi iktidar devler karşısında güçlendirilmiştir. Böylelikle demokrasinin güçleri dağıtan fonksiyonlarına karşı, devletin adalet içinde birliğe ulaşması için tecrübeyle görülen eksikliklerin tamamlanması yoluna gidilmiştir, tespitlerinde bulunabiliriz.

İş piyasası modeli bakımından 1923- 1936 yılı arasında tabii iş piyasası modeli ağır basmıştır. 1936- 1950 arasında güdümlü ve himayeci iş piyasası kuvvet kazanmış, 1950- 1963 arasında ise piyasa modelinin bazı unsurları devreye girmiş, 1963 sonrası ise tamamen hâkim olmuştur.

Zaim ayrıca 1963–1980 yılları arasındaki aksaklıkları maddelemiştir.

1. Sendikalar tedricen siyasete çekilmiş ve itilmiş, 1963 ten sonra ideolojik partilerin çıkmasından sonra partiler sendikaya sahip çıkarak onları kendi istikametine çekmeye çalışmıştır.

1947 den itibaren kurulan sendikalar Türk- İş'in önderliğinde sendikacılığı partiler arası rekabet unsuru olmaktan çıkarmaya çalışmışlar. Fakat dağılma göstermişlerdir.

2. Siyasi ve iktisadi istikrarın bozulması enflasyonun hızlanması, dış ödemelerde denge bozukluğu neticesiyle durgun ve gerileyen ekonomi bünyesinin açığa çıkması, hammadde, yedek parça ve enerji kıtlığı, istihdam güvenliğinin bozulması, işsizliğin artması sendikalara zemin hazırlamış, diğer sendikaları da sertliğe itmiştir. Bu durum; grevlerin artmasına işsizliğe ve iş yerin kapanmasına neden olmuştur.

3. Grevlerin yaygınlaşması, gayri kanuni direniş ve iş yavaşlatması gibi olaylar kanuni düzen yerine kaba kuvvet ve anarşi hareketlerin sızmasına neden olmuştur. Grev olan yerlerde çalışanların içeriye sokulmadığı, hammadde giriş çıkışının engellendiği, işçilerin başka iş yerinde çalıştığı ve bu yüzden iş mücadelelerinin uzadığı, amacından saptırıldığı görülmüştür.

4. Birden fazla sözleşme yapılması iş yerinde çalışma başarısını bozmuştur.

5. Sendikalar arası rekabet, rakip sendikaların kendilerini haklı gösterme amacıyla iş yavaşlatma veya kanunsuz direniş hareketlerine geçmeleri, demokratik sendika ahlakını zedelemiştir.

6. Sendika aidatını toplamada kaynakta Tevfik sisteminin uygulanması, bir yandan sendikalar güçlendirirken diğer yandan cazip hale getirmiştir.

7. Toplu sözleşmelerde artan ücretler karşısında memur maaşlarının aynı oranda artmaması, ayrımı ortaya çıkarırken diğer yandan devlet düzenini menfi yönde etkilemiştir.

8. İşletmelerde çalışma barışının bozulması, işletmelerin parçalanarak, bölünmesine ve makineleşmeye neden olmuştur.

9. Kıdem tazminatı konusu işverenlerin mal varlığını tehlikeye sokmuş, fon tasarısı gerçekleştirilememiş, işsizlik sigortası kurulamamıştır (Uçma ve Murat, 2005, III. cilt, s.9-11).

2.3.15. Türkiye'nin AT Meselesi

Zaim; Türkiye'nin 31 Temmuz 1959 tarihinde başlayan batı ile bütünleşme hedefini ele aldığı bu çalışmasında AT meselesini enine boyuna gözler önüne seriyor.

Aslında çalışma ekonomisi alanında, iktisat alanında Zaim'in ve diğer bilim adamlarının yaptığı çalışmalarda genel iktisat prensiplerinin yanında ülkemiz ekonomisinin gelişiminin aktarımı yapılmıştır. Bir nevi ülkemizin içsel ekonomik yapısıyla dışsal süreçteki konumunu belirlemek gayreti zannedersen bu çalışmada ele alınmıştır. Onun için Avrupa Topluluğu konusunu hem ansiklopedik bilgi manasında hem de Zaim gibi bir bilim adamının yaklaşımlarının aktarılmasıyla ele almak faydalı olacaktır kanaatindeyim.

Her şeyden önce ülkemizde Avrupa topluluğu taraftarlarının hüsrana uğrarken Avrupa topluluğuna karşı olanlarda bu süreçten nasiplerini almışlardır. Sonuçta ne vazgeçilebilmiş ne de AT' ye girebilmişiz, ilk dikkati çeken husus, yani sürecin bu denli uzaması ve nihayete kavuşamaması batının bize, bizim de batıya bakış açımızdaki farklılıktır. Papa VII. Gregoire'nin söylediği “ Batının hayat şakası olması icap eden Anadolu kaybedilmek üzeredir. Asya'dan gelen yani kavim burada bir devlet kurar ve temelini sağlama bağlarsa, Avrupa kendisini en az 300 yıl kendisini tehlikenin içinde bulacaktır, o halde cihat şarttır.” Sözleri haçlı seferlerinin başlamasına ve batının Osmanlı devletini önce “Hasta adam” olarak görmesine, daha sonra Türkiye'yi batının himayesine girmiş “Küçük adam” olarak nitelendirmesine zemin hazırlamıştır. Batı Türkiye'yi ne kendi yeterli ve güçlü ne de karşı gücün himayesine girecek kadar zayıf ve güçsüz görmüştür. Denilebilir ki Türkiye batı için yabancı ve daima dışlanan bir devlet olarak değerlendirilmiştir. Buna rağmen Türkiye için batı ulaşılması özlenen bir

medeniyet olmuştur. Bu düşünce ise Türkiye sürekli batılılaşma politikası izlemesine sebep olmuştur. Süreci kısaca anlatacak olursak; 12 Eylül 1963'de İnönü'nün başkanlığında imzalanıp Ankara Antlaşması neticesinde ülkemiz ortak pazarda ortaklık münasebeti kurmuş ve tam üyelik için hazırlık, geçiş ve son dönem olmak üzere 3 hafta da AT' ye geçmesine karar verilmiştir. 1 Aralık 1964'de ASSOCIATE MEMBER aday üyeliğini benimsemiş ve geçiş devresine gelindiğinde 5 yıl daha geciktirilebilen bu dönemi şartların iktisadi bakımından aleyhimize olması sebebiyle ancak 1 yıl geciktirilebilmiştir. 23 Kasım 1979'da Katma Protokol ile geçiş devresine karar verilmesine rağmen kalkınma planı çatışma devresine girince devlet planlama teşkilatı ortak pazara girme işlemi, dış işleri bakanlığı yetkililerinin yürütmesi iktisadi gelişme planının ise kendileri tarafından geliştirildiği sebebiyle karşı çıkmışlardır.

Katma Protokol şartlarının Türkiye ekonomisi açısından faydalı olmadığına farkına varılınca 2 yıl daha askıda kaldıktan sonra 10 Ocak 1973 de yürürlüğe girmiştir. Türkiye ile topluluk arasında bir gümrük birliğinin kurularak iş gücünün serbest bırakılmasına karar verilmiştir, fakat ortak pazara ve verilecek tavizler her seferinde işlemlerine rağmen, onların bize vereceği tavizler sadece tespit olmakla kalmıştır. Bu nedenle bizim için önemli olan, rekabet gücü sağlayabileceğimiz tarım mallarının, tekstil gibi ürünlerimizin ihracında serbest dolaşım hakkında sorunlar yaşamamız nedeniyle Ortak Pazar ve sürekli anlaşmazlıklara sebep olan Katma Protokol yürütülemediği. Türkiye ile Ortak Pazar arasında sürtüşmelere neden olan bu durumun münasebetleri daha da bozmaması için 12 Eylül 1978 tarihinde Türkiye AET antlaşmasının bir süre dondurulmasına karar vermiştir. 12 Eylül 1980 yılındaki gelişmeler topluluk ile temasların bir süre kesilmesine sebep olmuş ve 1973 de başlayan ve 12 yıl sürmesi planlanan geçiş dönemini düzgün bir şekilde işletilmeden

sonlanmıştır. 1987 Türkiye tam üyelik için müracaatta bulunmuş ve Ortak Pazar bu müracaatın 3 yıl süren bir inceleme sonucu müracaatlarını geri çevirmiştir. Genel olarak 1959 da başlayıp 1990 bir sona varılan Ortak Pazar münasebetlerimizi bu süre içerisinde genel hatlarıyla ortaya koyacak olursak şunları söyleyebiliriz: Türk milletinin ve devletinin uzun vadeli menfaatleri dikkate alınarak bir çalışma yapılmamış, bazı egemen güçlerin konuya oldu bitti olarak bakıp aceleci karar vermeleri olumsuz sonuçlara neden olmuştur. 1959 yılı DP'nin en buhranlı dönemi olmasına rağmen ihtilal hazırlıklarının yapıldığı Dünya Bankasının Türkiye'ye yardımı kestiği, enflasyonun hızlandığı, Türk parasının değer kaybedip kalkınma hızının durma noktasına geldiği bir dönemde açık pazara müracaat etmişiz. Katma Protokolü'nün imzalandığı bu dönemde demokrasinin bulunmadığını, hükümetin millet iradesiyle işbaşına geçmiş bir hükümet olmadığını dönemin başbakanı İnönü'nün "Eğer hazır olalım öyle geçelim dersek daha 1000 yıl bekleriz geçemeyiz" sözlerini de dikkate alırsak hazırlıksız bir karar verildiği aşikârdır. Bu antlaşma, Türkiye'nin dış münasebetleri bakımından imzaladığı en önemli antlaşma olmasına rağmen yeterince önemsenmemiştir. O dönem için söylenebilir ki, dönemin hükümeti olan CHP seçimle işbaşına gelmiş bir parti değildir ve diğer tüm siyasi partilerin kapatıldığı ve tek imtiyazlı parti olduğu bir dönemin partisidir. 1987 yılı müracaatın yapıldığı yıl olmasına rağmen ilişkilerimizin tamamen durduğu her iki tarafın isteksiz olduğu ki Ortak Pazarın ileri gelen siyasileri olumsuz görüşlerini açıkça belirtmeleri ve hükümetin yapılan toplantıya dışişleri ve içişleri bakanını bile gönderme lüzumunu hissetmemesi olumsuz tavrı gözler önüne sermiştir. Ancak bu durum İslam ülkeleriyle olan münasebetlerimizin çok geliştiği bir dönem olmasına rağmen, Ortak Pazar meselesi yüzünden iktisadi ve siyasi ilişkilerimizi geriletmiştir. Böyle 1990 da Ortak Pazar'dan dışlanan Türkiye siyasi yalnızlığa itilmiştir. Müracaatlarımızın hiçbir

döneminde milletin ilgisine sunulmamış kararlar parlamento'ya da dayandırılmamış sadece hükümet kararlarıyla gerçekleştirilmiştir.

Bu dönemle ilgili olarak önemli bir husus dikkatleri çekmiştir. O da 1980 – 1987 yılları arası Ortak Pazar'la münasebetlerimizin kesildiği bu dönem dış ticarete en hızlı ve dengeli gelişmeler kaydettiğimiz hatta dış ticaretin 6 katına çıktığı Ortak Pazar'a girmiş olan Yunanistan'ın Ortak Pazar'dan aldığı yardımlara rağmen ülkemizle kıyasla başarısız bir performans gösterdiği bir dönemdir. Yine belirtmemiz gereken bir hususta Ortak Pazar ülkelerinin, Türk işçilerinin serbest dolaşım hakkı varken bunu fiilen uygulamadığı yani antlaşma şartlarına uymadığıdır. Zaim'in bu konuya genel bakışını; Ortak Pazar yerine milletler arası antlaşmalar ve GATT çerçevesinde yürütseydi daha olumlu sonuçlar alacağı şeklinde belirttiğini düşünerek konunun ülkemiz açısından sonuçlarını kendisinin sınıflandırmasıyla izah etmeye çalışacak olursak; *Siyasi cephe itibariyle Ortak Pazar'ı ortaya çıkaran Roma Antlaşması'nın asıl gayesi Avrupa'yı siyasi bir şekle büründürmektir. Haliyle Türkiye'yi de bu Avrupa devleti arasına alarak bir siyasi üyesi ve eyaleti olması görülen bir durumdur. Bütün devletlerin siyasi ve iktisadi güç haline gelmeye çalıştığını düşünerek; Türkiye'nin gruplaşan dünya içindeki yerini iyi belirlemesi gerektiğini söyleyebiliriz. Zaim'in kendi sözüyle konunun siyasi cephesinin ortaya koyabiliriz: "Türkiye'nin bir gruba katılmaktan ziyade bir grup teşkiline çalışması uygun olur"* (Uçma ve Murat, 2005, I.cilt, s.475).

Sosyal ve kültürel cephe; Roma Antlaşması döneminde Avrupa birliği düşünce bakımından ikiye ayrılmıştır. 2. Dünya savaşından sonra Almanya ikiye bölünmüş, Protestanların çoğu Doğu Almanya da, Katoliklerin çoğu da Batı Almanya da kalmışlardır. Yine bu dönemde Fransa ile Almanya arasındaki yakınlık artmış İngiltere'ye cephe alınmıştır. Avrupa birliği ilk olarak bu çekişmeler yüzünden önce

gerçekleşememiş daha sonra Katolikler tarafından kurulmuştur. Bu bilgiler ışığında diyebiliriz ki Avrupa Ortak Pazar birliğinin temelinde dini duygular ve inanç sistemi yer almıştır. Haliyle Sabahattin Zaim; sosyal ve kültürel cepheyi ele alırken, halkının %99' unun Müslüman olduğu bir Türk milletinin böyle bir toplulukta nasıl bir yer alacağı ve nasıl kaynaşacağı sorularını akla getirmiştir.

Cevaben de kaynaşma olsa bile bunun tek tarafı olacağı hatta inanç ve kültür sistemi bakımından Yunanistan'ın Ortak Pazar'a girmek için bir sorun yaşamayacağını sadece iktisadi yapıda farklılıklar olacağını, Türk milleti için ise bu manada ciddi sorun ve hatta inanç sisteminin yıkılmasına kadar gidebilecek tehlikeler yaşayabileceğini belirtmiştir. İktisadi açıdan; yapılması gerekeni çok yönlü bir dış siyasetin izlenmesinin gerekliliği noktasında örneğin; doğu ile batı arasındaki dış ticareti dengelemek, İslam ülkeleriyle ilişkileri artırmak, Rusya ile münasebetleri dengelemek olarak özetlemiştir. Bu konuyu Sabahattin Zaim'in görüşlerinden hareketle sonuçlandırarak olursak; Türkiye zaten Gümrük Birliğine girmekle üyelik müracaatında bulunan diğer ülkelerden farklı bir pozisyona geçmiştir. Eğer üyeliğe müracaat eden ülkenin karşılıklı anlaşmalarının geçtiği metinlerin uzunluğu konunun iktisadi, siyasi, kültürel, dini ve sosyal yönünün araştırılmasının zaman alacağı düşünülecek olursa ve bununla birlikte müracaatlarımızın ret cevabıyla karşılanması ve yine müzakereler sürecinin ucu açık hale gelmesi, yeterince oyalandığımızı gösterir ve biz buna karşı izleyeceğimiz siyaseti akıl çerçevesinde tekrar belirlemeli ve dış siyasetimizi şekillendirmek konusunda daha ciddi adımlar atmalıyız diyebiliriz.

2.3.16. Türkiye’de Sendikacılık

Zaim’in Türkiye’de sendikacılık konulu çalışmasından da hareketle sendikacılık ve Türkiye’de sendikacılık konusunda özetle;

Sendikacılık; fabrika sanayisinin ortaya çıkardığı bir müessese olup 19.asırda meşruluğunu kazanmış, iki dünya savaşı arasında duraklamış, İkinci Dünya Savaşından tüm dünyada gelişmiştir. 19.asırda İngiltere, Fransa, Almanya gibi ülkelerde sendika yasaklanmış, asrın ikinci yarısında meşruluk kazanmıştır. Ülkemizde böyle bir yasaklama olmamıştır. 19. asırda "Amele Pesver Cemiyeti" adı ile sendikalar kurulmuştur. Yabancı şirketlerin etkisi ile İttihat ve Terakki Partisi döneminde sendikacılık ve grev serbestîsi sona ermiş bu durum 1963’e kadar sürmüştür.

Neoklasik iktisadi doktrin içinde iktisadi dengeyi sağlamaya yönelik olarak devletler, Rus ihtilalinden sonra komünizmden sakınmak endişesi ile devletin otoritesine sığınarak işsizliği önlemeye çalışmışlardır. Bu nedenle ABD hariç her yerde sendika hareketleri kısıtlanmıştır. Keynes’le başlayan yeni iktisadi görüşlerin tatbikata yönelmesi, iktisadi büyümenin teknik ve imkânlarını geliştirmiştir. Bu ortam içinde sendikalar görevlerine yeniden başlamıştır.

1945–47 arasında demokratik rejimin, siyasi, iktisadi ve sosyal müesseseleri kurulmuştur. Bu dönemde çok partili rejime geçilmiştir. Çalışma Bakanlığı, İşçi Sigortaları Kurumu, İş ve İşçi Bulma Kurumu kurulmuş, Sendikalar Kanunu çıkarılmıştır. 1947–63 arasında ilerisi düşünülerek sendikacılık yavaşlamıştır. Amaç demokratik rejimin kurumlarını ikmal etmek, yurt kalkınmasını bu sistem içinde gerçekleştirmektir. Ancak Türkiye’nin jeopolitik özelliği ve yeryüzündeki ideolojik güç mücadelesi nedeniyle Türkiye üzerinde dış etken ve faaliyetler istismara neden

olduğundan, yeni kurulan sendikacılığın Marksist, Komünist bir anlayışa kaymaması için liderler eğitilmiş, sendikalarda geliştirilmiştir. İdeolojik mücadeleler, sendikalar içinde verilmiştir.

1961’de Anayasası’ndan sonra 1963’te çıkarılan yeni kanunlar sendikalar grev ve lokavt hakkı ile donatılmış, toplu sözleşme düzenine geçilmiştir. Bugün tarım ve kamu hizmet kesimleri ile esnaf, küçük sanatkârlar ve sanayi dışındaki bütün iş piyasasında işçi-işveren ilişkileri kişisel olmaktan çıkıp toplu iş ilişkileri düzenine girmiş, istihdam şartlarında kişisel hizmet akdi yerine toplu sözleşme hâkim olmuştur. Türk sendikacılığı bugün, işçi sendikaları, işkolu sendikaları ve federasyonları ve konfederasyon halinde teşkilatlanmıştır.

1945–60 arasında Anglo-Sakson sisteminin etkisiyle mahalli ve işyeri sendikaları ile işkolu federasyonları çoğunlukta iken, 1960’lardan sonra Kara Avrupa’sıyla gelişen ilişkiler sonucunda Türk-iş, işkolu sendikacılığını benimsemiş ve her işkolunda bir sendika prensibini uygulamaya çalışmıştır.

2.3.17. Türkiye’de Toplu Sözleşme Düzeninin İktisadi ve Sosyal Sahadaki Tesirleri

Toplu sözleşmeler, ücret fiyat münasebetleri, işçi işveren ilişkisi, çalışma barışı üzerinde etkisi muhakkaktır.

Zaim toplu sözleşme müessesesinin iktisadi yansımalarını şu maddeler halinde ele almıştır.

1) *Toplu sözleşme sistemi iktisadi fonksiyonları ifade eder. İktisadi maksatla işçilerin pazarlık gayesini artırmakla vücut bulmuştur. Gelirin taraflara paylaşılmasını sağlar.*

2) *Toplu pazarlık sistemi, iktisat, siyasi, hukuki bünyeye ilgilidir.*

Cemiyetlerin sosyal siyasi bünyelerinin üç yolu vardır.

a) *Otoritenin devlette toplanması*

b) *Nihai otoritenin, cemiyetin bölünebilen en küçük cüzlü fert olduğuna göre nihai otoritenin ferler arasında parçalanması*

c) *Karma sistem diye belirtilen otoritenin teşkilatlı gruplar ve devletlerarasında dağılmasıdır.*

Bu sistemlerden birincisi otoriter iradeyi, Nasyonal, Sosyalizm ve Faşizm rejimlerini, Rus, Çin sistemini ifade eder. İkincisi, 19. asrın liberal görüşünü, Üçüncüsü bütün demokratik ülkelerde uygulanan durumu belirtir.

3) *Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk 50 yılı demokratik rejimi yerleştirme amacındadır. 1923'ten itibaren tespit edilen demokrasi prensipleri tatbikata intikal etmiştir. 1945'ten sonra çok partili rejimle siyasi demokrasi gerçekleştirilmiştir. 1963'ten sonra işçi-işveren münasebetlerinde, uygulanan toplu pazarlık sistemi, iktisadi demokrasi ilkeleri yürürlüğe girmiştir.*

4) *Ülkemizde toplu pazarlık sistemi hızlı gelişmekte, işçi sendikaları kuvvetlenmekte, bütün sektörlerde istihdam şartlarının toplu sözleşmelerle düzenlenmesi, bunların ülke ekonomisi üzerinde tesirlerini arttırmaktadır. İşgücünde ücretli oranın son 20 yılda %13'ten %32'ye yükselmesi de bu önemi artırmıştır (1000 Kişi).*

Yıllar	Yıl ortası nüfus	Çalışanlar Sayısı	Ücretli Çalışanlar Sayısı
1968	35.585	14.325	3.134
1969	34.442	14.954	3.271
1970	35.321	14.598	3.421
1971	36.221	15.307	3.588
1972	37.146	16.087	3.770
1973	38.094	16.700	3.964
1974	39.066	17.379	4.161
1975	40.063	18.058	4.374
1976	41.085	18.736	4.602

Kaynak: Genel nüfus sayımı sonuçlarından yararlanılarak hesaplanmıştır.

5) Diğer ülkelerde 2.Dünya savaşından bu yana toplu pazarlık sistemi ülkemizde son yıllarda karşımıza bazı önemli meseleler çıkarmıştır.

a) Toplu pazarlık düzeni, gerek ülkenin kalkınma hızına, gerek milli gelirin dağılım tarzını etkilemektedir.

b) Bu sebeple toplu pazarlık sistemi, bir yandan istihdam seviyesini artırmakta diğer yandan ücret fiyat istikrarını sağlama politikasını etkilemektedir.

Toplu pazarlık sisteminin başarıyla uygulanması şartına bağlı olan demokratik rejim içinde ve enflasyonun önleyerek iktisadi kalkınmayı sağlayabilmektir.

Bu noktada karşılaşılan problem, iktisadi kalkınmanın hızlandırılması gayreti içinde ücret-fiyat yarışı ile hızlanarak başlayan enflasyonist bir akımın kalkınmayı durdurma tehlikesidir.

6) Sanayileşme iktisadi kalkınmanın itici faktörüdür. Bir yandan sanayide üretkenliğin yükselmesi, diğer yandan gittikçe büyüyen ücretli sınıfın refahı, iktisadi ve sosyal yönden ücret konusunda daha büyük bir dikkatle durulmasını gerektirmiştir.

Türkiye'nin ortak pazar KİBİ(Kalkınma İçin Bölgesel İş Birliği)Orta Doğu pazarlarına gitme arzusu, sanayimizi bu pazarlarda gittikçe daha şiddetli bir rekabete zorlamaktadır.

7) Buna bağlı olarak ikinci harp sonunda dünya enflasyonu, son on yılda milletlerin para konusundaki istikrarsızlıkları, paranın maruz kaldığı devalüasyon ameliyeleri, iç ve dış tesirlerde ülkemizde enflasyonist temayülü hızlandırmıştır. Son 2 yılda görülen döviz kıtlığı, Merkez Bankasının ticari döviz tasarruflarını durdurması, sanayinin muhtaç olduğu ham madde ve yardımcı maddelerin tedarikindeki güçlük, sanayide üretimi azaltmış, arz ve talep dengesini bozmuştur.

8) Enerji üretiminde meydana gelen küçük işletmelerde enerji kesilmesi, üretimi düşürücü, tam kapasiteyle çalışmayı engelleyici durum getirmiştir.

9) Fiyatların artışı cemiyette sayısı artan ücretlerin satın alma oranını azaltırken toplu pazarlık sistemi içinde, mensupların satın alma gücünü koruma ücret-fiyat yarışını hızlandırmıştır.

Ülkemizde işçi statüsünde işçi çalıştıran yerlerin 1963'teki işçi sayısı 24.335 iken bu sayı 1975'de 642 bine ulaşmıştır. Toplu sözleşmelerin uygulandığı iş yeri sayısı 1963'de 156 iken bu sayı 1972de 6179'a çıkmıştır. Toplu sözleşmelerin kapsadığı işçi sayısı 1974 yılında en üst düzeye ulaşmıştır.

Çalışma imkânları toplu sözleşme düzeniyle düzenlenen yerlerde anlaşmaya ulaşamadıkları zaman grev ve lokavtlara başvurulmaktadır.

Toplu iş sözleşmelerinde doğan uyuşmazlıklar müstakil iş mahkemeleri veya asliye hukuk mahkemeleri tarafından yürütülmektedir.

10) Grevlerin sonuncu olarak işletmelerin üretim kayıpları olmuş, diğer yandan işletmelerin yatırım yapma amacı büyük ölçüde sarsılmıştır.

11) Kanuni olmayan direniş hareketleri hukuki düzen yerine kaba kuvvet ve anarşik hareketlere yol açmıştır.

12) İşçi iş kolu durumunda bu esasa dayanan işyeri sözleşmesi durumunda olan akit sistemi de çalışma barışını bozucu tesirler yapmaktadır.

13) Sendikalar arası rekabet, rakip firmaların, kendilerini haklı durumunda göstermeye çalışmaları ve işi yavaşlatmaları işletme düzenini bozmaktadır. Referandum sisteminin olmaması, rakip firmaların kanuni olmayan işler yapmasına yol açmaktadır. Bu durum Türk- iş –Disk rekabeti sonucunda ortaya çıkmıştır.

14) Sendika aidatını toplamak bir yandan sendikaları güçlendirirken, diğer yandan da sendikacılığı cazip hale getirdiğinden, hem sendikaların parçalanmasına hem de yetki ihtilaflarının artmasına yol açmıştır.

15) Toplu sözleşmelerde ücretlerin artması, personel kanuna ve katsayı uygulamasına rağmen memur maaşlarının artmaması memur-işçi aleyhinedir. Bu durumda devletin çıkarlarını büyük ölçüde etkilemektedir.

16) Türkiye de bulunan çok uluslu şirketlerin istihdam şartlarını geliştirmesi ve ödeme gücü olmayan işletmelerin huzursuz ve gergin olmasına yol açar. İş kolları sırasıyla şöyledir; petrol, lastik, kimya, taşıt araçları, elektrikli makine ve aletler sanayi kollarıdır. İş kolunda hâkimiyet sağlama amacı daha yetenekli kişilerin çalıştırılması amacıyla olmaktadır.

17) Genel iş sendikasının belediye temizlik hizmetlerine yüksek zam verilmesi ve bunların devlet tarafından sağlanan karla belediyelerce ödenmesi varılmış ücret seviyesini etkilemiştir.

Sendikaların vasıf farkı gözetmeksizin ücret farkı koyması, verim artışı yönünden ücret faktöründen istifade edememektir.

18) İşletmelerin iş yapamadıkları zaman işçilere ücret ödemesi, hem verimi düşürücü hem de işçilik maliyetinin toplam birim maliyetini artırıcı etki yapmaktadır.

19) Toplu sözleşmelerde sendikaların yan ödemelere ağırlık vermesi, işletme ve iş kolları arasındaki farklılıklar, işletmenin maliyetini gözden kaçırmaktadır.

20) Kıdem tazminatında fon sisteminin kurulamayışı, işletme ve işçi yönünden menfaatçi unsurlar tesir etmektedir. Bu durum kıdemli işçilerin tavsiyesine yol açmaktadır.

21) Ücret istatistiklerindeki eksiklikler, birçok konunun aydınlanmasına imkân vermektedir.

a) Yurt içi faktör gelirlerinde maaş ücretlerin payı 1968–1972 döneminde %32–34 arasındadır. Tarım ve ticaret kesiminde %6 civarında düşük olduğundan sanayi kesiminde %50–60 civarında ki ücret payı ortalamada düşmektedir.

b) Ücretlerin ülke çapında düzenlenebilmesi için, işçiye yapılan ödemelerin toptan olarak hesaplanması gerekir. Kanuni ikramiyeler, ölüm ve evlenme, askerlik yardımları, yol parası ilave doğum, askerlik yardımları SSK primine dahil değildir. Bu yardımların dâhil olmamasının iki sebebi vardır bular;

a. İşçinin rahat ve huzurlu olması, hem işçilik masraflarında gerçek seviyede düşük görülmesi

b. Yardımların milli hasıladan ücretlere giden toplam payın hesabında gerçeği yansıtma kabiliyeti azalmaktadır.

c. SSK ücretleri, sigorta sonucu değişme ve gelişmeler olarak yıllar arası gelişmelerde yanıltıcı sonuçlar verebilmektedirler.

ç. SSK'da küçük işletmelerin sigorta kapsamında alınması ücret ortalamasını düşürmektedir.

d. SSK ücretleri tüm masrafları kapsamadığından işçilik maliyeti hesabında yeterli değildir.

e. Yıllık ücret gelirlerin hesaplanması için, bir yıl içinde olan her şeyin hesaplanması şarttır. Bunlar; çalışılan, çalışılmayan iş günü sayısı, saatlerin hesaplanmasıdır. Milletler arası kıyaslama için bu gereklidir. Çünkü batı ülkelerin çoğunda çalışılmayan iş günlerine ücret ödenmez.

f. SSK ücretlerde taban ve tavan sınıflandırılması, sınırların değiştirilmesi, ücret ortalamalarının buna göre derlendirilmesi ücretlerin gerçeği yansıtmamasını engellemektedir.

g. Diğer sanayi ülkeleri, ikinci harpten bu yana toplu pazarlık sistemini zedeleden, gelirler siyaseti ile çözüm arayıp geliştirme çabasındadır.

Ülkemizin içinde bulunduğu şartlar bizi de makro seviyede bazı düzenlemelere zorlamaktadır. Tüm çabalara rağmen hükümetin objektif ve tutarlı davranmaması bu düzenleme teşebbüsünü başarısızlığa itmiştir.

22) Ülkemizde resmen bir milli gelirler siyaseti uygulanmamıştır. Sadece I,II ve III. Beş yıllık planlarda ücretlerin prodüktivite artışı nispetinde yükselebilmesi prensibi benimsenmiştir. DPT'nin beş yıllık kalkınma planı hazırlıkları için kurulan çalışma sorunları özel ihtisas komisyonları raporlarında da önemle durulmuştur. Raporlarda bu görüş! 'milli ücret siyaseti, ücretlerin hükümet, işçi ve işverenlerle birlikte ele alınması ve ücret artışlarının enflasyona ve dış ödemelere dengesinde güçlülüğe yol açmayacak şekilde muayyen bir organ tarafından ve üzerinde taraflarca görüş birliğine varılan hesaplara dayanılarak tanzim edilmesi' şeklinde ifade edilmiştir.

23) Ücret ve gelirler siyasetinin amacı, toplu pazarlık sisteminin esnekliğini bozmadan ücretli objektif prensiplere bağlayarak bir disiplin altına almaktır. Genel

olarak ücret ve gelirler siyasetin gayesi aynı istihdam seviyesini aksi hale nazaran en az fiyat yükselişi ile bağlamaktır. Muhtelif ülkelerde takip edilen gelirler siyasetinde üç farklı strateji uygulanmaktadır;

a) İlmi komitelerin tavsiyelerine göre barışçı yollarla toplu sözleşmelerin yapılmasını sağlamak(Alman sistemi)

b) Belli fiyat artış haddinde istihdam seviyesini yükseltmek(ABD 1. dönem tedbiri)

c) Fiyat artışlarını azaltarak milli ekonomiyi istikrara kavuşturmak.

24) Ücret ile fiyat yanında arsa spekülasyonu ile rant ve kiralardan ve faiz gelirlerindeki aşırı yükselişlerin önlenmesi lazımdır (Uçma ve Murat, 2005, III. cilt, s.161–172).

2.3.18. Türkiye'nin İktisadi Meselesi İç Borç-Faiz Sarmalı

Türkiye'nin Cumhuriyet dönemindeki iktisadi problemlerine değinildiği bu çalışma; genel olarak enflasyon, işsizlik, bütçe dengesizliği gibi kavramlar ekseninde neden-sonuç ilişkisi içinde bir ülke ekonomisinin tahlil edilmesi niteliğindedir.

Çalışmada vurgulanan konular kısaca şu şekildedir:

TL'deki sürekli düşüş kişi başına düşen milli gelirin uzun süre aynı kalmasına neden olmuştur. TL'nin dövizler karşısında değer kaybetmesi dış ülkelerin ihracattan yararlanmasına neden olmuş: yani ürettiğimiz mal fazla olmasına rağmen karşılığında kazanılan paranın az olmasına ve ithalat hacminin miktar olarak artmasına neden olmuştur. Bu neticede ithalat ve ihracat dengesi sağlanamadığı gibi ihracat ithalatı karşılayamamış dış ticaret dengesiyle cari ödemeler dengesi bozulmuştur. TL'nin değer kaybetmesi dış borçlarımızda yükselmeye neden olmuş, dış borçlarımız sürekli

artmıştır. Avrupa ile Ortak Pazar ilişkilerimizin zarara uğramasına rağmen Pazar ilişkilerine girmeden dış ticaret dengemiz de bozulmuştur. Dış ticaret açığını kapatmak için iktisadi kalkınma ile sağlanan ek kaynaklar dış ticaret dengesi bünyesine aktarılmıştır. Giderek artan dış borçların tekrar borçlanılarak ödenmesi sonucunda ekonomide olumsuz bir olay olan borç-faiz sarmalı ortaya çıkmıştır.

KİT'lerin özelleştirilmesi için kurumlar özel bankalardan borçlanmaya gitmiş, borçlanma sonucunda ise açıklar büyümüştür. Yapılara özelleştirmelerden elde edilen gelirler cari harcamalara gitmiştir. Bütçe açığını kapatmak için yüksek faiz ile tahvil satarak iç borçlanmaya gidilmiş, bankalar yüksek faiz ile iş yapamaz hale gelmiştir. Devlet, bankaları bu durumdan kurtarmak ve zarara uğramasını önlemek için bankaları kendi garantisi altına almıştır.

Bütçenin verdiği açıklar hazine ve merkez bankaları tarafından karşılanamayacak duruma gelmiştir. Bu sırada İstanbul Menkul Kıymetler Borsası kurulmuştur. Borsa gelişmiş, fakat yatırımların azalması kurumu etkilememiştir. Talepler yeniye yönelik değil var olan yatırımlar üzerine olmuştur. Bu durum borsada manipülasyon ve spekülasyonların artmasına yol açmıştır. Koalisyon hükümetleri finans sektörünü canlandırmak ve bütçe açığını kapatmak için yüksek faiz hadleriyle tahvil satarak ihtiyacı karşılamaya çalışmışlardır. Bunun sonucunda sanayi ve ticaret sektörü gerilemiş bankacılık sektörü karlı hale gelmiştir. Böylece büyük holdingler banka satın almışlar bankalar menkul kıymetler borsasına aracı kurumlar kurarak katılma imkânı verdiği için bankalar devlet tahvillerinden elde ettikleri yüksek gelirleri borsada kullanmışlardır. TL'nin düşük olan değerinden dolayı dış devletler tarafından alım-satımlarda kar sağlanmış buna karşın Türkiye'ye getiriler her 100\$ net 40\$ karla yani 140\$ olarak dışarı çıkmış sağlanan bu gelirler büyük ölçüde veya tamamen vergiden

muaf tutulmuştur. Bunun sonucunda menkul kıymetler borsasındaki varlıkların %60'dan fazlası yabancı finansörlerin kontrollerine geçmiştir. Böylece çarpık iktisadi gelişmeler medya tarafından tahvil ve tenkit edilerek milletin gözü açılır parlamento, hükümetler ve bürokrasi harekete geçilerek hataların düzeltileceği düşüncesine gidilmiştir. Fakat son 20 yıl içinde bu çarpık finansal yapıyı gören müteşebbisler radyo, gazete, tv'leri korkunç bir propaganda silahı olarak kullanmış şantaj yoluyla koalisyon hükümetlerinden kredi vergi muafiyeti almak suretiyle büyük gelirler elde etmeyi sağlamışlardır. İktisadi güçleri arttıkça medya bu silahını siyasi sahada kullanmış seçimlerin ve hükümetlerin oluşmasını kendi menfaatlerine uygun yöne çalışmasını sağlamışlardır. Böylece medya baronları vakası ortaya çıkmıştır.

1999 yılında ilk 500 e giren büyük şirketlerin karı incelediğinde gelirlerin %85'inden fazlasını faaliyet dışı gelirlerinden elde etmişlerdir. Bunun sonucunda üretim yapmak için kurulan şirketler üretim yapmamış, bunun yerine ellerindeki gücü faiz gücü olmada kullanmışlardır. Finansal alanda emek harcamadan kullanmaya çalışmışlardır, bunun sonucunda devletler, holdingler %100'ü aşan faizli tahvil alarak ve emek harcamayarak sömürge elde etmeye çalışmışlardır.

Böylece kutsal ittifak tamamlanmıştır. Bu durumun devam etmesi birkaç yıl sonra bütçenin tamamının faiz giderlerine tahsis edileceğini göstermektedir. Bunun sonucunda devletin millettten topladığı bütün vergiler ve diğer gelirler kutsal ittifak içinde küçük bir azınlık oluşturacaktır. Böyle bir uygulama ne vergide bir adalet, ne vergide eşitlik ne de vergide müterakkilik prensibiyle uyumamaktadır. Bu tahlilden çıkan sonuç şudur ki iç-borç-faiz sarmalından kurtulmak kendi işimizdir. Devlet ve millet olarak bu sorunu çözebiliriz. Ya radikal yoldan tekrar tekrar ilmikleri çözerek borç-faiz sarmalından kurtarabiliriz. Yerli yabancı çeşitli menfaatlerin harmanlandığı

bir ortamda ortaya çıkan borç-faiz sarmalının ilmik ilmik çözmek en mantıklı yoldur. Türk ekonomisi bu soruna çare bulamadıkça diğer iktisadi problemleri çözmesi olanaksızdır.

Bu tespitlerin nezaretinde Zaim;

1. *Tasarrufların üretime kanalize edilmesi ve üretimin artırılması*
2. *Hükümetlerin faiz-borç hipotezinden kurtulmuş normal bir bütçeye kavuşturulması*
3. *Vergi yükünün üretim gelirinden rant ve faiz gelirin kaydırılması*
4. *Artırılacak olan üretimin ihracata yönetilmesi*
5. *Bu hedeflere varabilmek için:*
 - a. *Dış ticaret açığını azaltma hedefi*
 - b. *Cari ödemeler dengesini sağlama hedefi*
 - c. *Düşük ve orta gelirlere satın alma gücünü artırmak için bozulmuş olan gelir dağılımı dengesini yeniden düzenlenmesi hedefi*
 - d. *Enflasyonun tek haneli rakamlara indirilmesi hedefi*
 - e. *TL'nin değerinin muhafazası hedefi*
 - f. *Sosyal güvenlik sisteminde ve vahdetin sağlanması ve işsizlik sigortasını ihdası hedefi*
 - g. *İşsizliğin azalması hedefi için tam istihdam siyasetine öncelik verilmesi*
6. *Harici iktisat siyasetinde şahsiyetle bir politikanın takibi bunun için:*
 - a. *AB ile Gümrük birliğinden doğan zararların telafi edilmesi*
 - b. *İSEDAK, EKO, KEİB ile olan ilişkilerin geliştirilmesi*
 - c. *İsrail ile yapılan Su Antlaşmasının Ortadoğu Barış Suyu Projesine dönüştürülmesi*

d. GAP'in hızlandırılması önem arz etmektedir maddeleriyle çözüm önerileri getirmiştir (Uçma ve Murat, 2005, II. cilt, s.15).

2.3.19. Türkiye'nin Sosyal Ve İktisadi Siyaseti (İşçi Meseleleri)

Zaim; işçi meselesi üzerinde bu kavramın ne olduğuna, neden bunu bir mesele olarak ele aldığına, işçi kavramının ne olduğuna genel hatlarıyla değinmiş ve bu meselelerin nasıl ele alınması gerektiğini, meselelerin çözüm yollarıyla ilgili görüşlerini ‘‘İşçi Meseleleri’’ adlı çalışmasında anlatmıştır.

Zaim; işçi meselesini bugün içinde yaşanan sanayi toplumu meselesi görmüş, sanayi toplumunun alışıla gelmiş küçük sanatlar topluluğuna nazaran teknik, ahlaki düzen ve fikir ortamı bakımından farklılık arz ettiğini söylemiş bu farklılığında bazı problemler ortaya çıkardığını vurgulamıştır. Sanayi toplumunun sadece bu toplumun teknik yapısını değil aynı zamanda kültürel yapısını, ahlaki yapısını, zihni yapısını da etki altında bıraktığını söylemiş ve sanayileşen bütün toplumlar için sanayileşme hareketinin ortaya çıkardığı sorunlar üzerine eğilmesi gerektiği ve çözüm yolları bulmak zorunda olduklarını söylemiştir.

Ülkemiz ortalama 200. yıldan beri çeşitli siyasi, hukuki, ahlaki problemlere rağmen bu sanayileşme hareketine ayak uydurmaya çalışmaktadır. Bununla beraber toplumun sosyal yapısı, iktisadi yapısı değişmekte ve çalışan insanların yapıları ve yaptıkları işin tarzları değişmektedir. Bilinir ki nüfusun iktisadi faaliyetlere katılan kısmı toplumda iş gücü olarak nitelendirilir. Üretici unsur dediğimiz iş gücü sanayi, ziraat, ticaret ve hizmetler diye farklı gruplara ayrılmıştır. Bu yine yaptığı iş bakımından işveren kendi başına çalışan ya da işçi olarak iş yapabilir. Türkiye de işveren ya ücret ya

maaş karşılığında çalışanlar veya ücretsiz çalışanlar şeklinde ikiye ayrılır. Yine işveren şahıs olarak tüccar, devlet, belediye olarak belli bir hizmet karşılığında işçi olarak insan çalıştıran kimseler olurken sermaye sahibi olup da bir maaş karşılığında işçi çalıştıran veya geliri belli olmayan amacı kar elde etmek olan işveren türü de vardır. Kendi başına çalışanlar dediğimiz küçük esnaf, küçük çiftçi, serbest meslek erbabı olarak sınıflandırılabilir. Bu kısaca bilgi verdiğimiz grupların Türkiye standartlarında 70 milyon nüfusun ortalama % 43 ü bu iktisadi faaliyete katılma durumundadır. Bu iktisadi ve sosyal hayata katılan her 100 kişiden 26'sı kendi başına çalışan, % 39'u ücret ve maaş karşılığında çalışan işçi, % 30'u ise daha çok köylerde ve tarım sahalarında çalışanlardır. Bu rakamlar dikkate alındığında hem ücretli hem ücretsiz çalışanların % 70'ini sadece ücretliler dikkate alınırsa çalışan insanların % 39'unu dikkate almış oluruz. Bu da gösteriyor ki Türkiye'de en çok üzerinde durulması gereken insanlar ücretsiz çalışan yardımcı aile grubudur. Bu grup dağınık olan taraf sahasında çalıştığı için bu gruptan sonra gelen işçi grubuna merkezlerde yaşaması nedeniyle öncelik verildiği ve bu grubun işyerlerine toplu ve bir arada bulduklarından dolayı sosyal, siyasi ve iktisadi bakımından bir baskı grubu oluşturabildikleri görülmektedir. Bu nedenle bu işçilerin çalışma şartlarının geliştirilmesi, işyeri şartlarının ve iş sürelerinin düzenlenmesi ve iç piyasasının düzenlenmesi gibi meselelerine ilaveten ücretlerinin artırılması, sosyal güvenlik konusunda yapılan çalışmaların düzenlenmesi mesken ihtiyaçlarını karşılanması ve yine çalışma imkânı sağlayarak işsizliğin giderilmesi gibi meseleleri de söyleyebiliriz. Bu meselelerin çözümüyle ilgili üç temel yol gösterilebilir. Bunlardan biri düzenlemelerin devlet, hükümet ve kanunlarla düzenlenmesi diğeri işverenler yoluyla çözümlenmesi ve bu meselenin çözüm yolunun piyasa şartlarına bırakılması ki buna liberalist sistemin karakteristik sistemi de diyebiliriz. Son olarak

kendi kendine yardım yoluyla meselelerin çözüme kavuşturulması yöntemidir. Kendi kendine yardım yolundan kastedilen taraflar arasında ki bunlar işçi ve işverendir, anlaşma yoluna gidilerek meselelerin demokratik bir sistemde çözülebilmelidir. Bu çözüm ancak birden fazla siyasi partilerin olduğu demokrasilerde kendini gösterir. Bu bilgiler ışığında ülkemizde konunun çözümlenme yöntemlerine baktığımızda diyebiliriz ki benimsenilen sistemin birden fazla siyasi parti bulundurması nedeniyle işveren ve işçinin anlaşma yoluna giderek çözümlenmesinin olduğunu, diğer taraftan Türkiye de devletin ve özel teşebbüsün birlikte iktisadi hayata iştirak ettiği bir ekonomik düzeninde var olduğunu düşünürsek devlet ve hükümet yoluyla kanunlarla gerçekleşen otoriter rejimlerde ki devletçiliğin kuvvetli olduğu bir rejimde çözülebileceğini söyleyebiliriz. Özellikle demokratik bir rejimin 1923' den beri geliştiği yine ara bir tarihte 1945'de çok partili siyasi rejimle siyasi demokrasi safhasını tamamladığı ve yine 1963'de toplu sözleşme ve hür sendikacılık prensipleriyle iktisadi demokrasi safhasının tamamlandığı belirterek bu aşamalardan sonra yapılacak şeyin bu kurulmuş ortamların iyi işletilmesini sağlamak olacağını söyleyebiliriz. Belirtmek gerekirse toplu sözleşme sistemine dayanan çalışma şartları bizim milli prensiplerimize uygundur. Bu toplu sözleşme şartlarının işçinin gelirinin düşük olduğunu yani işçiyi savunan bir özellik arz ediyorsa ve Türkiye'de servet ve tahsis sahibi olanların milli duygular yönünden zayıf olduğu düşünülürse halk lehinde sayılan toplu sözleşme faydalı sonuçlar verecektir. Demokrasinin tanımlarından hareketle toplu sözleşme sisteminin demokrasiyle bağlantısı konusunda söyleyeceklerimize farklı bakışlar öne sürebiliriz. Örneğin demokrasinin iktisadi yönü ele alınırsa ülkede bulunan siyasi gücün bir merkezde değil de gruplar arasında dengeli dağıldığını söyleyebiliriz. Siyasi partiler iktisadi gücü ise toplu sözleşme sistemi sağlar. Bunların her ikisi beraber yürütülürse demokrasi

gerçekleşmiş olur. Bahsettiğimiz bu tür bir demokrasi materyalist başka bir tabirle maddi güce dayanan bir demokrasi şeklidir. Bu sistem en iyi sistem olmayabilir. Fakat günümüz şartları dikkate alındığında ülkemiz için en uygunun bu olduğunu söyleyebiliriz. Öyle ki Osmanlıyı ele aldığımızda görürüz ki maddi kudrete sahip olanlar her türlü insiyatifi elinde bulundurmuşlar ve bu maddi kudreti ilahi kudret tarafından güçlendirmiş ve toplumda dengenin bu şekil sağlanacağı düşünülmüştür. Örneğin komünist dünyasında toplu sözleşme veya bir grev hakkında söz edemiyoruz. Bir iktisadi faaliyetin gerçekleşebilmesi için gerekli olan teşebbüs, sermaye, arazi ve emek unsurları velev ki milli gelirin adil dağıtılması arzu edildiğinde gelirin eşit paylaşılması akla gelen ilk yöntem olsa gerek, böylelikle demokrasi devletin işveren ve işçi arasında anlaşma yoluna gidilmesi suretiyle bu tanzimin gerçekleştirilmesini sağlamıştır.

Zaim; aslında bu meselelerin çözümünün kaynağından başlamak suretiyle ki ilk olarak iktisadi alanda kalkınmanın hızlandırılmasıyla mümkün olabileceğini belirtmiş ve sanayi ve ziraat faaliyetlerinin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Eğer bu faaliyetler artmaz ise her geçen gün artmak da olan nüfusumuza yeterli iş sahası bulmak konusunda zorlanacağımızı belirtmiştir. Bu meselelerin çözümüne ilişkin diğer bir tedbir de iktisadi kalkınma da devletin denetleyici konumda olması gerektiği düşüncesidir. Ancak bu adaletin sosyalizmle değil siyasi tedbirleriyle gerçekleşebileceğini belirten Sabahattin Hoca böylelikle ülke içinde meselelerin çözümüne ilgili düzenleyici tedbirler alınabileceğini ve bunun sosyal düzeni yıkmadan da yapılabileceğini belirtmiştir. Bir nevi bu anlatılanlar çerçevesinde diyebiliriz ki demokrasi içinde otoriter bir rejim sağlamlaştırılmalıdır. Zaim; özünde güçlü bir demokrasi veya güçlü bir otoriter rejimin kendi başına yeterli olmayacağını örneğin bir

siyasi iktidarın o ülkenin diğer kurum ve kuruluşlarıyla işbirliği kurmaması durumunda güçlü sayılmayacağını bunun ancak bu kurum ve kuruluşlarda işbirliğinin esas olduğunu gerekirse kendi menfaatlerimizden feragat edip milli menfaatlerimize öncelik verilmesi gerektiğini söylemiştir. Bu manada demokrasi ve otoriter rejim arasında bütünlük sağlanamadığı durumlarda örneğin demokrasiyi kurmuş fakat liderleri yüzünden ahlak ve fazilet yönünden yol kat edememiş birçok ülkenin var olduğunu ve bu olumsuzluğun devlet ile özel teşebbüsü birlikte hareket etmesiyle sağlanacağını ve bunun ancak bilgili, ahlaklı bir kadroyla oluşturabileceğini belirtmiş ve bu düşüncesinin şu sözleriyle çok güzel vurgulamıştır. “ Bilgi bir arabanın motoru olmalı, ahlak, fazilet ve imanda direksiyonu olmalıdır, eğer direksiyon bozuk ise motorun hızlı gitmesi tehlikeli olabilir, yine aynı şekilde direksiyon iyi motor bozuk ise araba gitmez.” O halde ülke içinde asgari ücret konusunda sosyal sigorta konusunda, sendikacılık konusunda ve yine kooperatifçilik konusunda hassasiyetlerimizi artırmalı, gelir miktarı az olan halkın satın alma gücünü artırma yolları bulunmalıdır. Zaim; işçi meseleleri konusunda önemli bir nokta olarak da belirtebileceğimiz şu görüşe yer vermiştir: Demokratik rejimlerde kalkınma sağlanamazsa başka bir deyişle hükümetle işveren ve işçiler anlaşamazsa toplumda tökezlemeler başlar. Bu da otoriter rejime doğru kaymaya neden olur, bu durumda işçi ve işletme hürriyeti tehlikeye düşer. Meselenin nüfus artışının durdurulması yöntemiyle çözümlenebileceği görüşüne de karşı çıkmış, nüfusun tek başına ne geriletebileceğini ne de hızlandırabileceğini söylemiş bunu da nüfusun veya bir insanın hem bir tüketici hem bir üretici olmasından hareketle doğrulamıştır.

2.3.20. İşçi-İşveren Kuruluşlarının Sosyo-Ekonomik Önemi

Sanayileşme Hareketi ve Sendikacılık

Son iki asırda dünyamızda ki teknolojik gelişme önce üretim biçimini değiştirmiş, sonra da sırayla işletmeye, çevresine ve toplumun iktisadi, sosyal ve siyaset yapısına etki etmiştir.

Makinenin icadı fabrikalaşmayı, sanayileşmeyi hızlandırmış ve çağımızda otomasyona dönmüştür. Bilgisayarın gelişmesiyle sanayi sonrası devre, atom çekirdeğinin gelişmesi ve nükleer santrallerin çoğalması, elektronik çağını başlatmıştır. Sıra şimdi güneş enerjisindedir.

Kalkınma maddelerinin asıl amacı refah ve mutluluğu sağlamak olarak ortaya çıkmıştır. Fakat yöneticilerin hırsı bunu amaç olmaktan çıkarıp araç haline getirmiştir.

Sanayileşme hareketine 19.-20.yüzyıla hâkim olan materyalist dünya görüşü ve felsefesi etki etmiştir.

Teknolojik sahadaki muazzam keşifler bunu yönetenlerin hırsını kamçulamış, bir yandan icatlar icatları kovalarken, cemiyetler sonu gelmeyen bir gelişme ve yenileşme süreci içine girmiş. Maddi gelişme, üretilen mal ve hizmetleri kalitece geliştirirken insanlığın mutluluğu aynı şekilde devam etmemiştir. Bir yandan gelişme gösteren teknoloji, diğer yandan ise açlığa sefaletle terk edilmiş insanlar vardır. İnsanlar arasında olan bu çatışma teknolojiyle paralel olarak şiddetini artırmıştır.

Yenilik arzusu adeta ihtiras haline gelmekte ve bu durum çözülmeyi hızlandırmaktadır. Zaim üç zaaftan bahsetmiştir bu çalışmasında:

1. Zenginlikte ki zaaf: Kendini topluluktan koparan insanlar, idare ettikleri toplulukla gerçek iş birliği yapamaz hale gelir.

2. *İlim ve Fennin Zaafı: Geliştiği farz edilen ilim mütemadi hücumlarla iş birliği kabiliyetini filizlendiren inanç ve temelleri yıkmaya çalışabilir.*

3. *İktidarın Zaafı: Geleneksen meselelerin yıkılması, iktidarın merkezi bir siyasi grup elinde tutar. Hedefi iktisadi büyüme ile cemiyette sosyal adaleti işletmede sosyal barışı, ailede huzuru, kısaca insanın maddi ihtiyaçları ile manevi ihtiyaçlarının birlikte ve dengeli olarak sağlanmasına çalışmak (Uçma ve Murat, 2005, III. cilt, s.24–25).*

Ülkelerin sanayileşme hamleleri, içinde buldukları iktisadi, siyasi ve kültürel yapıya göre şekillenmektedir. Zaim bu şekillenmeyi 3 maddede toplamıştır:

a) *Orta sınıf ve tüccarlar eliyle sanayileşen ülkeler.*

b) *Zadegân(aristokrat) büyük aileler eliyle sanayileşen ülkeler.*

c) *İhtilalci metotlarla sanayileşen ülkeler (Uçma ve Murat, 2005, III.cilt, s.26).*

Zaim; İşveren sendikalarının kuruluşlarına ve büyümesine etki eden faktörleri şu maddelerde özetlemiştir.

1. *İşçi Sendikalarının Varlığı: İşveren sendikaları, işçi sendikalarının taleplerine cevap vermek zorundadır onların işletmelerin tarihi yönetim haklarına müdahalesine engel olmaya çalışırlar. Kontrol yetkisine sahip kimse kendi çıkarlarıyla ilgili konularda karar yetkisini kendiliğinden terke yanaşmaz. Başta işveren sendikaları tesadüfi bir amaçla kurulduğundan çoğu işçi sendikalarıyla birlikte veya onlardan sonra tesis edilmiştir.*

2. *Devlet Müesseselerinin Tutumu: Çeşitli hükümet organlarının kuruluşu işveren sendikaların teşekkülüne sebep olmuştur. Örneğin; Yüksek Hakem Kurulu, Asgari Ücret Komisyonu, S.S.K., İş Bulma Kurumu Vs. ücretlerin tanzimi ile ilgili devlet müdahaleleri de bir kuruluş sebebi olabilir*

3. *Sanayi ve Ticaret Odaları: işçi sendikaları kurulmadan önce başlangıçta işçi işveren konularıyla da ilgilenmiştir. Teknolojik gelişme işveren sendikalarının gelişmesine neden olmuştur. İşverenler arası fiyat rekabeti de ücret maliyetlerinin sanayi bazında standart dize edilmesi için işveren sendikası etrafında birleşmeye zorlamıştır. Fiyat rekabeti sebebiyle ücret seviyesinin düzenlemesi için işveren sendikalarının devreye girmesine neden olmuştur.*

4. *Monopsoni: İşveren sendikalarının kuruluşunda iş piyasasında alıcı tekeli (monopsoni) kurma faktörünün rol oynayıp oynamadığını tartışılmaktadır. Eğer işçi sendikası yoksa işverenler iş piyasasında ücretlerin düzenlenmesi ve emek arzının tanzimi için işveren sendikasını kurma gereği duymamışlardır. Bu nedenle sendikaların kuruluşunda iş meseleleri yerine mal piyasası hammadde, rekabet ve mevzuat gibi konularla ilgilenmişlerdir. İş piyasasında alıcı tekeli kurmaktansa mal piyasasında monopol kurmak işveren için daha caziptir. Sektör bazında işveren sendikası yoksa iş piyasasında alıcı tekeli kurmakta imkânsızdır. İşverenler rakiplerinin ucuz işçi kullanmasından ve fiyat düşürmesinden çekinir. Mal piyasasında rekabet işverenlere ücret maliyetlerinin bir seviyede tutulmasına zorlar. Yoksa bir monopsonist ücret haddi tesisini düşünmezler. Bu nedenle ücretlerin standart dize edilmesinde işveren sendikalarından ziyade işçi sendikaları ile asgari ücret kurumları rol oynar (Uçma ve Murat, 2005, III. cilt, s.29–31).*

İşveren sendikalarının özel fonksiyonlarını şu maddelerde belirtmiştir.

1) *Normal sendika fonksiyonları, halkla ilişkiler, reklâm, kalite, kalite standartlarının tespiti, hukuki işler, mamul talebine ve fiyatına tesir etmek;*

2) *Meclislerde kulis yapmak mevzuata tesir etmek iş kanunlarına, sanayi ve hükümetle ilişkilere tesir edecek faaliyet ve konularla ilgilenmek;*

3) *İşçi – işveren ve personel ilişkileri ile ve iş piyasasında işveren gruplarının faaliyetleri ile ilgilenmek;*

4) *İş bulma büroları vasıtasıyla üyelerine eleman bulmak;*

5) *Yöneticileri ve birinci kademe nezaretçileri eğitmek*

6) *Özel sigorta fonları kurarak sağlık vesaire konularda yardım sağlamak*

7) *Ücret ve maaş yönetimini, iş saatlerini ve iş piyasasında istihdam şartlarını standart dize etmek*

8) *Toplu pazarlık için malzeme toplamak, personel tatbikatı, ücret ve maaş etütleri ile ilgili araştırmalar yapmak;*

9) *Yönetim sahasında;*

a) *İnsan gücü yönetimi programlarının maliyetini düşürmek*

b) *İnsan gücü yönetimi politikalarında standardizasyonu sağlamak*

c) *İşçi huzurluğunu azaltmak*

İşveren sendikalarının işletmede işçi huzurluğunu azaltıcı yöndeki faaliyetlere hususunda A.B.D.'de yapılan bir araştırmada şu sonuçlar alınmıştır:

a) *İşveren sendikasına üye olan işletmelerde huzursuzluk daha azdır. Çünkü işveren sendikaları işletme yönetim politikası bakımında uzmanları vasıtasıyla devamlı telkin ve tavsiyelerde bulunabilirler*

b) *İşveren sendikaları ücret personel siyaseti ve tatbikatı hususunda araştırmalar yapıp üyelerine göndereceği bültenler vasıtasıyla onları benzer işyeri ve iş kolundaki istihdam şartlarından haberdar eder. Böylece iş yerleri emsal istihdam şartlarını uygulayarak, personelini tatmin edebilir.*

c) *Huzursuzluğu azaltacak teknik bilgiler üyelere gönderilir*

d) *Belli firmalarda işveren sendikası huzursuzluğu azaltmak için devamlı araştırma ve ölçümler yaparak, huzursuzluğu azaltacak teknikler geliştirebilir*

e) *Moral üzerinde araştırmalar üye firmalara yardımcı olur*

f) *İstihdam şartı ve politikaları daha iyi olan firmalar işveren sendikasına katılır ve standartların daha da iyileşmesine sebep olur* (Uçma ve Murat, 2005, III. cilt, s.31–32).

İşletmenin bünyesi ve çevresi ile ilgili özelliklerin sendikaların davranışına ve toplu sözleşme sisteminde çalışma barışına etkisini şu maddeler altında toplamıştır.

1) *İşletme ve Teşebbüsün Büyüklüğü:*

a) *Orta büyüklükteki işletme ve şirketler personel ve politika bakımında daha istikrarlı bir yapı kurabilirlerken çok küçüklerin özel problemleri olduğundan toplu sözleşme aralarda sıkıntı olabilir. Büyükler ise sendikaların örnek alarak seçtikleri mücadele alanlarıdır.*

b) *İşletmenin hukuki statüsü ve toplu sözleşmelerin başarısına etki eden faktördür.*

2) *İstihsal Vetiresinin Devamlılığı*

Umumiyetle üretimin fazlasız bütün ay ve yıl devam etmesini gerektiren ve mümkün kılan sanayi kollarında daha müsait bir zemin vardır. Buna dayanarak mevsim tahavvüllerine, mevsim işsizliğine maruz bulunan iş kollarında, muvakkat işçilerin işe alınması, işten çıkarılması, işveren – işçi sendika arasında problem çıkarır. Üretim krizleri ile pazarlık krizler el ele gider. Sendikalar pazarlığı en güçlü devresine rastlamak ister. Mevsim farklılıklarına sahne olan iş kolları: gemi, teknik tahliye işleri, bina inşaatı, yol inşaatı, üretme çiftlikleri, ziraat gibi iş kollarıdır.

3) Teknolojik Gelişme

Her yeni makine ve metot işte değişikliğe neden olur teknolojik gelişme bir yeniden düzenlemeyi gerektirir. Bu değişimler ne derece fazla ve haklı olursa toplu sözleşmede sendika ve yönetici için doğuracağı problemlerde o kadar fazla olur (terfi, nakil, yeniden eğitime kademelerin tanzimi gibi meseleler)

4) İşin Maliyeti:

a) İşin yapısı, işçinin yapısına ve işçinin işine ve işverene karşı davranışına tesir eder. İyi iş ve iyi işveren mefhumları ekseriye tefrik edilmez. İyi iş ile diğer birçok şartlarla birlikte iyi denetim ve iyi iş şartları vardır.

b) İşletmenin geleceği, iş kolundaki gelişme veya duraklama seyride sendikalar odası, müesseseleri de etkiler

5) Maliyet Faktörü:

a) Maliyet işverenin davranışını etkiler. Eğer işverenin yüksek müessiriyeti, hammadde masraflarının azlığı v.s sebeple maliyeti düşükse daha iyi ücret ödemeye ve iyi şartları temine hazırdır. Yüksek maliyetli işverenin mukavemeti artar.

b) İşçi maliyetinin genel maliyet içinde düşük olduğu iş kolu ve işletmelerde işveren çalışma başarısını maddi şartlar yönünden daha kolay sağlayabilir.

c) İşletmenin rantabilitesi, ödeme gücü ve arzusu da ilişkilerin başarısını etkiler.

6) Pazar Şartları:

Pazarda mamul talebi yüksek ise müspet tesir yapar, aksi hal, gerginlik doğurur. Talep elastikiyeti az ise, işçilik maliyetini genel maliyet ve fiyata in'i kaz ettirmek kolay olacağından bu durum toplu sözleşmelerde başarıya müspet eder. Eğer görev sırasında kaçan müşteri, geri dönmüyorsa işveren grevi önlemeye daha çok gayret eder.

7) *Mahalli Şartlar:*

İşletmeler belli piyasaya ve çevreye bağlı değilse konfeksiyon sanayinde olduğu gibi piyasa ham madde, yatırım bakımında daha müteharrik yer değiştirmeye müsait durumda ise bu durum mahalli sendikaların pazarlık gücüne etki eder. Belli yere bağlı olan işletmelerde standardizasyona zaruret olmaz.

8) *İş Gücü:*

İşgücününün vasıf yazısı sanayi disiplinine alışkanlığı, sosyal ve dini yapısı işletmenin müesseriyyetine liderlik makamına geçecek insanların seviyesine işletme içi beşeri ahenge ve sendika – yönetim ilişkilerine etki eder.

9. *İşletme Ve İş Piyasası:*

İşletme büyük, kalabalık bir iş piyasasında ise işçi talebinde ani artış veya işçi azaltılmalarının tesiri az olur.

Bir fabrikaya dayanan kasabada, grevler çok sert olabilir. Durum ahenklyse çok istikrarlı olabilir.

10. *Mahalli Ücret Seviyesi:*

Ücret mukayeseleri mutlak olmaktan çok nispi önem taşır. Sanayi kollarında muhitin ücret seviyesinden müteessir olur.

11. *Sanayi İklimi:*

Bölgenin bir sanayi muhiti olması, babadan oğla işçiliğin intikali ayrı bir muhit teşkil eder.

12. *Müteferrik Unsurlar:*

a-) Zaman unsuru, toplu sözleşmede başarıyı etkiler. Zamanın rastladığı devre şartları, iktisadi konjonktür, sendikanın yeniliği, grevin seçiliş zamanı v.s

Bunlar dışında;

b-) Toplu sözleşme sisteminin tarihi seyri,

c-) Toplu sözleşme sisteminde hâkim ve meşhur şahsiyetlerin rolü ve tesiri,

d-) İdeolojik aşırı akımlara açıklık (Uçma ve Murat, 2005, III. cilt, s.35–38).

2.3.21. Türkiye’de Basın Mesleğinde Çalışan Fikir İşçilerinin İstihdam Şartları

Genel tanımıyla; başkasının yerinde bedenen ve fikren çalışan kimse olarak bilinen işçi kavramını, çalışırken beden gücünü fikir gücünden üstün tutan veya eşit durumda olanlara işçi denilmesi gerektiğini söyleyen Zaim; Bu duruma göre; şahsın yerinde ücret karşılığı çalışan, fikri olarak güç harcayan ve fikri gücü beden gücünden fazla olana işçi değil fikir işçisi kavramının kullanmasını gerektiğini belirtmiştir.

Fikir işçilerinin çalışma şartlarına değindiği bu çalışmada vurgulanan konular özetle şu şekildedir:

Satılan gazetelerin sayısı önceden azken insanların kültür seviyesinin yükselmesine bağlı olarak gazete satışlarında da artış olmuştur. Gazetecilerin kalitesi istihdam şartlarının çekiciliğine bağlıdır. Ücretlerin iyi olması iktisadi ve sosyal güvenliğin iyi olması gazeteciler açısından önemlidir. Gazeteciler için alınan tedbirler gazetelerinde uzun ömürlü olmasına etki edecektir.

Kâğıt masrafı, reklâm azlığı işletme maliyetlerinin yüksek olması gibi nedenler işçi maliyetlerinin düşürülmesine yöneltmiştir. Düşük tutulan istihdam koşulların ücretlerin düşük olmasına etki ettiği halde işçilik maliyetini düşürmektedir.

1.İstihdam Şartlarını ve Dolayısıyla İşçinin Refahını Geliştirici Hükümler: Bu hükümler işçilerin çalışma koşullarının geliştirilmesiyle çalışma isteğinin artmasına ve çalışma imkânlarının yükseltilmesine yol açması ve emeğin artmasına yol açması beklenir.

2.Sosyal ve iktisadi güvenliği Arttırıcı Tedbirlerle ilgili Hükümler: Bir kusuru olmadan işten çıkarılması halinde gazeteciye kıdem tazminatı verilmesi, hastalığında işten çıkarılma endişesinin olmaması, askerlik durumunda yarı ücret ödenmesi, hamilelik ve loğusalık döneminde ücretli izin verilmesi, ölüm halinde ailesine tazminat verilmesi gibi gazetecinin gelecek endişesini azaltıcı mesleğe bağlılığını arttırıcı hükümlerdir.

Askerlik sırasında yarı ücret verilmesi, askerlik çağına gelen, askerliğini yapmamış, ailesinin geçimiyle sorumlu olmayan ve düşük ücretle çalışan gençlerle kadrolarını doldurmak yerine askerliğini yapmış mesleğini benimsemiş daha başarılı elemanları tercih etmelerine ve onların kadroya alınmasına yol açmıştır. Deneme süresinin 1 aydan 3 aya çıkması stajyerlerin arasında en iyisini seçmeye olanak tanıyacaktır.

Kıdem hakkının 5 yılda olması ve bu yıl dolmadan gazeteciyi bir bahaneyle işten çıkarmaya yöneltebilir. Çıkan işçinin de kıdeminin aynı kalmasından dolayı yeni işverenler bu elemanları işe almaktan çekinir ve elemanlar iş bulamaz. Bunu bilen kıdemsiz gazeteci de kendini işverene beğendirmeye çalışır. Bu durumda genç gazetecilerin mesleğe daha başarılı bir şekilde yönelerek çalışmalarına devam etmelerine yol açar.

Kıdemi 5 yılı dolanların artık işyerine verimli olacağını sayılması gerek işveren kıdemli gazetecilerin kendiliğinden ayrılması durumunda tazminat alacaktır (Uçma ve Murat, 2005, III. cilt, s.596–598).

III. BÖLÜM: GÖRÜŞLER

3.1. PROF. DR. SEDAT MURAT (İkder: 2008, s.23–27)

ÂLİM, ARİF VE GÜZEL İNSAN SABAHADDİN ZAİM

Sabahaddin Hoca, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde 15 Mayıs 1926 tarihinde Batı'nın tüm gücüyle çullandığı Büyük Osmanlı'nın yetim çocuklarından biri olarak Balkanlar'da Üsküp'te doğmuş, çocukluğunu mümbit ve yemyeşil Vardar Ovasında Otina Irmağı kenarında geçirmişti. Daha güzel ve hür bir hayat yaşayabilmek için 8 yaşında iken 1934 yılında gencecik yüreğini muhaceretin hüzün dolu hisleri ile doldurarak Türkiye'ye, tuğların ve sancakların yola çıktığı İstanbul'a hicret etmişti. Yani daha 8 yaşında iken bir muhacir olmuştu.

İlkokul(1937), ortaokul(1940) ve lise eğitimini(1943) İstanbul'un Fatih semtinde tamamladıktan sonra hiç ara vermeden Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne yani Mülkiye'ye girmiştir. Sabahaddin hoca, 1947 yılında mülkiye'den mezun olduktan sonra hayatının önemli safhalarından biri olarak kabul ettiği İstanbul maiyet memurluğu görevine başlamıştır. Bu göreve önce altı aylık bir staj dönemiyle başlamış ve geri kalan yaklaşık bir buçuk yılını da asil maiyet memuru olarak geçirmiştir. 1947–1949 yıllarını kapsayan dönemde İstanbul üniversitesi'ndeki doktora seminerlerine devam etmiş ve 1949'da kaymakamlık kursuna katılmıştır. 1950 yılının nisan ayında Kâhta kaymakamlığına başlamıştır. Kâhta kaymakamlığını 1951 yılında girmiş olduğu yedek subaylık dönemi takip etmiştir. Yedek subaylıktan sonra 1952–53 yılları arasında ise Ayancık ve Abana kaymakamlıklarında bulunmuştur. Böylece 1947 yılında başlayan

İçişleri Bakanlığı'ndaki devlet görevi 1953 yılı Temmuz ayında İstanbul Üniversitesi'ndeki akademik hayata başlaması ile son bulmuş oldu. Hoca 1957 yılında doçent, 1965 yılında da profesörlük unvanlarını almıştır.

Her yönüyle dolu dolu yaşadığı bir hayata 81 sene sonra 9 Aralık 2007 tarihinde henüz gün ağarmadan saat 4.15 sularında veda etti. Bu veda ile birlikte Türk-İslam âlemi hem hafızasını temsil eden bilge bir büyüğünü hem de istikbale yönelik diktiği binlerce fidanın bahçıvanını kaybetti. Vefatı kalplerde derin bir elem bırakırken, yeşerttiği umutların her platformda ifade ediliyor olması gönüllere bir parça olsun teselli vermektedir.

Ömrünü akademik hayata adanmış ve yüzlerce siyaset ve bilim adamını yetiştirmiş olan ve bugün talebelerinin büyük bir kısmı hoca olarak göreve devam eden bu büyük bilim ve mütefekkir insan haklı olarak ‘‘ Hocaların hocası’’ unvanını kazanmıştı.

Sabahaddin Hoca, milletimizin geçmişten gelen birikimlerini temsil eden, geleceğe dönük umutlarını yeşertme işleri gören, toplumumuzun hafızası olduğu kadar, gelecekle ilgili umut ve beklentilerinin de tohumlayıcısı olan ve milletimizin geçmişten bağlarını kurarak gelecekle ilgili istikametlerini çizen büyük bir mütefekkir ve ilim adamıydı.

Batı Medeniyetini azgın bir iştiha ile Müslümanlığı Avrupa'dan silme gayretlerine giriştiği bir dönemde, ailesinden tevaruz ettiği ulvi değerlere tutunarak asla geçmişine yabancılaşma zaafına düşmemiş, milli ve manevi değerleri aşındıran bu moda aslanlar gibi mukavemet göstermiştir. Sabahaddin Hoca bu misyonun her zaman şuurunda olmuş, yiğidi düştüğü yerden kaldırmaya Türk Milletinin geçmişteki zaaf noktalarını tespit ederek onu ilimde, teknolojide teknik sahada organizasyon

gerektiren her türlü alanda geliştirmeye bir ömür vakfetmiştir. Adeta her taşın altında o vardır; memleketin maddi ve manevi kalkınmasına yönelik her girişimin arkasında onun teşvik ve cesaretlendirmesi yatar. Okur, okutur, yazar, anlatır. Kurar, kurdurur, geliştirir. Teşvik eder, yol gösterir, üstlenir. Alçak gönüllüdür; yapar, eder, çevresindekilere umut ve enerji dağıtır. Taltif eder, onurlandırır, yüreklendirir. Bitmeyen bir enerji ile hayatın her alanında ülkenin ve milletin birliğine, dirliğine, gelişip serpilmesine çareler arar, yollar önerir, yöntemler geliştirir. Bulur, buluşturur, paylaşır. Hiçbirini kendine mal etmez, kendine paye çıkarmaz, payına düşen fedakârlıktan kaçınmaz. Bu yüksek ahlakından dolayıdır ki ülkenin her meselesinde kendisine danışılmaya, fikri sorulmaya görüşü alınmaya, başköşede yer verilmeye çalışılmıştır.

Kamil (Güzel) İnsan

Sabahaddin Hoca denilince akla ilk gelen iki kelime “Güzel İnsan”dır. Hoca güzel yani kâmil insandır ve ömrünü güzel insan yetiştirmeye adanmıştır.

Akademik, bürokratik ve siyasi hayatta birçok önemli isim onun rahle-i tedrisinden geçmiş olmasına karşın o hiçbir zaman sahip olduğu bu çevreyi ve unvanı bir üstünlük vesilesi görerek hareket etmemiştir.

Hiçbir hesabı olmadan herkesin derdine koşmuştur. Kim çağırmışsa, nereye davet edilmişse, adeta hayatının, sağlığını riske atarak ortaya koymuştur. Özellikle Ramazanlarda iftar sofralarının vazgeçilemez bir simasıdır. İlerlemiş yaşına karşın, hemen hemen her davete icabet eder, kimseyi kırmak istemezdi.

Etrafını çevirenler büyük bir zevkle konuşmasını, nasihatlerini dinler ve faydalanırdı. Yüzünden tebessüm eksik olmazdı. Konuşmasa dahi bizatihi varlığı insana ayrı bir haz verirdi.

Talebelerini adeta kendi çocukları gibi davranır, onları üzerine titrer, dertleriyle dertlenir, sevinçlerini paylaşırdı. Bir an önce çalışmalarını tamamlamalarını isterdi.

Tam bir tevazu sahibiydi. Çok önemli makam ve mevkilerde bulunmasına, yüzlerce talebe yetiştirmesine ve bunların büyük bir kısmı da önemli pozisyonlarda bulunmasına karşın kendisinde zerre kadar kibir görmek mümkün değildi. Alabildiğine doğal bir yönü vardı. Adeta çağdaş bir dervişti. Cenaze töreninde Prof. Dr. Raşit Küçük hocamızın belirttiği gibi “Peygambersiz dönemin sahabesi gibi...” hayatını düzenliyordu. Gösterişsiz riyasız ve içten... Melekleri bile kıskandırabilecek bir hayat tarzını benimsemişti.

Çok sabırlı idi. Asla heyecana ve paniğe kapılmazdı. “Bu da gelir bu da geçer.” Derdi. Tecrübe yetersizliğimizden olacak, zor ve sıkıntılı olaylar karşısında bizi teselli eder ve olaylar tahmin ettiği doğrultuda da çıkardı.

Herkesi saygı gösterir ve aynı şekilde, herkesten ve her kesimden de büyük bir saygı görürdü. Normal bir insanın Hocayı sevmemesi ve saygı göstermemesi düşünülemezdi.

İnsanların hep iyi yönlerini dile getirirdi. Asla gıybet yapmazdı. Öyle ki dört yıldan beri üzerinde çalışmakta olduğumuz “Hatıratı” ile ilgili düzeltmeleri ameliyatından bir gün önce yani 21 Kasım 2007 tarihinde tamamlamış ve ameliyata girmeden önce benden, hatıratında gıybet girebilecek her türlü yazıyı çıkartmamı istemişti. Hatta bu tavsiyesinin yaparken gıybet kelimesi bile aklına gelmemişi hayatında gıybet yer vermeyen bu büyük ve güzel insan gıybet kelimesini bile hatırlamıyordu.

İnsanlar hakkında önyargılı olmamız gerektiğini ve insanları buldukları ortama ve şartlara göre değerlendirmemiz gerektiğini dile getirirdi. Bununla ilgili olarak

aktarmış olduğu bazı bilgi ve anekdotları sizlerle paylaşmak istiyorum. Hocamız şöyle diyordu:

Taş kent'in eski mahallelerine gittiğinizde Anadolu'daki evleri görür gibi olursunuz. Hepsi avlu içinde, bahçe kapıları ve duvarları yüksektir. Burada yaşayan insanlar eski konuşma tarzlarını musikilerini, örf ve adetlerini aynen muhafaza etmişlerdir. Türkmenistan'a gittiğinizde de durum bundan farklı değildir. Fakat örf adet ve gelenek bakımından durum böyle olsa bile, dini bilgi ve yaşayış oldukça zayıflamış görünmektedir. Müşahede ettiğim kadarıyla, bu toplumlarda İslam'dan geriye üç şey kalmış denilebilir: Biri kelime-i şahadet, diğeri sünnet, bir diğeri de mevlit... Umumiyetle bu üçünü yapmakta hassasiyet göstermekle beraber, dinin özüne müteallik asıl konularda cehalet içinde görünüyorlardı. Öyle ki, biz gittiğimizde içkiyi "Bismillah" deyip içiyorlardı. Bu yetmezmiş gibi, sonrada "Elhamdülillah, ya Rabbi çok şükür!" deyip ellerini yüzlerine sürüyorlardı. İçkiyi içerken dinen kötü bir şey yaptıklarının farkında bile olmadıklarından, "kendi elceğizimle yaptım" diyerek "İyidir al" anlamında bize de ikram etmeye kalkıyorlardı.

1991'de Özbekistan'da tertip edilen milletlerarası sanayi kongresi için Rasim Cinisli ile beraber bir ekip halinde gittiğimizde eski Taş kent'te gezerken bir ara yolumuz kır tarafına düşmüş, orada Suudi Arabistan'da gördüklerimize benzeyen bir kır kahvesine rastlamıştık. İnsanlar peykelerde oturmuş demlenmekle meşgullerdi. Yaklaşp "Selamünaleyküm" diye selam verir vermez, bizi derhal yanlarına davet ettiler. Neyse ki, Rasim Cinisli bu daveti nezaketle reddederek onlara hacca gidip geldiğimizi, içki içmeyeceğimizi söyledi. Hemen telaşla bütün içkileri kaldırdılar, ardından da bütün misafirperverlikleriyle bize çay ikram ettiler. Daha sonra aramızda koyu bir İslam muhabbeti başladı. İşte o zaman içki içen bu insanları deruni düşünce ve

ruh yapılarının bizdeki içkiciler gibi olmadığını fark ettim. Bu menhiyatı İslam'ı terk etmişliğin bir simgesi olarak değil, onlarca yıl yaşamak zorunda kaldıkları bir âdetin gereği olarak işliyordular. Din bakımından kötülüğünün farkında bile değillerdi.

Nitekim karşılaştığım bir başka hadise de bu kanaatimi destekler mahiyettedir: Necmettin Bey'le beraber Kazakistan'daki seyahatimizde kalabalık bir grup halinde Kazakistan otelinde kalıyordu. Odamdan çıktığım bir sırada asansörden bir grup Kazak çıktı. İçlerinden biri, kırk yaşlarında, başındaki kalpağıyla tipik kara yağız bir kazaktı. Türk olduğumu tahmin etmiş olmalı ki, beni görünce "Türk müsün" diye sordu. "Evet" dedim ama adamın da dut gibi sarhoş olduğunu, sallandığını fark ettim. Döndü ve tekrar sordu: " Müslüman mısın?" haline baktım, konuşmaya devam edecek bir durumda olmadığına kani oldum. Ama yine de yumuşak ve yavaş bir sesle: " evet Müslüman'ım" diye cevap verdi. Bana baktı ve yüksek sesle: " Elhamdülillah Müslüman'ım desene!" dedi ve bunu üç defa tekrarladı. Şaşırmadığımı söyleyemem. Sonra düşündüm ve içimden "Adamın dış haline bakıp aldanmamak lazım. Adamın içi dolu" diye geçirdim. Bu küçük hadse onların mevcut ruh hallerini anlama konusundaki kanaatlerimi daha da kuvvetlendirdi.

Yine bir gün uçakla Hollanda'dan MÜSİAD toplantısından dönüyorum. Uçakta yanıma biri Türkmenistanlı, biri de Kırgızistanlı iki yüksek bürokrat geldi. Malum, Türk Hava Yolları ziyadesiyle modern olduğu için yolculara içki servisi yapıldı. Bahsedilen şahısların ikisi de içkilerini aldılar, afiyetle içtiler. Bir süre sonra sıra yemek sırasına geldi. Servis tepsisinin üzerinde yemeklerde domuz eti ve mamulü bulunmadığını gösteren resimli ve yazılı bir kâğıt vardı. Onu görünce ikisinin de gözleri parladı. Bana göstererek: "Bak, Türkler de Müslüman aferin" dediler ve kâğıdı katlayıp ceplerine koydular.

Şaşırtıcı olan, içki içerken yaptıklarını İslamiyet’le ilişkisini kuramamalarına karşılık, domuz eti yememe konusunda Müslümanlıklarını hatırlıyor olmalarıydı. Bu durumlar bana şunu ilham etti: Türkiye dışındaki insanları İslami açıdan değerlendirirken onları buradaki değer hükümlerimize ve toplum yapımıza göre değil, oradaki toplum yapısına ve değer hükümlerine göre değerlendirmek gerekir. Aksi halde o toplumları anlamada büyük hata yapmış oluruz. Aynı şey Kıbrıs için de, Balkanlar için de geçerlidir. O bölgelerdeki şartları bilmek, onları o şartlara göre değerlendirmek gerekir. İslam uğruna harp ediyor, kanını döküyor ama bir de bakıyorsunuz ki, adamın gündelik yaşayışını İslam’la hiç bir alakası yok. Böyle durumlarda kendimize şu suali sormamız gerektiğini düşünüyorum:

“Sahabe-i Kiram Hazretleri ayağa kalkıp bugün karşımıza gelseler, halimize baksalar, bizi İslam’a uygun bir davranış halinde mi görmüş olurlar?” bu suale bir çırpıda cevap veremeyeceğimiz açıktır. Dolayısıyla, insanları içinde buldukları şartlara göre değerlendirmek lazım diye düşünüyorum.

Hocamız bir konuşmasında “Güzel İnsan”la ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Milletler büyük şahsiyetlerle yaşar ve tanınır. Dünyada örnek insanlar vardır. Yeni nesiller bu örnek insanları örnek alarak doğru yolda yürürler. Fikirler insanlarda müşahhaslaştığı zaman, o fikirlerin takip edilmesi halk tarafından kolay olur. İslam’ın da gelişmesi Ashabı Kiramın, güzel insanların elinde olmuştur. Sadece kuru fikirler yetmez. Fikir tabii ki çok lüzumlu ve esastır. Ama onları şahsında müşahhaslaştıran örnek insanlara ihtiyaç vardır. İşte milletimizin zengin tarihi içinde sahip olduğu, fevkalade fazla bu örnek insanları artık milletimize tanıtmanın zamanı gelmiştir. Demokratik rejim içinde ülkenin kalkınmasını istiyorsak, halkın içinde yetişen bu liderleri halka anlatmamız ve yeni nesillere bu örnekleri vermemiz gerekir.”

Kur'an, insanların en güzeli yüce Peygamberimizi işaret ederek şöyle buyurmaktadır. ‘’ and olsun ki muhakkak ki size; Allah(c.c.)’a Ahiret gününe ümit besler olup ta Allah(c.c.)’ ı çok anan kimseler için Resulullah (s.a.v.)’da pek güzel örnek vardır.’’ İşte Sabahaddin Zaim Hocamız da, örnek bir hayat yaşayan, güzel bir âlim ve muallim olan ve âlimlerin Peygamber (s.a.v.) varisleri olması nedeniyle, örnek alınması gereken ender güzel insanlardan biridir. Bu sempozyumun amacı da bu güzel ve örnek insanın tüm yönleriyle mümkün olduğu kadar anlatılabilmesi ve toplumun örnek alabileceği bir hale getirilmesidir.

Âlim İnsan

Sabahaddin hocanın önemli bir yönü de iyi bir âlim olmasıydı.

Yaklaşık yirmi yayınlanmış kitabı, iki yüze yakın makalesi, yayınlanmamış rapor, bildiri ve sohbetleri ile büyük bir âlimdi. Aynı zamanda yetiştirmiş olduğu ve birçoğu hâlihazırda hoca konumunda bulunan talebelerinden dolayı haklı olarak

‘’Hocaların Hocası’’ unvanını da kazanmıştı.

Hocamız çok planlı ve disiplinli bir çalışma tarzına sahipti. Planlı ve disiplinli çalışmasının yanı sıra mükemmel bir arşivci idi. Öyle ki, ilkokuldan beri tüm karneleri, başarı belgeleri ve hatta elbiselerini dahi saklardı. Kendisine gelen bilgi, belge ve evrakları konularına göre dosyalar ve biriktirirdi. Mesela hatıratında hazırlık olmak üzere bize hayat hikâyesini anlatırken, askerden göndermiş olduğu fakat benim çoktan unuttuğum bir mektubumu evraklarının arasından çıkarıp okumuştı.

Hayatındaki bütün eğitim aşamalarını hep üstün başarı ile tamamlamıştır. Son günlerinde ilerleyen hastalığına rağmen, yine de Hatıratı ile ilgili olarak yoğun bir tempoyla çalışmış ve gerekli düzeltmeleri yapmıştır.

2003 yılı Mart ayından itibaren Hocamızla birlikte üzerinde çalıştığımız ve vefatından sonra değerli dostum ve Hocamızın da doktora talebesi olan İsmet Uçma Bey'in sahibi olduğu İşaret Yayınları tarafından yayınlanan Hatıratı ile birlikte yirmi kitabı bulunmaktadır.

Türkiye'de ilk kez "Çalışma Ekonomisi" kitabını yazmış ve halen de bu kitabın düzeyinde bir kitap yazılamamıştır. Bu kitabının ismi daha sonra Bölümümüzün de ismi olmuştur.

Sabahaddin Hoca'nın yayınlarına bakıldığında, milli düzeyde; çalışma ekonomisi, sosyal politika, endüstri ilişkileri, iktisadi konuların yanı sıra Türk- İslam dünyası İslam ekonomisi gibi konularla da ilgilenirken, milletlerarası düzeyde ise çoğunlukla İslam dünyasının sosyo-ekonomik sorunları, İslam ekonomisi ve İslami konularda eserler verdiği ve bu alanlarda ki konferanslara katılmış olduğu görülecektir. Kısaca değerli hocamız, milli düzeydeki ilmi şöhretine milletlerarası düzeyde de sahip bulunmaktadır. O, akademik hayatının daha başlangıcında ilimden yana olan tavrını ortaya koymuş ve hayatının sonuna kadar da bu istikametini hiçbir zaman değiştirmemiştir. Bu konudaki bir hatıratını da şu cümlelerle bize aktarmaktadır. " 1 Eylül 1961 tarihinde Prof. Dr. Ali Fuat Başgil Hoca bizim üniversitedeki bütün milliyetçi hocaları Hilton'da topladı. O vakitler İslam lafi edilmez onun yerine Milli kelimesi kullanılırdı. Fuat Başgil Hoca Adalet Partisi'ni kurma niyeti içindeydi. Beni, Prof. Mümtaz Turhan Bey'i, Prof. İbrahim Kafesoğlu'nu, Prof. Fındıkoğulları'nı ve diğer zevatı davet ederek bize düşündüğü projeyi anlattı. Anlattıklarının hülasası mealen şöyle idi: " Ben Türkiye'ye hizmet için vakıf da kurdum dernekte... Bir sürü iş yaptım ama gördüm ki, hariçten gazel okumakla olmuyor. İşin içine girip bizzat çalışmak lazımdır. Parti kuruyorum, siz de üye olun. " Herkes fikrini söyledi, meseleye nasıl

baktığı hakkındaki düşüncelerini dile getirdi. Davetliler arasında en genci bendim. Söz sırası bana gelince dedim ki: “ Kendimi tarttım. Hocalıktan önce kaymakamlıkta yaptım. Gördüm ki, siyaset bana göre değil. Bu sebeple aktif politika yapmamaya karar verdim. Fikren emrinizdeyim. Dersimin adı Sosyal Politika... Fakat aktif politika hayatına girmemeyi tercih ediyorum. Müsaade ederseniz ben böyle kalayım. ” Bu yaklaşımı net olarak deklare ettim. Sene 1961’di. Şimdi 2007’lerdeyiz. Hala aynı çizgide gidiyorum.

3.2. PROF. DR. SABRİ ORMAN (İkder: 2008, s.49–61)

Bir Vasıflar ve Tavırlar Tipolojisi

İstanbul Ticaret Üniversitesi Rektör Yardımcısı olan Prof. Dr. Sabri ORMAN’ın konuşmasından;

Bir insanın sahip olduğu vasıf ve meziyetler iki kısma ayrılabilir: Vehbi olanlar ve kesbi olanlar. “Vehbi” olanlardan kastımız kişinin kendi çabasının ürünü olmayıp hazır bulunan, yani insana “hibe” ve “ihسان” edilen vasıf ve meziyetlerdir. Dindar insanlar bunlara “Allah vergisi şeyler” der. “Kesbi” olanlardan kastımız ise oluşumlarında insanın kendi çabasının rol oynadığı ve geniş anlamıyla insanın “kesb” ettiği, yani kazandığı vasıf ve meziyetlerdir.

Vehbi vasıfların bir kısmı doğuştan, bir kısmı sonradan olabilir. Doğuştan gelen vasıflar ya değerlendirilip, geliştirebilir, ya da değeri bilinmeyip, kısmen veya tamamen heder edilebilir. Sonradan olan Vehbi vasıfların bir kısmı, sadece genel anlamda “ihسان” celp etmeye hazır halde olmanın bir meyvesi olup, ihšana nail olan kişinin o hususta

özel bir çabası söz konusu değildir. Zaten normal olarak bu tür mazhariyetler, söz konusu kişinin bilinç gündeminin bir parçası dahi değildirler. Deyim yerindeyse onlar tek yönlü hibeler veya hediyeler kabilinden şeyler, bir anlamda ilgili kişiyi taltif etmeye ve sevindirmeye yönelik sürpriz özelliği taşıyan şeylerdir. Vehbi vasıfların doğuştan sonra olanlarının bir kısmı ise “dua” ile “ihسان” çalınarak elde edilir.

Dikkat edileceği üzere sözünü ettiğimiz son kategoride aslında bir çeşit kesbilik vardır. Yalnız bu sadece bilinç ve istek düzeyinde kalan bir “kesb” olup, burada önemli olan, hadiseye müdahil olan bilinç ve istek düzeyi ile ortaya çıkan veya çıkması istenen sonuç arasında bir orantının ve tam bir mütakabiliyetin mevcut olmamasıdır. Son tahlilde, talep edilen şey yine de bir “ihسان”, yani tek taraflı bir transferdir. Bizim burada kesbilikten kastettiğimiz şey ise insan çabası ile ortaya çıkan sonuç arasında bir orantının ve mütakabiliyetin olduğu durumlarla ilgilidir.

Bu anlamda kesbi olan insan vasıf ve meziyetleri arasında da “şahsi olanlar” ve “gayri şahsi olanlar” şeklinde bir ayırma gidilebilir. Kesbi de olsa şahsi bir özellik taşıyan vasıf ve meziyetler taklit edilemez ve örnek alınmaz. Onlar ilgili oldukları kişinin özel damgasını taşırlar ve dolayısıyla ona ait ve ona özgü olarak kalırlar. Bizim burada asıl ilgilenmek istediğimiz ise ikinci kategoride, yani gayri şahsi olanlar ve şahsi olmayan kategorisinde yer alan vasıf ve meziyetlerdir. Bunlarla ilgileniyoruz, çünkü onlar herhangi bir şahsa özgü olmadıkları için pekâlâ başkaları tarafından da örnek alınabilirler. Merhum Sabahaddin Zaim Hoca’mızın insan yetiştirme de bir model olarak alınmasıyla ilgili bu çalışmada onun şahsiyet özelliklerini buraya kadar yaptığımız tahlilin ışığı altında değerlendirmeye çalışacağız. Sabahaddin Hoca’nın gerek Vehbi, gerekse kesbi vasıf ve meziyetler bakımından hayli zengin bir şahsiyete sahip olduğundan şüphe yoktur. Ancak burada ki maksadımız bakımından biz bu

şahsiyetin Vehbi yönleriyle ve kesbi olanların da “şahsi” yönleriyle değil, sadece başkaları tarafından örnek alınabilecek olan “gayri şahsi” veya şahsi olmayan kesbi yönleriyle ilgileneceğiz. Ayrıca, bunu yaparken bizzat vasıf ve meziyetlerden çok, onlara çeşitli olay ve durumlar karşısında ki tezahürleri olan bazı tavırlar, tutumlar ve vaziyet alışlar üzerinde duracak ve onları yakın tarihimiz ile ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel hayatımızın bağlamı içine yerleştirerek örneklendirmeye ve anlamlandırmaya çalışacağız. Nihayet, tartışmak için seçeceğimiz örneklerin entelektüel vasfı ön planda olan ve daha çok Hoca'nın zihniyet dünyasını yansıtmaya yönelik tavır ve tutumlarla ilgili olacağını belirtmemiz gerekir.

Diğer taraftan, Sabahaddin Hoca'nın insan yetiştirme konusunda kendine has düşünceleri ve uygulamaları olduğunu da biliyoruz. Ancak biz burada onları paranteze alıp, mesaimizi onun kendi şahsiyetinin model olabilme vasfı üzerinde yoğunlaştıracamız. Sözü geçen düşünce ve uygulamaların temsil ettiği değerli mirası ise pekâlâ başka çalışmaların konusu olabilir.

İnanıyoruz ki Sabahaddin Zaim modeli üzerinde yetişmiş insanlar, toplumumuzu karakterize edebilecek bir sayıya ulaşabilmiş ve hele etkili karar mekanizmalarında yer alabilmiş olsaydı, kaynaklarımızı ve enerjimizi tüketen ve sosyal bir kader gibi görünen bazı ekonomik, sosyal ve siyasi problemleri yaşamıyor olurduk. Yaşamıyor olurduk, çünkü bunlar geniş bir sosyal temele dayalı hakiki problemler olmaktan çok, sınırlı sayıda ve belli yapıda ki zihinlerin ürünü, daha doğrusu icadı olan ve topluma dayatılan veya musallat edilen sun'i problemlerdir.

Vasıfların Ve Tavrıların Tarihi Ve Sosyal Bağlam İçinde Analizi

Şimdi böyle bir potansiyel vaat ettiğine inandığımız Sabahaddin Zaim modelinin, yukarıda belirtilen anlamında bir kısmi analizi yapmaya çalışabiliriz. Bunu Zaim Hoca'nın kişilik özelliklerini bazı kavram çiftlerinin ışığında tanışarak yapmayı deneyeceğiz. Bu kavram çiftlerinin ortak özelliği, son birkaç yüzyıllık tarihi maceramız ve hâlihazırdaki ekonomik, sosyal, kültürel ve özellikle siyasi hayatımız bakımından hayli problematik olduğuna inandığımız bazı hayati konularla ilgili olmalarıdır. Denebilir ki tarihimizin bu kesiti sözünü ettiğimiz kavram çiftlerinin sembolize ettiği meseleler etrafında şekillenmiştir ve bu durum halen de büyük ölçüde devam etmektedir. Zaim Hoca'nın vasıflarını bu tarihi ve sosyolojik sürecin perspektifine yerleştirmek veya bu süreci onun vasıf ve meziyetlerinin perspektifine yerleştirmek, bu süreçle hesaplaşmanın başka bir çeşidi olarak da görülebilir.

Sözünü ettiğimiz kavram çiftleri süreklilik ve değişme, gelenek ve modernleşme, resmîlik ve sivilcilik, “havas” ve “avam”, yerlilik dışı açıklık, uzmanlık ve çok yönlülük, teori ve pratik, âlimlik ve muallimlik, ideal ve gerçek, madde ve mana şeklinde sıralanabilir. Görüldüğü üzere bu kavram çiftleri birbirine zıt gibi duran iki kavramdan oluşmaktadır. Ancak, ilk bakışta mantıki olarak zıt gibi görünen bu kavramların, gerçekte yekdiğerine mutlaka zıt ve alternatif olmaları gerekmez. Daha doğrusu onların yekdiğerini tamamlayıcı olması gerekir. Başka bir ifadeyle bu kavram çiftleri ve onların tekabül veya temsil ettiği hayat durumları karşısında tutulması gereken doğru tutum, zıt uçların birinde veya diğesinde yer almak değil, onların dengeli bir bileşimini ve sentezini gerçekleştirmektir. Bu yapılmadığı veya yapılamadığı takdirde bireysel düzlemde dengesiz kişilikler, toplumsal düzlemde ise dengesiz toplumlar ortaya çıkar.

Havas Ve Avam Veya Elit Problemi Ve Sabahaddin Zaim

“Havas” ve “avam” terimleri çeşitli bağlamlarda ve farklı anlamlarda kullanılabilir. Biz burada onları bugünkü mutad anlamlarında sırasıyla “elitler” veya “seçkinler” (zümresi) ve halk (tabakası) anlamında kullanacağız.

Elitler veya seçkinler ve özellikle yönetici seçkinler ile halk arasındaki ilişkiler her zaman var olagelen bir hadisedir. Bu daha genel anlamda yöneten ve yönetilen ilişkisi veya çelişkisidir. Son anlamıyla aslında tabii ve olağan bir hadise gibi görülebilecek olan bu ilişkilerin, modern zamanlarda daha çok bir gerginlik alanı olarak ön plana çıktığı görülür. Özellikle “geri kalmış” veya “gelişmekte olan” ülkeler diye tasnif edilen ülke grubunda bu durum çok daha yoğun ve belirgindir. Bunun en önemli sebebi de elit zümrenin veya seçkinler zümresinin, ama özellikle yönetici seçkinlerin sosyo ekonomik gelişme konusundaki donanımsızlıkları veya donanım yetersizlikleri olup, konu bir “elit veya seçkinler problemi”nden söz etmeyi gerektirecek kadar ciddiyet arz eder. Söz konusu ülkelerdeki yönetici seçkinler zümresi, sosyo-ekonomik gelişme veya kalkınma önündeki en önemli engel olarak zihniyeti, inançları, örfleri, adaletleri ve eğitimsizliğiyle halkı görmekte be böyle olunca kalkınmayı sağlayabilmenin ilk şartı olarak halkın dönüştürülmesini görmekteydiler. Bunu da ünlü “halka rağmen halk için” sloganında ifadesini bulan tepeden inme ve zora dayalı metotlarla yapmaya çalıştıklarından, bu zümre ile halk arasında bir gerginlik ve sürtüşme ortamı vücuda gelmiş ve derinleşerek devam etmiştir. Yönetici elit ve halk arasındaki çatışma halen de bu tür ülke ve toplumların başlıca karakteristiklerinden biridir.

Yönetici elit probleminin halen gelişme çabası içindeki ülkelerin en önemli problemi olduğu söylene mübalağa sayılmaz. Böylece, paradoksal bir biçimde, halkın

kalkınmanın önündeki en büyük engel olarak gören yönetici elitin bizzat kendisi en önemli kalkınma engeli haline gelmiş bulunmaktadır. Başka bir ifade ile, problem çözmeye çalışan elit tabakanın sıkı bir öz eleştiri yapması ve halkı zorla tashihe etmeye çalışmaktan vazgeçip kendi kendine tashihe yönelmesi ise, daha kalıcı bir çözüm demokratik tahsis mekanizmalarının sistematik bir şekilde devreye girmesidir. Bunlara eklenmesi gereken diğer bir çözüm ise halka yabancılaşmamış seçkinlerin yetişmesini sağlayacak bir ortamın hazırlanmasıdır.

Bu genel analizin ülkemiz için de geçerli olduğuna şüphe yoktur. Türkiye’de iyi yönetilebildikleri takdirde ülke ve toplumumuz için zenginlik ve güç kaynağı olabilecek bazı sosyal gerçekler, yönetici seçkinlerin donanımsızlığı veya donanım yetersizliği yüzünden içinden çıkılmaz gibi görünen bir problem yumağı haline gelmiştir. Dolayısıyla uzun zamandır boğuştuğumuz ve enerjilerimizi tüketen birçok ekonomik, sosyal ve siyasi probleme hakiki problemler olmaktan çok, bir “seçkinler problemi” veya “elit problemi” gözüyle bakmak daha doğru olur.

Sabahaddin Zaim örneğine bu açıdan bakıldığında şunlar söylenebilir. Zaim Hoca vasıfları itibariyle tam bir elitti, yani havastan biriydi; ancak, halkla, yani avamla da sıkı bir irtibat halinde olan, halka yabancı olmayan, daha doğrusu halk dostu bir elit idi. Hatta bu yönüyle ona halktan biri demek dahi mümkündür. Halkın inançlarına, değerlerine, örflerine, adetlerine ve halkın bizzat kendisine hem vakıf hem de saygılı bir bilim adamıydı. Halkın değerlerine hem aşına hem de onlarla ilgiliydi; daha doğrusu onları dert edinen bir insandı. Sabahaddin Hoca elitist olmayan bir elit, deyim yerindeyse halkçı bir elit, avamı dert edinen havastan bir şahsiyet idi. Onu “has” bir insan yapan hususiyetlerden biri de buydu.

Bu genel değerlendirmeye tanıklık eden örneklerden bir tanesi onun “avam” tabakasından gelen yetenekli gençlere kucak açmasıydı. Hoca’nın yetiştirdiği ilim adamlarının sosyal arka planıyla ilgili küçük bir araştırma bu tespitin teyidi hususunda yeterli olacaktır. Bu vasfıyla o çevreyi merkeze taşıyan bir sosyal katalizör örneğiydi. Bunun müşahhas bir örneği bizzat bu satırların yazarıdır. Hoca beni asistan olarak yanına aldığı zaman, doğup yetiştiiğim köyü bizzat görmüş biri olarak karar vermişti. Kâhta kaymakamlığı esnasında ziyaret ettiği köylerden biri de bizim köyümüzdü ve Hoca bununla ilgili hatıralarını anlatırken bizim köye değen ilk araba lastiğinin kendi cipinin lastikleri olduğunu söylerdi. Onun ilkokul öncesi çocukluk yıllarıma denk düşen bir dönemde ziyaret ettiği bu köy, en yakın kasaba olan Kâhta’ya yaya olarak bir saat mesafede bir Kürt köyüydü ve o sıralar o bölge için tek geçerli ulaşım tarzı da yaya ulaşımıydı. Kısacası bu, coğrafî olarak Türkiye’nin en ücra köşelerinden birinde, sosyal ve ekonomik olarak da toplumsal hiyerarşinin en dip noktasında yer alan bir köydü. Ve işte Sabahaddin Zaim öyle bir köyden gelen bir genci, bütün bunların birinci elden bilgisine sahip olarak, biri emekli yedi profesörün bulunduğu kürsüsünde ki tek asistanlık pozisyonuna almada bir beis görmemiş, daha doğrusu bunu teşvik ve himaye etmişti.

Tabiidir ki buraya kadar anlatılanlardan Hoca’nın elit tabakaya karşı olduğu sonucu çıkmaz. O bir elitist olmadığı gibi, elitlere karşı olma anlamında bir avamcı da değildi. Daha kâmil anlamında o bir yetenek avcısıydı ve onu sadece havas veya avam çevrelerinde değil, ümit vadeden her yerde arıyordu. Bunun için onun yetiştirdiği insanların sosyal arka planına bir de bu açıdan bakmak yeterli olacaktır. Denebilir ki o hem mahir, hem de şahsi bir defîne avcısıydı ve bunu onun yetiştirdiği kaliteli insanların sayısının olağanüstü büyüklüğünde görmek mümkündür.

Süreklilik Ve Değişme

Süreklilik ve değişme tarihi sürecin, bireysel ve toplumsal hayatın yekdiğerinden ayrılmaz iki özelliğinin oluşturur ve ikisi daima bir arada bulunur. İkisinin bir arada bulunuşunun iki çeşidi vardır. Bunlardan birisi adeta tabii ve gayri iradi olup, hayatın yapısından kaynaklanır. Süreklilik ve değişme ilişkisinin bu şekli önlenemez ve engellenemez bir özellik taşımakta olup, bu hususta yapılabilecek herhangi bir şey yoktur. Yapılabilecek tek şey bu gerçeğin layıkıyla farkında olmak ve onlar karşısında deyim yerinde ise Donkişot vari davranışlarda bulunmamaktır. Bu nötr tavır onlar karşısında takınılabilecek asgari tavidir. Ancak bu gerçeğin farkında olmanın sağlayabileceği daha yapıcı ve olumlu bir tavır daha vardır ki o da bu zıt uçların ne birinde ne de ötekinde yer almak ve bilinçli olarak bu iki gerçeğin mümkün mertebede dengeli bir bileşimini sağlamaya çalışmaktır. Süreklilik ve değişme ilişkisinin bu iradi versiyonu, yukarıda sözünü ettiğimiz iki şeklin ikincisini oluşturur. Denebilir ki bu hususta elde edilecek başarı bireysel ve sosyal hayattaki başarının, ya da mikro ve makro sosyal başarının da anahtarıdır. Bunun aksi, yani iki aşırı uçtan birinde yer almak ve hele bu hususta mübalağa etmek ise bireysel ve sosyal başarısızlığın en önemli sebeplerinden birisidir. Süreklilik ucunda yer almak ve hele ona aşırı vurgu yapmak tutuculuğa, bağnazlığa ve yobazlığa, değişme ucunda yer almak ve hele onu aşırı vurgulamak ise istikrarsızlığa, kargaşaya, devrim bazlığa ve hara Vandalizm'e yol açar ki bunların arzulanır şeyler olmadığı açıktır.

Osmanlıların son zamanlarından itibaren Türkiye'nin bu iki uç arasında bir sarkaç hareketi yaşıyor olmasının, bu ülkedeki problemlerin en önemli kaynaklarından biri olduğunu düşünüyorum. Bu sarkaç hareketinin en önemli sebebi de yönetici elitlerimizden bu gerçeğin farkına varmalarını sağlayacak bir entelektüel donanıma

sahip olmamasıdır. Bundan dolayıdır ki ülkemiz süreklilik veya değişme üzerinde ki aşırı ve hoyrat vurguların yol açtığı Donkişot vari davranışların sahnesi olagelmıştır. Denilebilir ki Tanzimat'tan itibaren Türkiye'de ki yönetici seçkinler öncelikle değişme yönünde ki aşırı uca savrulmuşken son zamanlarda bu defa süreklilik aşırı ucuna savrulmuş gibi bir manzara arz ediyorlar. Başka bir ifade ile seçkinlerimiz devrimcilikten tutuculuğa kaymış durumdadırlar. Eğer bu teşhis doğru ise o halde tedavisi de açıktır. Süreklilik ve değişmenin makul ve dengeli kombinezonunu yakalamaya çalışmak.

Bu genellememizin bazı istisnaları olduğuna şüphe yoktur; ancak ne yazık ki bu tür örnekler, resmi karar mekanizmalarının dışında kalmış ve toplumsal maceramızın şekillenmesinde belirleyici bir rol oynayamamıştır. Bu istisnalardan birinin de Sabahaddin Zaim Hoca olduğu söylenebilir. Hoca'nın süreklilik ile değişme arasındaki hassas ilişkinin farkında olduğuna onun hayat hikâyesi tanıklık eder. O sadece süreklilik ve değişmenin tabii ve gayri iradi bileşiminin farkında olmak ve onlar karşısında bilgece bir tavır almakla kalmamış, bu bilgeliğin iradi ve bilinçli bir versiyonunu kendi hayatına ve çalışmalarına yansıtmasını da başarmıştır. Onu karakterize eden en önemli vasıflardan biri bu olmuştur ve onun başarısının sırrı da buradadır.

Gelenek Ve Modernleşme

Süreklilik ve değişme bağlamında formüle ettiğimiz genel hayat felsefesinin yeterince idrak edilememesinin yol açabileceği olumsuzlukların en önemli örneklerinden biridir, gelenekle modernleşme arasında yaşanan lüzumsuz gerginliklerde ortaya çıktığı söylenebilir. Maksudumuz daha iyi anlaşılabilmesi için geleneğin sürekliliği, modernliğin de değişmeyi temsil ettiğini hatırlamak yerinde olur. Hatta

gelenek ve modernleşme ilişkisinin, daha temel bir problem olan süreklilik ve değişme arasındaki ilişkinin modern zamanlarındaki versiyonu olduğunu söylemek daha doğru olur.

Türkiye'deki esas problemin, kadim geleceğimizin mevcut bütün olumsuzluklarının sebebi ve kaynağı olduğunu düşünen yönetici seçkinlerimizin, geleneğin toptan reddine ve onu topyekûn olarak “modern” denen değerlerle ikame etmeye yönelik değişme üzerindeki radikal ve aşırı vurgusu olduğu söylenebilir. Bu sağlıksız tavır ülkemizi ve toplumumuzu lüzumsuz ve suni problemlerle boğuşan bir arenaya çevirmiştir. Bir taraftan yüzyılların ve bu zaman zarfında yaşamış kuşakların testinden geçerek rüştünü ispat etmiş olan geleneksel değerler berhava edilirken, diğer taraftan ülkenin kıt kaynakları bu değerlerin tasfiye edilmesi gibi gereksiz ve beyhude faaliyetlere harcanarak heder edilmiştir. Bu son derece paradoksal bir trajedidir ve maalesef hala büyük ölçüde oynanmaya devam etmektedir. Aynı derecede paradoksal olan başka bir husus, işaret etmeye çalıştığımız anlamdaki sağlıksız modernleşmenin zamanla elde ettiği mevzilerin muhafaza edilmesi derdine düşmesi ve bunun kadim geleneği paralel yeni bir geleneğin, yeni bir muhafazakârlığın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu yeni geleneğe modernlik geleneği ve bu yeni muhafazakârlığa da modern muhafazakârlık denilebilir. Denilebilir ki hâlihazırda Türkiye'deki muhafazakârlığın en radikal sürümü modernleşme muhafazakârlığıdır. Ve bir zamanlar değişme üzerinde ki orantısız vurgusuyla ülkenin ve toplumun dengesini, istikrarını ve düzenini bozan bu akım, günümüzde ise kendini zorlayan ülke gerçeklerine karşı direnerek ve değişme çabalarının önünü tıkayarak tam aksi istikametten yine toplumsal gelişmeye, düzene, refaha ve istikrara ket vurmaktadır.

Zaim Hoca'nın şahsiyeti bu bağlamda değerlendirildiğinde onun gelenek ve modernleşme çelişmesini yaşamayan ve ikisini sağlıklı bir sentezini gerçekleştirebilen akademisyen ve entelektüellerimizden biri olduğu görülür. Onun bir anlamda geleneksel ulemanın bir devamı olduğuna ve geleneği tevarüs ve “temessül” eden bir şahsiyet olduğuna onun kişisel ve bilimsel hayatı tanıklık eder. Onun genel olarak moderniteyi ve özel olarak kendi uzmanlık alanında ki çağdaş gelişmeleri at başı takip ettiği ve bu gelişmelerin geleneksel değerlerin süzgecinden geçirerek temessül ettiği de bir gerçektir. Bu hususta diğer akademik başarılarını ve dünya standartlarında ki ilim adamlığının yanı sıra, onun Türkiye’de yeni bir akademik alanın, çalışma ekonomisi alanının banisi olduğunu söylemek yeterli olmalıdır.

Resmi Ve Sivil Sektör İlişkileri

Türkiye’de ve genel olarak gelişmekte olan ülkelerde bir resmi ve sivil alan gerginliği yaşandığı bilinmektedir. Bunun daha çok resmi alanın sivil alanı zorla şekillendirmeye, daha doğrusu “modernleştirmeye” çalışmasından kaynaklanan bir gerginlik olduğu söylenebilir. Bu gerginliğin dışa yansımaları ise yönetici elit ile halk arasında ortaya çıkan kopukluk, yabancılaşma ve hatta çatışmadır. Böyle bir kopukluğun ve hele çatışmanın bir toplumun genel performansı üzerinde ki olumsuz etkileri uzun analizleri gerektirmeyecek kadar açıktır.

Gerçi bu problemin biraz önce bahsi geçen yönetenler ile yönetilenler arasında ki daha eski ve daha temel bir çelişkinin bir alt bölümü veya uzantısı olduğu söylenebilir. Ancak modern dönemlerde ki, gerginlik ve çatışmanın bunu aşan bir özelliği olduğunu ve öncekinden bir derece farkında ziyade bir tür farkı olduğunu kaydetmemiz gerekiyor. Birinci türdeki yönetici elit ve yönetilen çelişkinin bütünüyle

ortadan kaldırılması mümkün bir hadise olmadığını kabul etmek gerekir. Ancak bunun özellikle modernleşme sürecindeki ülkelerde yaygın ve yoğun bir şekilde ortaya çıkan çelişkiden farklı olduğu da bir gerçektir. Bu son çelişkinin en önemli sebebinin, “halka rağmen halk için” sloganında ifadesi bulan ve halka ve onun değerlerine saygı içermeyen, hatta sloganın retoriğine rağmen haklıda içermeyen ve halktan çok ülke elitlerine ve hobilerine, fobilerine, komplekslerine ve fantezilerine hizmet eden modernleşme projeleri, programları ve politikaları olduğu söylenebilir.

Türkiye de bu çelişkiyi en yoğun ve yaygın yaşayan ve bundan en çok zarar gören ülkelerden biri olmuştur. Bu husustaki kaybı ifade etmek için bunun asgari maliyetinin yöneten ve yönetilen iş birliğinin sağlayacağı kazanımlardan mahrumiyet olduğunu söylemek kâfidir.

Sabahaddin Zaim gerek kaymakamlık döneminde, gerekse akademik yöneticilik yıllarında bu çelişkiyi asgari düzeye indirebilen nadir şahsiyetlerden biri olmuştur. O sadece halka ve onun değerlerine saygılı bir yönetici olmakla kalmamış, hayatının en büyük kısmı resmi sektörde geçmiş olmasına ve bunu resmi sektörden emeklilik ile taçlandırmış bir kişi olmasına rağmen, sivil sektöre olan katkıları resmi sektöre olan katkılarından daha az olmamıştır. Buna, çok sayıdaki sivil ve gönülle teşekküle kurucu, yönetici ve üye olarak sağladığı son derece aktif destek tanıklık eder. Bundan dolayıdır ki Zaim Hoca'nın ifade etmeye çalıştığımız anlamda tam bir “sivil” şahsiyet olduğunu söylemek gerçeğin bir ifadesi olur.

Yerlilik Ve Dışa Açıklık

Bu kavram çifti içe kapanıklık ve dışa açıklık, mahallilik ve dünyalılık veya sadece kapalılık ve açıklık şeklinde de ifade edilebilir. Bunlardan ne kastettiğimiz,

terimlerin ilk anda çağrıştırabileceğinden çok, tartışmamızın devamı içinde daha iyi anlaşılacaktır. Dikkat edilmiş olacağı üzere biz Sabahaddin Zaim'i sadece kişisel vasıflarından hareketle değil, onu Türkiye'nin genel bağlamı içine yerleştirerek anlamaya çalışıyoruz. Bunun sebebi bu çalışmamızda onun insan yetiştirmede model olma yönüyle ilgileniyor olmamızdır. Bu model ise pek tabiidir ki öncelikle Hoca'nın ait olduğu toplumun üyeleri için geçerli olacaktır. Ancak bu modelin mutlak ihtirazi kayıtlar çerçevesinde diğer toplumlar için geçerli olmasına da herhangi bir mani yoktur. Zaten başlıkta yer alan kelimelerden biri de bunu ima eder.

Bir insanın öncelikle kendinden sorumlu olması, ünlü değimiyle her şeyden önce kendi evinin önünü temizlemesi normaldir. Zaim Hoca da bu normalin dışında değildir. Fakat onun bariz bir özelliği, himmetini kendisi ile ve yakın çevresi ile sınırlı tutmaması ve onu halkalar halinde diğer insanlara, ülke bütününe ve orada ülke dışına genişletmiş olmasıdır. Bundan önceki başlık altında sivil toplum ve gönüllü teşekküllere olan desteği vesilesi ile ifade ettiğimiz gibi, Hoca bir cemiyet adamıydı ve bu anlamda hayli "dışa açık" bir insandı. Fakat onun başka bir özelliği ülke-dışı anlamında dışa açık olmasıydı. Bununla akademik kariyer macerasının bir gereği olarak çeşitli ülkelerde bulunmuş olmasından, o vesileyle kurulan bağları sürdürmesinden ve buna yenilerini katmasından çok, gönüllülük çerçevesinde giriştiği ilave irtibatları kastediyorum. Bu anlamda Zaim Hoca dış dünyayla iletişimi en yoğun ve ülke dışında en çok tanınan yerli şahsiyetlerden biriydi. Onun zengin bir dış dünya tecrübesi vardı. Çeşitli uluslar arası kuruluşlarda kurucu, üye, yönetici ve çalışan olarak görevler almış olmak bunun örneklerini teşkil eder. Fakat burada özellikle sözünü etmek istediğim bir husus vardır ki o da İslam ekonomisi alanındaki uluslar arası gelişmelere aktif bir şekilde katılmış olmasıdır. Bu, bir dışa açıklık örneği olmak bakımından kaydedilmeye değer bir

hususdur, ancak onu önemli kılan iki özellik daha vardır. Bunlardan birisi, bu faaliyetinin, dış dünyanın yerli aydınlarımızın ilgi alanına neredeyse hiç girmeyen bir bölgeyle, İslam Dünyası'yla ilgili olması, diğeri yine Türk akademiasının ilgi alanına hiç girmeyen bir konuyla İslam ekonomisiyle ilgili olmasıdır. Bunun kısmen olağanlaşan bu ilgi alanları, Sabahaddin Zaim'in onlarla ilgilenmeye başladığı tarihlerde (1960'lar ve 1970'ler) keşfedilmeyi bekleyen meçhul arazilere benziyordu.

Zaim Hoca'nın bu dış dünyaya ilgisi, sınırlı bazı siyasi organizasyonlara üyelik dışında, 1980'lerin başlarına kadar ekonomik, sosyal ve kültürel bakımından dış dünyaya kapalı ve kendi içinde kapanık bir hayat yaşayan Türkiye'nin bağlamı içinde düşünüldüğünde daha iyi takdir edilecektir. Sabahaddin Zaim yerli değerleri temessül etmesi bakımından tam bir "yerli", ama anlatmaya çalıştığımız anlamda aynı zamanda tam bir "dünyalı" idi. O yerli ve evrensel değerlerin başarılı bir sentezini yapabilmiş nadir şahsiyetlerimizden biriydi. Dışa açıklığın önemini ise küreselleşme sürecinde ki bir dünyada yaşayan günümüz insanlarını uzun uzadıya anlatmaya ihtiyaç yoktur.

Dışa açık olmanın aynı zamanda bir iletişim ve ahlak olayı olarak da anlayabileceğini eklemek gerekir. İletişim diğeri insanlara ve dünyalara açık olmayı gerektirir. Ahlaklılık da diğeri insanlarla olumlu anlamda ilgilenmeyi ve diğeri insanlara doğru kendini aşmayı, yani diğeri gamlılığı gerektirir. Sabahaddin Hoca'nın beşeri ilişkilerde bir iletişim üstadının maharetlerine ve zarafetine, ahlaki konularda çağdaş bir insan-ı kâmil mertebesine sahip olduğu düşünüldüğünde onun kişilik özelliklerinin bütünlüğü ve yekdiğeriyle tutarlılığı konusunda da ilave bir ipucu yakalanmış olur.

Uzmanlık Ve Çok Yönlülük

Sabahaddin Zaim'in kelimenin tam anlamıyla bir Çalışma Ekonomisi uzmanı olduğu ve hatta bu bilim dalının Türkiye'de tanınması ve yerleşmesine öncülük ettiği herkesin malumudur. Fakat onun uzmanlık alanına sıkışıp kalmadığı ve bu alanın akademik ve entelektüel ilgi alanına sahip olduğu da belirtilmelidir. Bu tesadüfi bir durum olmayıp, bilinçli bir tercihin ve çabanın ürünü ve ifadesiydi. Hoca, bunu başkalarının da kullandığı güzel bir teşbih ile anlatmaya çalışırdı. Ona göre tıpkı bir pergelin iki ayağı gibi, insanın bir ayağı kendi uzmanlık alanı üzerinde sahip kalırken, öteki ayağı diğer alanlar üzerinde dolaşabilmelidir. Böylece insan kendi özel uzmanlık alanında herhangi bir fedakârlıkta bulunmadan diğer alanların müktesebatından da yararlanabilir.

Aşırı uzmanlaşmanın miyopik bir dar görüşlülüğe, çok yönlülük yönünde ki aşırı bir vurgunun da sığlaşmaya ve yüzeyselleşmeye yol açabileceği söylenebilir. Aslında belli bir kalitenin üzerinde ki bilim adamlarının zaten bu noktanın farkında olduğu bilinmektedir. Hoca'nın da uzmanlık ile çok yönlülük arasında var gibi görünen bu verimsiz çelişkiyi aştığı ifade edilebilecek durumdayız. Bu husus şimdiye kadar onun çeşitli yönleri ile ilgili olarak yapmaya çalıştığımız analizlerle yeterince teyit edilmiş olmalıdır. Ancak, biraz sonra anlatmaya çalışacağımız gibi, Zaim Hoca'da bu, bilimsel alanın çok ötelere uzanan bir özellik olup, bilimsel hayat ile hayatın diğer alanları arasında kurmaya çalıştığı denge konusunda da geçerlidir. Bu hususta değineceğimiz son nokta bilimsel hayatta da trendin aşırı uzmanlaşmadan inter-disiplinler ve multi-disiplinler bir maceraya doğru kaymakta olduğudur.

Teori Ve Grafik

Sabahaddin Hoca'nın teorik yönden en donanımlı akademisyenlerden biri olduğuna şüphe yoktur. Buna daha önce başka vesileler ile değinme fırsatı bulduk. Yine daha önce özellikle cemiyet adamlığı ile ilgili olarak söylediğimiz gibi, o yoğun bir şekilde bu teorik donanımı tekabül ettiği uygulamanın yani, pratiğinde içinde yer alıyordu. Bu çalışma ekonomisi teorisyeni olarak sendikacılık faaliyetleriyle, İslam ekonomisi alanındaki teorik çalışmalarını paralel olarak özel finans kurumları ve bugünkü adlarıyla Katılım Bankaları ile olan meşguliyeti, onun teori ve pratik arasında kurduğu yakın bağın daha açık örneklerini teşkil eder. Teori ve pratiği bir arada yürütmesinin çok değişik bir örneği olarak onun dindarlığını da zikredebilir. Hoca'nın inançlı bir Müslüman olduğu bilinen bir gerçektir. Diğer taraftan, onun dindarlığını yaşayan, yani imanını ameliyle birleştiren bir dindar olduğu da aynı şekilde bilinen başka bir gerçektir. Kısacası Sabahaddin Zaim "ilmiyle amil" bir âlimdi.

Âlimlik Ve Muallimlik

Bilginlik, bilgelik ve öğreticilik yekdiğerini destekleyen fakat yekdiğerini garantilemeyen vasıflardır. İyi bir bilgin olunabildiği halde iyi bir öğretici olunamayabilir. Tabî ki akside doğrudur. Biraz eski bir ifadeyle, her iyi "âlim" iyi bir "muallim" olmayabilir. Ve tabiidir ki bunun da aksi doğrudur. Âlimlik ve muallimlik vasıflarının aynı kişide bir araya gelmesi her zaman gerçekleşebilen bir durum olmamakla beraber ideal olandır. Yalnız "muallimlik" vasfının hayli "Vehbi" bir tarafından olduğunu belirtmemiz gerekiyor. Gerçi bu vasfın öğrenimle ve temrinle geliştirilmesinin mümkün olduğu yani "kesbi" bir tarafının olduğu doğrudur; fakat bu kesbilik çabalarının bir sınırının olduğu da aynı şekilde doğrudur.

Sabahaddin Hoca örneğinde, Vehbi ve kesbi yönleriyle, bu iki vasfın ender derecede başarılı bir bileşiminin gerçekleştiğini söylemekle yetinebiliriz. O “âlim” bir muallim ve “muallim” bir âlimdir. Belki son bir şey daha söylemek icap eder ki o da Hoca'nın âlimlik ve muallimlik vasıflarına “mürebbilik” vasfının da eklenmesi gerektiğidir.

İdeal Ve Gerçek

Zaim Hoca “dava adamı” anlamında bir idealistti. O sadece hayatını boş yaşamaya ve dünyasını imar etmeye çalışan bir insan değildi. Onun “başkaları” diye bir derdi vardı ve hayatının ve mesaisinin büyük bir kısmı işte bu “başkaları”na yönelikti. Hoca'nın başkaları içinde çevresinde ki insanlar, talebeleri, memleketi ve geniş anlamıyla İslam Dünyası vardı. Biraz önce başka bir bağlamda onun bir “dünyalı” olduğunu söylemiştik; o şimdi sözünü etmekte olduğumuz anlamda da bir “dünyalı” idi.

Sabahaddin Hoca sadece “olan” ile değil “olması gereken” ile ilgileniyordu. Yani onun idealleri vardı. Diğer taraftan, o aynı zamanda bir gerçekçi idi ve olmayacak şeylerin peşinde değildi. Ayrıca o idealleri için her şeyi mubah gören bir idealistte değildi. Onun için hedefler ve idealler kadar onlara götürecektir vasıtalar da adil, meşru ve asil olmalıydı. Bu özelliğin önemi yeterince açıktır. Ancak onun değeri, Türkiye içinde ve dışında çeşitli dünya görüşlerine mensup bazı maceracı insanların, kendi idealleri için dünyayı mezbahaya çeviren sorumsuz davranışlarıyla mukayese edildiğinde daha iyi anlaşılacaktır.

İdeal ve gerçek çelişkisinin trajik örneklerinden biri ayakları yere basmayan bir “modernleşme” ideal peşinde koşan naif yöneticilerin kendi toplumlarının başına sardığı belalardır. Ülke ve toplum gerçekleriyle örtüşmeyen ütopyalarının topluma dayatanların

sayısı hiçte az değildir. Üçüncü dünya ülkelerinin yakın tarihleri içindeki liderlerin büyük bir kısmı bu kategoriye girer. Denebilir ki norm ve realite çalışmasının yaşandığı her yerde bu gerçeklerden kopuk bir idealizmin bir versiyonu faaliyet halindedir.

Bu arka plana dayalı olarak kısaca ifade etmek gerekirse, Sabahaddin Zaim gerçek ve gerçekçi bir “idealist” idi.

Madde Ve Mana, Dünya Ve Ahiret

Sabahaddin Zaim Hoca'nın vasıfları ve tavırlarıyla ilgili olarak buraya kadar değindiğimiz ve tartıştığımız hususlar onun konumundaki herkes için söz konusu edilebilecek şeylerdir. Bir insan yetiştirme modeli söz konusu oldukça asıl olanlar da bunlardır. Şimdi söz konusu edeceğimiz husus ise herkesin kendine kalmış bir meseledir. Ancak yine de Hoca'nın en önemli vasıfları arasında yer aldığı ve ayrıca şimdiye kadar tartışılan vasıflar bu zemine oturduğu için, konunun daha iyi ve doğru anlaşılabilmesi açısından onun da kayda geçirilmesi icap eder.

Yukarıda Zaim Hoca'nın çok yönlülüğünün bazı örneklerine değinmeye çalıştık. Onun çok yönlülüğünün başka bir boyutu veya uzantısı, dar anlamdaki akademik ilgilerin çok ötesinde yer alan kadim insanı gerçekler ve problemlerle de hem hal ve haşır-neşir olmuş olmasıdır. Bunları madde ve mana, dünya ve ahiret başlıkları ile ifade etmeye çalıştık. Kısaca ifade etmek gerekirse buna dindarlık ve dini hayat meselesi de denebilir.

Aydınlanma Felsefesi ve Pozitivizmin etki alanı içinde kalan modern bilimin ve bilim adamlarının dinle olan ilişkilerinin problemleri olduğu malumdur. Tabiidir ki bu herkesin kendi adına çözmesi gereken bir konudur; ancak değindiğimiz tarzdaki problemleri bir ilişkinin, bilimsel faaliyetin tabiatından kaynaklanan bir şey veya onun bir

ön şartı olmadığı da çağdaş bilim felsefesinde yavaş yavaş idrak ve kabul edilmeye başlamıştır. Sabahaddin Zaim'in ülkemizde bu gerçeği erken fark ve kabul edenler arasında yer aldığı rahatlıkla söylenebilir. Onun bu konudaki tavrı, ilke olarak, din ile bilimi ve dindarlık ile bilim adamlarını uzlaşmaz şeyler olarak görmek yerine, telif edilebilir alanlar olarak görmek yönünde olmuştur. Nitekim onun iyi bir bilim adamı olduğu kadar, iyi bir dindar, samimi ve tutarlı bir Müslüman olduğu bilinmektedir.

Onun dindarlığında ve dini yaşayış tarzında da isteyenler için, örnek alınacak çok taraf vardır. Onunkinin üst düzeyde estetize edilmiş zarif bir Müslümanlık olduğu söylenebilir. Saygı ve sempati uyandıran bir dindarlık onunkisi. Öyle sanıyorum ki akademik çevrelerde dinin hayli marjinalize edildiği dönemlerde bile bu özelliğini gizlemek ihtiyacı hissetmeyen Hoca'nın dindarlığını itici bulanların sayısı fazla değildir. Gerçi böyle mahrem bir şeyi nihai olarak test ve teyit etme imkânı yoktur ama hiç olmazsa kişisel gözlemlerimin bu istikamette olduğunu söyleyebilirim.

Hoca'nın, ona manevi bir boyut ekleyerek hayatını zenginleştirdiğini ve derinleştirdiğini, hayatın maddi ve manevi boyutlarını başarılı bir şekilde dengelediğini ve dünya hayatını ahiret perspektifine yerleştirerek yaşadığını söylemek mümkündür. İlave edilmesi gereken son bir nokta onun dindarlığının, onun ilim adamlığının fakirleştiren değil, zenginleştiren bir unsur olduğudur.

Sonuç Yerine

Sabahaddin Zaim Hoca'dan insan yetiştirmede bir model olarak nasıl yararlanılabileceğini araştıran bu çalışmamızda önce bir vasıflar ve tavırlar tipolojisi çıkarmaya çalıştık. Bundaki amacımız model alınabilecek ve alınamayacak vasıflar ve tavırlar arasında bir ayırım yapmaktı. Bu yapılamadığı takdirde gösterilebilecek

gayretlerin yanlış yerlerde zayi olma ihtimali vardır. Gördük ki vasıflar ve tavırlar Vehbi ve kesbi olmak üzere iki ana kategoriye ayrılabilir ve bunlardan sadece ikincisi, yani sonradan ve insan çabasıyla kazanılanlar model olarak alınabilir. Ve bunların da sadece kişisel bir özellik taşımayanları... Vehbi olan vasıf ve tavırlara gelince onlar pekâlâ beğenilip takdir edilebilir, fakat örnek olarak kullanılamaz.

Daha sonra bu tasnifin ışığı altında Hoca'nın gayri şahsi olan kesbi vasıf ve tavırlarından bir seçme yapıp, bunları son birkaç yüzyıllık tarihi ve toplumsal sürecimizin bağlamı içine yerleştirerek değerlendirmeye çalıştık. Sözü ettiğimiz seçmeyi yaparken Hoca'nın vasıf ve meziyetlerinden ziyade, onların bir dışa yansımaları olan bazı hayati konulardaki tavırlarını esas aldık. Böylece bir taraftan elverişli bir insan modeli elde etmeye çalışırken, diğer taraftan bu modelin bazı gerçek hayat olayları içinde alabileceği şekilleri bizzat Zaim Hoca'nın hayat tecrübesiyle örneklendirmek istedik. Buna geliştirmeye çalıştığımız modelin hayatın gerçekleriyle test edilmesi gözüyle de bakılabilir.

Bu maksatla on potansiyel gerginlik ve çatışma alanı tespit ettik ve Hoca'nın bunlar karşısındaki tavırlarından bir rehberlik çıkarılıp, çıkarılamayacağını görmeye çalıştık. Sözü geçen on alanın önemli bir kısmı, aynı zamanda yakın tarihimizin ve bugünümüzün fiili gerginlik ve çatışma alanları olup, bu halleriyle problematik bir özellik taşırlar. Bu problematik durumlara karşı takınılabilecek tavırları zıt ihtimal uçları şeklinde formüle ettik ve böylece on kavram çifti elde ettik. Bu kavram çiftlerini süreklilik ve değişme, gelenek ve çağdaşlaşma, resmîlik ve sivillik, havaslık ve avamlık, yerlilik ve dışa açıklık, uzmanlık ve çok yönlülük, teori ve pratik, âlimlik ve muallimlik, ideal ve gerçek, madde ve mana şeklinde sıraladık ve her birini Zaim Hoca örneği üzerine tartışmaya çalıştık.

Gördük ki teorik ve mantıki bir imkân gibi duran bu uç ve zıt tavırlar pekâlâ gerçek hayatta da karşımıza çıkabilir. Nitekim son birkaç yüzyıllık tarihi maceramız özellikle siyasi ve ideolojik yönleriyle bu aşırı ve dengesiz vaziyet alışlar arasında sarkaç hareketi yapan bir gösteri alanı gibidir. Denebilir ki bu maceranın belli başlı problemlerinin hemen hepsi söz konusu yanlış ve dengesiz tavır alışlarından kaynaklanmıştır. Zaten gerginlik alanlarını problematik hale getiren ve özellikle onları müzmin problem alanları haline getiren de uygun ve dengeli tavır alıştaki başarısızlık veya isabetsizlik olmuştur; zira bu toplumda gerginlik alanlarının mevcudiyeti normal ve tabii bir şeydir. Başka bir ifadeyle, gerginlik alanlarının müzmin ve içinden çıkılmaz gibi görünen problem alanları haline gelişi tabii ve makro-sosyal bir hadise olmaktan çok, suni ve mikro-sosyal bir hadisedir ve biz buna kısaca “elit problemi” diyoruz. Ancak daha doğru olanı ona “yönetici elit problemi” demektir; zira olup bitenler spontane sosyal gelişmelerin sonucu olmaktan çok, entelektüel bakımdan donanımsız ama siyasi ve askeri bakımdan güçlü olan küçük bir yönetici elit zümrenin maceracı icraatlarının ürünüdür.

Sabahaddin Zaim’in söz konusu gerginlik alanları karşısındaki tavrı problematik elitlerinkiyle adeta tezat teşkil eder. Onlar uçlarda gezinirken Zaim Hoca ara yerdeki gri alanlarda yer alır. Onlar söz konusu kavram çiftlerinin temsil ettiği durumları yekdiğerine alternatif şeyler olara görürken, o bunları tamamlayıcı şeyler olarak görür. Başka bir ifadeyle onlar bu kavram çiftlerine “ya o, ya bu” tarzında yaklaşırken, o onların dengeli bir bileşimini elde etmeye çalışır. Onlar söz konusu problematik alanlara güç, kuvvet ve baskı metotlarıyla yaklaşırken o bilgelikle “tedbir ve tedvir” ile yaklaşır. Hoca’nın bu konudaki tavrını bir kelimeyle ifade etmek gerekirse buna “itidal” denebileceğini düşünüyorum. Ona, yekdiğerine zıt gibi görünen durumları dengeli bir

şekilde uzlaştılabılme özelliği sebebiyle de zülcenaheyn denebilir. Osmanlıca birleşik bir kelime olan “zülcenaheyn”, iki kanatlı anlamına gelir ve Zaim Hoca'nın sözü geçen özelliğine çok uygun düşer.

Şimdiye kadar söylemeye çalıştığımız, Zaim Hoca'dan bir “kahraman” yaratmaya çalıştığımız izlenime yol açarsa yanlış olur ve tashih edilmesi gerekir. O kelimenin mutata anlamıyla bir kahraman değildi. Zaten böyle bir şey buradaki amacımıza da ters düşer. Zira kahramanlar son derece özel insanlardır ve bu sebeple başkaları tarafından izlenilecek bir model olarak alınmaları kolay, hatta mümkün değildir. Onların örnek alınması doğrudan olmayabilir, zira “kahramanlık” gibi görünen bazı durumlar, olumlu şeyler olmaktan çok, derinlerde yatan bazı rahatsızlıkların belirtileri olabilir. Bu sebeple “kahramanlık” denen şeye teşvik edilecek değil, tahammül edilecek bir şey gözüyle bakmak ihtiyata daha uygun olur. Diğer taraftan, fazla veren bir kahramanlar piyasası, hem ait olduğu toplumun hem de bizzat bu piyasada yer alanların başına sürekli olarak dert açma potansiyeli taşır. İşsiz kalan kahramanlar tabii olarak kendilerine iş bulmaya çalışırlar ve bulamadıkları zamanda onu yaratmaya çalışırlar. İşin kötüsü onlar bunu başarabilecek potansiyele de sahiptirler. Öyle ki az gelişmiş ülkelerdeki problemlerin önemli bir kaynağının, bu işsiz ve lüzumsuz kahramanlar olduğunu söylemek mübalağa olmaz. Az önce sözü geçen “elit problemi” de büyük ölçüde bu paragrafta anlatılmaya çalışılan şeylerle ilgilidir denebilir.

Zaim Hoca'nın bir kahraman olmadığı şeklindeki ifademiz bu düşüncelerin ışığı altında daha iyi anlaşılacaktır. O aslında normal ve olağan bir insandır. Onu olağan dışı veya üstü kılan, onun olağan dışılıklarının yaygın ve baskın olduğu bir dönemde ve ortamda yaşamış olmasıdır. Onun başarısı anormalliklerin norm haline geldiği bir

ortamda normal olabilmiş ve öyle kalabilmiş olmasıdır. Onu bir model olarak cazip kılan da budur.

Diğer bir nokta bu çalışmada Sabahaddin Hoca'nın insan yetiştirmeyle ilgili düşünce ve uygulamalarında ziyade bizzat onun vasıf ve tavırlarını esas aldığımızdır. Onun bu konunun teorisi ve pratiği ile ilgili hayli zengin bir mirasının olduğu malumdur. Biz bu kadar malum olmayan başka bir şey yapmaya, onun şahsiyet özelliklerini son birkaç yüzyıllık tarihi maceramızın perspektifine yerleştirmeye veya o macerayı onun bu özelliklerin perspektifine yerleştirmeye çalıştık. Böylece bir bakıma onun sağladığı bir model üzerinden bu macerayla da hesaplamış olduk.

Buraya kadar ki analiz ve değerlendirmelerden çıkarılabileceğini umduğum sonuç, Sabahaddin Zaim ismiyle sembolize edilebilecek bir insan modelinden söz edilebileceğidir. Burada özellikle dikkat çekilmesi gereken husus, bunun tesadüfi bir sonuç olmayıp kapsamlı ve tutarlı bir dünya görüşünün ürünü olduğudur. İlginç olan diğer bir noktada şudur ki böyle bir modele kaynaklık eden şahsiyetin, içinde doğup yetiştiği ve tartışa geldiğimiz zaaf ve dengesizliklerle malul formel ortamın normal bir ürünü olmaktan çok adeta Hüdai nabit bir özellik taşımasıdır. Ancak yine de bu değerli şahsiyet ağacının yetişmesini sağlayan nispeten küçük ve mütevazı bir mikro ortamda söz edilebilir ki o da Hoca'nın aile ortamıdır. O aile ortamı ki toplumumuzun daha nice benzer değerlerinin yetişip serpilmesinde bir fidelik rolü oynayan nihai direnç alanlarını temsil eder.

İnanıyorum ki Sabahaddin Zaim modeli üzerinde yetişmiş insanlar, toplumumuzu karakterize edebilecek bir sayıya ulaşabilmiş olsaydı, bugün sıkıntı çektiğimiz belli başlı makro-sosyal problemleri yaşamıyor, enerjilerimizi ve kaynaklarımızı daha olumlu, verimli ve yapıcı maksatlar için kullanıyor olurduk.

3.3. PROF. DR. SELİM ZAIM (İkder: 2008, s.19–20)

Fatih Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan, Sabahaddin ZAIM'in oğlu Prof. Dr. Selim ZAIM'in konuşmasından;

Bugün bildiğimiz gibi Sabahaddin Zaim Araştırma Merkezi tarafından ilk sempozyum organize ediliyor ve bu sempozyumun amacı Sabahaddin Zaim'i anlamak ve yeni nesillere gençlere bir şekilde tanıtmak. Şimdi Sabahaddin Zaim'i anlarken onu karakteriyle ilgili olarak birkaç şey söylemek istiyorum. Bilindiği gibi kendisi Osmanlı coğrafyasında doğmuştur ve bunun etkileri aslında karakterin şekillenmesinde çok net bir şekilde görmek mümkündür. Özellikle doğduğu yıllara şöyle bir bakacak olursak o yıllarda o coğrafya içerisinde özellikle Müslüman kimliği ve Türk kimliği taşıyan kişilerin çektiği sıkıntılar görürüz, aslında o da ailesiyle birlikte bu sıkıntıları çekmiştir ve özellikle okul çağlarından önceki döneminde sekiz yaşına kadar olan dönemi bu sıkıntılar içerisinde geçmiştir. Normalde bakacak olursak varlıklı bir ailenin çocuğu, kültürlü bir ailenin evladı ancak bu iki kimlikten vazgeçmemişlerdir ve bu iki kimlik nedeniyle orada yaşayamayacaklarını anladıkları için Türkiye'ye bir şekilde gelmek durumunda kalmışlardır. Babamın karakterinde de bu iki kimlik Müslüman Kimliği ve Türk Kimliği açıkçası onun karakterini şekillenmesinde son derece önemli bir rol oynamıştır. Zaten hayatı boyunca da bu iki kimliği yine taşımış ve bu iki kimliği üst noktalara taşıyacak olan kimseleri yetiştirmek için çalışmıştır. Tabi yine bir bakacak olursak bu iki kimlik onun alt yapısını oluşturmuştur ama bununla birlikte kendini son derece iyi yetiştirmiştir. Son derece iyi okullarda okuma fırsatı bulmuştur. Örneğin Vefa Lisesi'nde okurken üniversite öğrenim üyelerinden dersler almıştır. Ondan sonra yine o zamanın en iyi okullarından olan Mülkiye'de üniversite eğitimini tamamlamıştır. Ondan

sonraki dönemde ise bilindiği gibi devlet idari görevi kaymakamlık dönemleri başlamıştır ve bu kaymakamlık dönemlerinde milleti tanımak Türk insanını tanımak Türk Milletini tanımak fırsatını bulmuştur. Yine üniversiteye akademisyen olarak girdiği zamanda Kessler başta olmak üzere Alman hocalardan dersler almıştır ve onların yanında yetişme imkânı bulmuştur. Sabahaddin Zaim'i nasıl tanırız diye söylendiği zaman birçok hocamız bu şekilde tanımlar; zihni berrak diye, gerçekten zihni çok berraktır. Zihninin berrak olmasındaki temel nedende son derece iyi bir formal ve informal eğitim almasından kaynaklanmaktaydı. Benim düşünceme göre yani babamı şöyle tanımlayabilirim; olaylara sistem yaklaşımı içinde çok kolaylıkla yaklaşabilirdi. Örneğin bir resme baktığımız zaman, resmin içerisindeki tek bir parçayı incelediğimiz zaman o konuda çok net bir karar veremeyebiliriz. Bir yüz resmini incelediğimiz zaman sadece burnunu gördüğümüz anda bu tepe midir burun mudur bir başka bir şey midir bunu anlamak mümkün olmayabilir. Ama olaya bir sistem yaklaşımı içinde yaklaşabilirsek yani bütün fotoğraf içerisindeki ilişkileri görebilme bilgisine ve becerisine sahipsek olayları çok daha kolay analiz edebiliriz. Çok daha kolay yorumlama imkânı bulabiliriz. Dolayısıyla sözü daha fazla uzatmak istemiyorum çünkü bugün bütün gün Sabahaddin Zaim değişik yönleriyle incelenecek birçok konuşmacı hocamız bu konuda açıklamalar yapacak tebliğler sunacak.

3.4. DOÇ. DR. ADEM ESEN

Büyük dedeleri, Konya'dan evladı fatihan olan Sabahaddin Hocam, pek çok kişi gibi benim de kendisinden ilim ve irfan olarak istifade etme imkânı bulduğum değerli bir şahsiyettir. Kendisini, 1986 yılında doktora eğitimine başladığım İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde tanıdım. Derslerinde sınıf arkadaşım (kendi tabiriyle) olmam, yanında doktora tezini kendisinde hazırladım. İlimi dakikliği ve yol göstericiliği akademik hayatımda bana yol gösterici olmuştur (www.sosyalsiyaset.net).

Fakülte'deki odası Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümünün en sonunda, kütüphanenin yanındaydı. Kıdemli hocanın usta öğretici gibi olması güzel bir gelenektir. Bu geleneği hocanın yetiştirdiği tüm akademisyenler takip ederler.

Hoca, ülkemizdeki İktisat Fakültelerinde ekol olacakların ilkidir.

Hocamızın engin hoş görüşü, beyefendiliğinden kaynaklanır. Çünkü kendisi hem bey (yani zeamet sahibi) hem de efendi (ilmiye) den gelme bir aileye mensuptur. Bu özelliği tüm beşeri münasebetlerine yansımıştır. Fikri bakımdan O'na muhalif olanlar bile O'nun hakkında hep güzel konuşurlar.

İnsanın hayatında, hele bir akademisyenin pek çok öğretmeni ve ders aldığı kişi vardır. Ancak bunlardan isimleri ilk planda sayılabilecekler çok azdır. Sabahaddin Hocamız ismi onun öğrencisi olanlar için ilk olan özelliği olan bir akademisyendir. Bazen akademik dünyada kolaycılığa kaçmak için hoca tercih edildiği çok görülür. Ehliyet hususunda o yumuşak tavırlı hocanın yerini, kılı kırk yaran bir şahsiyet alıverir. Allah kendisine uzun ömür versin, öğrencilerinin bu arada benim yaptığım çalışmaları, en kısa sürede tashih eder, tavsiyelerini belirtir ve yol gösterir.

Yaşı ve sağlık durumuna rağmen, akademik bilimsel hiç aksatmamaktadır. Yıllar önce İslam Kalkınma Bankasının Kuveyt'te yaptığı seminerlere katılmışım. Bankanın ileri gelen danışmanlarına Sabahaddin Hocanın öğrencisi olduğumu söylediğimde, hemen onlar "Hoca hepimizin hocasıdır" diye karşılık verdiler.

O'nun hocalığını sosyal bilimlerin her alanında görmek mümkündür. 'Kargadan başka kuş tanımam' diyerek alanın dışına taşamayanlar, muhakkak Hocamı örnek olarak kendilerine ufuk çizmelidirler.

İlmin üstünlüğüne inanan Hocamız uygulamanın dışında da kalmamıştır. Bu yönü ile teoriyi pratikle en güzel bağdaştırmaktadır. Sözlerinin sağlam ve güvenilir olmasına dikkat eder. Bunun içinde zaten siyasi kulislerde saygınlığını korumuştur. Her zaman fırsatı olmasına rağmen, hiç siyasete girmemiştir. Bunun için yöneticiler ve siyasetçilere tavsiyeleri ve uyarıları bu sebeple hep etkili olmuştur. O'nun hiçbir siyasetçi veya akademisyene aşırı övgüler veya yergiler sergilediğine rastlamadık. Çünkü "güzel insanı" model almaktadır.

Ülkemizdeki ve Dünyadaki faizsiz bankacılığın ve bu doğrultudaki iktisadi anlayışın teoride olduğu kadar pratiğinde en büyük emeği olan Hocamızın çok ortaklı holdinglerle ilgili teorileri manidardır:

1999 yılında belediye başkanı seçildiğim ilk yıldır. Ramazan ayına tesadüf eden Şeb-i Arus törenlerine ve arada bir konferans vermek üzere Hocamızı Konya'ya davet ettik. Rahmetli eşi ile gelen Hoca, benden o zaman Konya'da etkinlikleri olan holdinglerin başkanlarını çağırmanı istedi. Amaç, holdinglerin karşılaşacakları muhtemel sonuçları onlara haber vermek ve aralarında dayanışmayı sağlamak, olumsuzluklara meydan vermemek ve yasa koyucu nezdinde lobi faaliyetleri yapmak için bir birlik oluşturmaya çalışmaktı. Ben, pek çok holding yöneticisini arayıp bunu

haber verdim ve Büyükşehir Belediyesi'ne ait Meram Yeni yoldaki misafirhaneye davet ettim. Maalesef bugün isimlerini bile unuttuğumuz holding yöneticileri gelmediler.

Ülkemizde İslam ve Türk Dünyası konusunda en önemli çalışmalar da hocamıza aittir. Tespitleri pek çok akademisyene ve siyasetçiye yol gösterici niteliktedir.

Son ziyaretinde daha önceki ziyaretinde gezdirme firsatı bulduğum ağaç dikimini de sordu. Çünkü Takkeli Dağı ve Rahmet Bereket ormanlarını beraber gezmiŐtim ve bu konudaki tavsiyelerini almıŐtım.

Yine son ziyaretinde Sultan 1.Murat'ın Hacı Evranos Bey'e tavsiyelerini anlattı.

" Bil ki bir memlekete bey olmak iki kefeli bir terazidir.

Bir kefesi Cennet, bir kefesi Cehennemdir. Őunlardan ola g r kim Peygamber Hazretleri anın bir günün altmıŐ yıl ibadetten saymıŐtır. Ve bu pendimi bil ki Rumeli vilayetleri uzak yerlerdir. Onların tedbir ve tedarikleri ve siyaset emrinde elbette seyfu kalem ehlinde nice kimselere muhtaç olasın.

Sakınasın, hiç halkı mal sevmekten  zge azdırıcı olmaz. Dünya için din emrinden göz yuman Allah Teala korkusun unuttur. Ve bu hususlara değme bir kimesneye itimada itikar etmeyesin.  n bazı kimesneler gündüz saim, gece kaim görünür amma haddi zatında puta tapar. Anın gibilerden sakınasın. Zinhar ve zinhar bir kimesnenin zahir haline bakıp aldanmayasın.

SONUÇ

Günümüz koşullarında, bilim yuvalarında akademik kadro sıkıntısı yaşadığı göz ardı edilemeyecek boyuttadır. Yine “Âlimin ölmesi, âlemin ölmesi demektir” sözünden hareketle bu yolda ilerleyen akademisyenlerin içindeki öğrenme ve öğretme aşkını nasıl taçlandırabilecekleri, hangi yöntemlerle nasıl bir çalışma performansıya bunu başarabilecekleri, üretkenlik konusunda zor ama imkânsız olmayan çalışmaların yapılabileceğinin idraki konusunda biyografi çalışmaları yapılmalı ve incelenmeli, Prof. Dr. Sabahattin ZAİM’in hayatının anlatılması, eserlerinin incelenmesi ile kendi anabilim dalına, yan dallara hatırı sayılır bir kaynak teşkil ettirmesinin nasıl başarılabilineceğinin anlaşılması ve bu meyanda bir örnek teşkil etmesi açısından bakılıp değerlendirilmelidir.

Bu çalışmanın ana materyali Sabahattin Zaim’in çalışmaları ve onunla ilgili yapılmış çalışmalardır. Bu çalışmada öncelikle daha önce biyografi konusunda yapılan çalışmalar incelenip, yapılan bu çalışmalarda ortaya konulmak istenen panoramayı anlamak, biyografisi anlatılan kişilerin veya kavramların nihai olarak topyekûn bir derleme olmasından öte farklılıkların bir bütün içinde ele alınması gerektiği ve bu perspektiften bakılabilmesi üzerinde incelemeler yapıp, buradan hareketle Prof. Dr. Sabahattin ZAİM’in hayatı, eserleri incelenerek bir akademisyenin portresi çizilmeye çalışılmıştır.

Ayrıca belirtmekte fayda gördüğüm bir hususta; Sabahaddin Zaim’in tezde de büyük bir kısmına yer verdiğimiz eserlerinin birçoğunun, tarih itibariyle bir hayli önce kaleme alınmasına rağmen ele alınan meselelerin halen güncel meselelerimiz gibi tazeliğini korumasıdır.

Zaim; yaklaşık 50 yıllık akademik hayatında, hatırı sayılır bir sayı tutan, öğrenci, bilim adamı, uzman yetiştirmiş, Türkiye'nin hemen her üniversitesinde görev yapan öğretim üyesine hocalık yapmış, birçok alanda, özellikle çalışma ekonomisi anabilim dalında ve İslam Ekonomisi ile ilgili çalışmalarında yaptığı teorik katkılar ona birçok ödül aldırıştır. Bununla birlikte; sosyal ve kültürel alanda verdiği hizmetlerle, ileri sürdüğü fikirlerle bilim ve kültüre ciddi katkılar sağlamıştır.

Kendisi dünya ile ilgili meselelerini şahsileştirmemiş, toplum menfaatlerini kişisel çıkarlarının üstünde tutmuştur.

Sabahaddin Zaim; iktisadi olaylara sosyal bir içerikle bakabilen, toplumun bütününe ele alan, toplum hayatında önemli görevler yerine getiren, sosyal ilişkiler ile iktisadi faaliyetler arasındaki bağı kurabilen bir kişidir.

Mesleki formasyon konusunda sığ ve kısır kalan ölçülerin içinde yaptığı çalışmalarıyla yeni ufuklar açan bir akademisyendir.

Sabahaddin Zaim denilince şöyle bir kurgulama yapmak zor olmasa gerek; objektif çalışma - sübjektif bilgi ve bu somut olguların güzel ahlakla harmanlanması, İslami etütlerle noktalanması.

Sabahaddin Zaim; akademik ve fikir dünyasında, yaptığı çalışmalarla, verdiği hizmetle yeri zor doldurulacak, ünü ülke sınırları içinde ve dışında yayılmış ülkemizin akademisyen şahsiyetlerinden biridir.

KAYNAKLAR

- UÇMA İsmet ve MURAT Sedat, 2008,“**Bir Ömrün Hikâyesi**”, İstanbul: İşaret Yayınları,
- UÇMA İsmet ve MURAT Sedat, 2005 “**Türkiye’nin Yirminci Yüzyılı**”, İstanbul: İşaret Yayınları,
- İKDER, 2008, “**Sabahaddin Zaim’i Anlama**”, İstanbul: İkder Yayıncılık
- DİNÇER Nihat ve ZAİM Sabahaddin, 1985 “**Survey of Muslim Education: TURKEY**”, Cambridge, UK. :The Islamic Academy, (Sabahaddin Zaim Araştırma Merkezi, “**Sabahaddin Zaim’i Anlama**”, İstanbul: İKDER, 2008)
- ZAİM Sabahaddin, 1971a “**Bölge ve Şehir Planlaması Yönünden İstanbul Sanayi Bölgeleri**”, İstanbul: İ.Ü. İktisat Fak. Yay. (Sabahaddin Zaim Araştırma Merkezi, “**Sabahaddin Zaim’i Anlama**”, İstanbul: İKDER, 2008)
- ZAİM Sabahaddin, “**Bursa Vilayetinin İktisadi Bünyesi ve Gelişme İmkânları Hakkında Ön Proje**”, İstanbul: İ.Ü İktisat Fak. Ve Bursa Ticaret Odası, 1962c
- ZAİM Sabahaddin, 1997a. “**Çalışma Ekonomisi**”, İstanbul: Filiz Kitabevi,
- ZAİM Sabahaddin,1976 “**Endüstrileşme Süreci İçin Temel Politikalar (Türkiye Tecrübesi)**”, I. İslam Bilim ve Teknik Dayanışma Konferansı, Riyad, Çeviren: Abdullah GÜL (UÇMA İsmet ve MURAT Sedat, 2005 “**Türkiye’nin Yirminci Yüzyılı**”, İstanbul: İşaret Yayınları)
- ZAİM Sabahaddin, “**İktisadi Gelişmemizde İşgücünün Ehemmiyeti**”, (UÇMA İsmet ve MURAT Sedat, 2005 “**Türkiye’nin Yirminci Yüzyılı**”, İstanbul: İşaret Yayınları)

- ZAİM Sabahaddin, 1981. **“İslam’ın İktisadi Görüşü”**, İstanbul: Yeni Asya Yayınları,
- ZAİM Sabahaddin, 1992. **“İslam, İnsan ve Ekonomi”**, 2. Baskı, İstanbul: Yeni Asya Yayınları,
- ZAİM Sabahaddin, 1956. **“İstanbul Mensucat Sanayinin Bünyesi Ve Ücretler”**, İstanbul: İ.Ü. İktisat Fak. Yay.
- ZAİM Sabahaddin, **“İstanbul Sanayisinin İş Gücü Bünyesi Bakımından Bölge Ve Şehir Planlaması Yönünde Gelişme İmkânları Ve Sanayi Bölgelerini Tespit Ve Tanzim Meselesi”**, 2005 **“Türkiye’nin Yirminci Yüzyılı”**, (UÇMA İsmet ve MURAT Sedat, İstanbul: İşaret Yayınları)
- ZAİM Sabahaddin, **“İstanbul’un Yeni Sanayi Bölgesinde Sanayiciler Tarafından Aranılan Şartlar”**, Araştırma Sonuçları, İstanbul: 1971c (UÇMA İsmet ve MURAT Sedat, 2005, **“Türkiye’nin Yirminci Yüzyılı”**, İstanbul: İşaret Yayınları,)
- ZAİM Sabahaddin, 1985 **“İşçi-İşveren Kuruluşlarının Sosyo-Ekonomik Önemi”**, İstanbul: MESS Yayınları, No:94 (UÇMA İsmet ve MURAT Sedat, 2005 **“Türkiye’nin Yirminci Yüzyılı”**, İstanbul: İşaret Yayınları)
- ZAİM Sabahaddin, 1970a **“İşgücünün Eğitilmesi ve İş Piyasasının Tanzimindeki Rolü”**, Sosyal Siyaset Konferansları, 21. Kitap, İstanbul(UÇMA İsmet ve MURAT Sedat, 2005 **“Türkiye’nin Yirminci Yüzyılı”**, İstanbul: İşaret Yayınları)
- ZAİM Sabahaddin, 1972 **“İş Piyasası”**, Ankara Ticaret Odası Mecmuası, Ankara (UÇMA İsmet ve MURAT Sedat, 2005 **“Türkiye’nin Yirminci Yüzyılı”**, İstanbul: İşaret Yayınları)

- ZAİM Sabahaddin, **“Modern İktisat ve İslam”**, 3. Baskı, İstanbul: M.T.T.B, Basın Yay. Müd. Neşriyat Bürosu, 1969.
- ZAİM Sabahaddin, 1970b **“Montaj Sanayinin İktisadi Yönü”**, Makine Mühendisleri Odasında Verilen Bir Tebliğ, İstanbul (UÇMA İsmet ve MURAT Sedat, 2005 **“Türkiye’nin Yirminci Yüzyılı”**, İstanbul: İşaret Yayınları)
- ZAİM Sabahaddin, 1979 **“Ortadoğu Ülkeleri Arasında İktisadi İş Birliği İmkânları”**, İstanbul: Karabük Şb, Kubbealtı Neş. 4, 13. İslam ve İktisadi Nizam, Tekbir
- ZAİM Sabahaddin, 1976 – 1977 **“Ortadoğu Ülkeleri Arasındaki İktisadi İşbirliği İmkânları”**, Kubbealtı Cemiyeti Konferansları, İstanbul (UÇMA İsmet ve MURAT Sedat, 2005 **“Türkiye’nin Yirminci Yüzyılı”**, İstanbul: İşaret Yayınları)
- ZAİM Sabahaddin, 1962d **“Sendikaların Milli Gelir Dağılımına ve İşçi – Gelir Payına Tesiri”**, Sosyal Siyaset Konferansları, C13, İstanbul(UÇMA İsmet ve MURAT Sedat,2005 **“Türkiye’nin Yirminci Yüzyılı”**, İstanbul: İşaret Yayınları)
- ZAİM Sabahaddin, 1965 **“Toplu Sözleşme Sisteminde İş Piyasası Ücret Araştırmaları”**, Milli Prodüktivite Merkezi, Türkiye’de İşçi Ücretleri, Ankara (İsmet UÇMA ve Sedat MURAT, 2005 **“Türkiye’nin Yirminci Yüzyılı”**, İstanbul: İşaret Yayınları)
- ZAİM Sabahaddin, 1962e **“Türkiye’de Basın Mesleğinde Çalışan Fikir İşçilerinin İstihdam Şartları”**, Türkiye Harsi ve İctimai Araştırmalar Derneği, İstanbul, Seri. A, Sayı:37 (UÇMA İsmet ve MURAT Sedat, 2005 **“Türkiye’nin Yirminci Yüzyılı”**, İstanbul: İşaret Yayınları)

- ZAİM Sabahaddin, 1983 **“Türkiye’de İşçi İşveren İlişkileri”**, Ankara Sanayi Odası, 1982’den 1983’e Türkiye Ekonomisi, Ankara, (UÇMA İsmet ve MURAT Sedat, 2005 **“Türkiye’nin Yirminci Yüzyılı”**, İstanbul: İşaret Yayınları)
- ZAİM Sabahaddin, 1973a **“Türkiye’de Nüfus Meselesi”**, İstanbul: Boğaziçi Yay. No:13
- ZAİM Sabahaddin, 1973b **“Türkiye’de Sendikacılık”**, Devir Mecmuası, Kapak Yazısı, C.2, Sayı:10, İstanbul, (UÇMA İsmet ve MURAT Sedat, 2005 **“Türkiye’nin Yirminci Yüzyılı”**, İstanbul: İşaret Yayınları)
- ZAİM Sabahaddin, **“Türkiye’de Toplu Pazarlık Sisteminin İktisadi Meseleleri”**, (UÇMA İsmet ve MURAT Sedat, 2005 **“Türkiye’nin Yirminci Yüzyılı”**, İstanbul: İşaret Yayınları)
- ZAİM Sabahaddin, **“Türkiye’de Toplu Sözleşme Düzeninin İktisadi ve Sosyal Sahadaki Tesirleri”**, Sosyal Siyaset Konferansları, 30, Kitap, İktisat Fakültesi, Çalışma Enstitüsü Yay. No: 2625, 444, 80 (UÇMA İsmet ve MURAT Sedat, 2005 **“Türkiye’nin Yirminci Yüzyılı”**, İstanbul: İşaret Yayınları)
- ZAİM Sabahaddin, 1974 **“Türkiye’de Ücret ve Gelirler Siyaseti”**, Ankara: T. İşveren Send. Yay. No:28
- ZAİM Sabahaddin, 1962b **“Türkiye Fikir İşçileri ve İstihdam Şartları**, İstanbul: T. Harsi ve İçtimai Araştırmalar Dern. Yayını
- ZAİM Sabahaddin, 1990 **“Türkiye’nin AT Meselesi”**, Aydınlar Ocağı, İstanbul, (UÇMA İsmet ve MURAT Sedat, 2005 **“Türkiye’nin Yirminci Yüzyılı”**, İstanbul: İşaret Yayınları)

- ZAİM Sabahaddin, **“Türkiye’nin İktisadi Gelişiminde Ücret Siyasetinin Önemi”**, Sosyal Siyaset Konferansları, İktisat Fak. Yay. No:220 Enstitü Yay. No:45 (UÇMA İsmet ve MURAT Sedat, 2005 **“Türkiye’nin Yirminci Yüzyılı”**, İstanbul: İşaret Yayınları)
- ZAİM Sabahaddin, Mayıs-Haziran 1990, **“Türkiye’nin İktisadi Meselesi İç Borç-Faiz Sarmalı”**, Yeni Türkiye Mecmuası, Sayı:27, C.1, Mayıs-Haziran (UÇMA İsmet ve MURAT Sedat, 2005, **“Türkiye’nin Yirminci Yüzyılı”**, İstanbul: İşaret Yayınları)
- ZAİM Sabahaddin, 1962a, **“Türkiye’nin İktisadi ve Sosyal Gelişmesinde İşgücü ve Prodüktivite Meselelerinin Önemi ve Tesiri”**, İstanbul: Yakın ve Ortadoğu Çalışma Enstitüsü No:5
- ZAİM Sabahaddin, **“Türkiye’nin Sosyal Ve İktisadi Siyaseti (İşçi Meseleleri)”**, Aydınlar Ocağı’nın Ankara’da Düzenlediği Bir Konferansta Verilen Tebliğ (UÇMA İsmet ve MURAT Sedat, 2005, **“Türkiye’nin Yirminci Yüzyılı”**, İstanbul: İşaret Yayınları)
- ZAİM Sabahaddin, 1971b, **“Türk Tekstil Endüstrisinin Durumu”**, Tekstil Semineri, D.S.İ. Konferans Salonu, İstanbul (İsmet UÇMA ve Sedat MURAT, 2005, **“Türkiye’nin Yirminci Yüzyılı”**, İstanbul: İşaret Yayınları)
- ZAİM Sabahaddin, 1997b, **“Türk ve İslam Dünyasının Yeniden Yapılanması”**, 2. baskı, İzmir: Nil AŞ
- ZAİM Sabahaddin, 1955, **“Ücret Siyasetimiz”**, İktisat – Maliye Mecmuası, C.11, s.8, İstanbul, (UÇMA İsmet ve MURAT Sedat, 2005 **“Türkiye’nin Yirminci Yüzyılı”**, İstanbul: İşaret Yayınları)

İnternet Kaynakları

www.sabahattinzaim.org E.T: 15.01.2010

www.tumgazeteler.com/?a=4431865, ET: 20.01.2010

www.sosyalsiyaset.net/documents/main_sabahattin_zaim.htm, ET: 11.01.2010

ÖZGEÇMİŞ

1978 yılında Almanya Köln’de doğdu. İlkokulu; Tokat Namık Kemal İlkokulu’nda, ortaokulu; Tokat Ticaret Lisesi’nin orta kısmında, liseyi; Gazi Osman Paşa Lisesi’nde tamamladı. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Bölümü’nden mezun oldu. 2006–2007 öğretim yılında Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat ana bilim dalında yüksek lisans eğitimine başladı. Halen Gaziosmanpaşa Üniversitesi’nde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır.